ରସାନନ୍ଦ ସାହୁ

ଉତ୍କଳ ସଂଘ ଲାଇବ୍ରେରୀ
ନଂ ୩୮୭୪
ତା 15.6.62

ଣାଚାଲୁଣ୍ଡା

ମେଘମାଳା MP ପବ୍ଲିକେସନ

ଭାନୁମତୀର ଦ୍ୱିତୀୟ ପର୍ବ

ଦିନେ ଅରଣ୍ୟର ଜୀବନ ଉପବନରେ ଛାଇ ଯାଇଥିଲା ଫୁଟନ୍ତ କୁସୁମ, ଦିନେ ମଳୟରେ ଭାସୁଥିଲା ସୁଖର ସୁରଭି, ଦିନେ ତା ଜୀବନରେ କୋଇଲି ଡାକୁଥିଲା କୁହୁ କୁହୁ । ଅଥଚ କେଉଁ ଏକ ଅଦିନ ଝଡ଼ରେ ସେଇ ସୁନ୍ଦର ଉପବନ ଛାରଖାର ହୋଇଗଲା···

ଆଜି କଣ ଫୁଟିଲା କୁସୁମ ? ଆଜି କଣ ମନ୍ଦ ମରୁତରେ ଖେଳି ଉଠିଲେ ହସ ଉଚ୍ଛୁଳା ଫୁଲର ଗନ୍ଧ ? ଆଜି କଣ ନେଇ ଛୁଟାଇ ଆସିଲା ଭାନୁ ? ଅରଣ୍ୟର ଜୀବନରେ ପୁଣି କଣ ଆସିଲା ଫାଲ୍‌ଗୁନ ?

ଯତୀନ୍ଦ୍ର କୁମାର ଦାସ

ଫାଲ୍‌ଗୁନର ଉପବନେ

ରେ ଦେଖନ୍ତୁ । ବହୁ ରଙ୍ଗର ଲୋଭଣୀୟ ପ୍ରଚ୍ଛଦ !

ପ୍ରାପ୍ତିସ୍ଥାନ:—

ସାହିତ୍ୟ ସଂସାର

ବାଙ୍କା ବଜାର, କଟକ—୨

ଅତିଶୀଘ୍ର ଆପଣେ ଦେଖିବାକୁ ପାଇବେ ବାବୁ ମହାପାତ୍ରଙ୍କର

ଏକ ରହସ୍ୟ ରୋମାଞ୍ଚକର ଚହଳିଆ ଉପନ୍ୟାସ

ଗୁପ୍ତଘରର ରକ୍ତ ଝର

—ଏକ—

ଆଜି ସୁଷମାର ମଧୁଶଯ୍ୟା··· ।

ଜୀବନର ସତରଟି ବସନ୍ତ ପରେ ଆଜି ସେହି ଚିର ଇପ୍‌ସିତ ଲଗ୍ନଟି ଆସିଛି । ପୁରାତନ କାବ୍ୟ କବିତାଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଆଧୁନିକ ଗଳ୍ପ ଉପନ୍ୟାସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସବୁଥିରେ ସେ ଏହି ମଧୁଶଯ୍ୟାର ବର୍ଣ୍ଣନା ପଢ଼ିଛି । ନବ ବିବାହିତା ବା ବୟଃପ୍ରାପ୍ତ ଅନୂଢ଼ା ବାନ୍ଧବୀମାନଙ୍କ ମୁହଁରୁ ସେ କେତେଥର ଏହି ମଧୁଶଯ୍ୟାର ରସ ମଧୁର କାହାଣୀ ଶୁଣିଛି । ସେହି ଇପ୍‌ସିତ ମଧୁଶଯ୍ୟାର ଶୁଭ ଲଗ୍ନ ଆଜି ସୁଷମା ଜୀବନରେ ମଧ୍ୟ ଓହ୍ଲାଇ ଆସିଛି ।

ନବବଧୂ ସୁଷମା ବାସରଘରେ ପଲଙ୍କ ଉପରେ ପବଂତଆଣ୍ଠୁ ଆଉଜି ବସିଛି । ସାହି ପଡ଼ିଶାର ପରିହାସ ସମ୍ପର୍କୀୟା ବୋହୂ ଝିଅମାନେ ତାକୁ ନବବଧୂ ସାଜରେ ସଜାଇଛନ୍ତି । ରକ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣର ବନାରସୀ ଶାଢ଼ୀ ତା' ଦେହରେ ପାରିପାଟୀ କରି ପିନ୍ଧାଇଛନ୍ତି । କାଞ୍ଚୁଲି ଉପରେ ଲଲ୍ ଭେଲ୍‌ଭେଟ କନାର ବ୍ଲାଉଜ ପିନ୍ଧାଇ ଦେଇଛନ୍ତି । କପାଳରେ ଚନ୍ଦନ ଟୋପି ଆଙ୍କିଛନ୍ତି—ଆଖିରେ କଜ୍ଜଳଗାର ଟାଣିଛନ୍ତି ଆଉ କବରୀରେ ରଜନୀଗନ୍ଧା ଖୋସିଛନ୍ତି । ସୁଷମାକୁ ସେମାନେ ସଜେଇଛନ୍ତି ଚମତ୍କାର ।

ସେହିସବୁ ମଧୁର ସମ୍ପର୍କୀୟାଗଣ ସେଠାରେ କେହି ନାହାନ୍ତି । ବୋଧହୁଏ ସୁଷମାକୁ ଆଜି ତା'ର ବାପର ଘରକୁ ମନଃପୂତ କରି ଓଢ଼ାଇ ଧାରି ସେମାନେ ନିଜ ନିଜ ଘରକୁ ବାହୁଡ଼ିଛନ୍ତି । ଖଂଙ୍କା ଭିତରେ କେଉଁଠି କାହାର ପାଦିଭୁଣ୍ଡି, କଳ ଗୁଂଜନ ଶୁଭୁନାହିଁ । ମଧୁଶଯ୍ୟାର ନୀରବ ମଧୁର ପରିବେଶ ସୃଷ୍ଟି କରି ସେମାନେ ସତରେ ବାହୁଡ଼ି ଗଲେଣି ।

ଆକାଶରେ ଫଗୁଣ ଦଶମୀର ଶୁଦ୍ଧ ରଜତ-ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ଢାଳୁଛି । ସେହି ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାରୁ ମେଞ୍ଚାଏ ଛିଟିକି ଆସି ସୁଷମାର ପଲଙ୍କ ଉପରେ ବିଛେଇ ହୋଇ ପଡ଼ିଛି । ସୁଷମା ଥରେ କଟାକ୍ଷ ଢାଳି ଚାହିଁଲ ତା'ର ସେହି ବାପର ଶେଯକୁ । ସଦ୍ୟ ପ୍ରସ୍ଫୁଟିତ ଅପର୍ଯ୍ୟାପ୍ତ ମଲ୍ଲୀ ଫୁଲରେ ବିଛଣାଟି ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଛି । ମଲ୍ଲୀ ରଜନୀଗନ୍ଧାର ମଧୁର ମାଦକ ବାସ କୋଠରୀଟି ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟାଏ ସ୍ୱପ୍ନିଳ ପରିବେଶ ସୃଷ୍ଟି କରିଛି ।

ସେ କୋଣରେ ଗ୍ଲେଟ ଟେବଲଟିଏ ପଡ଼ିଛି । ତା' ଉପରେ ଧୂପଦାନୀ । ଧୂପ କାଠିର ସେହି ମଧୁର ଧୂମ ସମଗ୍ର କୋଠରୀଟିରେ ଖେଳିବୁଲୁଛି । ଆଉ ନିଜେ ସୁଷମା···ତା'ର ନିଜ ଦେହର ଗନ୍ଧ ମଧ୍ୟ ବାପର ଘରର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଗନ୍ଧ ସହିତ ମିଶି ବାତାବରଣକୁ ଅଧିକ ସୌରଭଯୁକ୍ତ କରିଛି । ସେହି ପରିହାସ ସମ୍ପର୍କୀୟା ଝିଅ ବୋହୂମାନେ···ଛି, ଛି,···କେତେ ଯେ ଦୁଷ୍ଟ, ତା' ଶାଢ଼ୀ ଅଉ ବ୍ଲାଉଜରେ ଢାଳିଛନ୍ତି ? ସୁଷମା ସେତେବେଳେ ଲଜ୍ଜାରେ ମାଟି ସହିତ ମିଶି ଯାଉଥିଲା ।

ରଷା ହୋଇଛି । ସେ ପ୍ରଗଲ୍ଭ ଝିଅବୋହୂଗୁଡ଼ିକ ବାହୁଡ଼ି ଯାଇଛନ୍ତି, ନଚେତ୍ ସେମାନଙ୍କ ସାମନାରେ ଏବରେ ଏମିତି

ବସି ରହିବା ଅସମ୍ଭବ ହୋଇ ଥାଆନ୍ତା । ଲକ୍ଷ ସରମର ମୂର୍ତ୍ତି ଗୁଡ଼ିକରୁ କେତେ ଯେ ସେମାନେ ଗଢ଼ି ପାରନ୍ତି ! କେତେ କ'ଣ ଯେ ସେମାନେ କହନ୍ତି ! ଛି, ଛି, ସେମାନେ ଏତେ ପୁଣି କଥା କହି ଶିଖିଛନ୍ତି···ଏତେ ପୁଣି ଜାଣିଛନ୍ତି ! ଭଲ ହୋଇଛି, ସେମାନେ ଫେରି ଯାଇଛନ୍ତି ।

ସୁଷମା ଦୁଆର ଆଡ଼କୁ ପୁଣି କାନ ଡେରିଲା । ନା, କାହାରି ପାଦ ଶବ୍ଦ ଆଉ ଶୁଣା ଯାଉନାହିଁ । କାହାରି ଖୁସି ଖୁସି ଗଳା, ଚୁପ୍ ଚୁପ୍ କଥା କିମ୍ବା ଫିସ୍ ଫିସ୍ ଗୀତ ହସ ଶୁଭୁ ନାହିଁ ଆଉ । ହଁ, ସେମାନେ ବୋଧେ ଚାଲିଗଲେଣି ।

କାନ୍ଥର ସିମେଣ୍ଟ ସେଲଫ୍ ରେ କାଠ ଗୁଣାଟିଏ ଥୁଆ ହୋଇଛି । ତା' ଉପରେ ଦୀପଟିଏ ଜଳୁଛି । କୁଳଦୀପ···ସୁଷମାର ମଧୁଶଯ୍ୟାର ନୀରବ ଦର୍ଶକ···ତାର ମିଳନ ରାତିର ସାକ୍ଷୀ । କୁଳବଧୂ ସୁଷମାର ମିଳନ ଲଗ୍ନରେ ସେ ଶୁଭେଚ୍ଛା ଜଣାଉଛି— ଶିଖା ଦୋହଲାଇ ଆଶୀର୍ବାଦ କରୁଛି । ତା'ର ଅନାଗତ ଜୀବନ ପଥକୁ ଚିର ଆଲୋକିତ କରିବା ଲାଗି ଏହି କୁଳଦୀପ ନିର୍ଭର ବାଣୀ ଶୁଣାଉଛି । ତା'ର ବର୍ତ୍ତମାନ ଓ ଭବିଷ୍ୟତକୁ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳତର କରିବା ଲାଗି ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ଦେଉଛି ।

ଦରଜା ପାଖରେ କାହାର ପାଦ ଶବ୍ଦ ଶୁଣାଗଲା । ନାରୀ କଣ୍ଠର ଚାପା ହସ ଆଉ କେଇପଦ ଫିସ୍ କଥା ମଧ୍ୟ ଶୁଣାଗଲା । ପରିହାସ ସମର୍ଥା ସଭିଏଁ ତା' ହେଲେ ବାହୁଡ଼ି ନାହାନ୍ତି । ଜଣେ ଦୁଇଜଣ ନାଟକର ଶେଷ ଦୃଶ୍ୟ ଉପଭୋଗ କରିବା ଲାଗି ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧରି ଅଛନ୍ତି ।

—ଆମେ ଭିତରକୁ ଯିବୁ ନାଁ ଏଇଠୁ ବିଦାୟ ନେବୁ ଶରତ ! ଦରଜା ପାଖରେ ନାରୀ କଣ୍ଠରୁ ଶୁଭିଲା । ତା’ ପରେ ଖିଲ୍ ଖିଲ୍ ହସ ।

—ଅସୁନା ନୂଆବୋହୂ ! ଭିତରକୁ ଯିବାକୁ କିଏ ତୁମକୁ ମନା କରିଛି ? ପୁରୁଷ କଣ୍ଠରୁ ଶୁଣାଗଲା ।

—ସୁଷମା ମତେ ମନା କରିଛି ।

ମିଛ କଥା । ଯଦି ବା ସେ ମନା କରି ଥାଆନ୍ତି, ମୁଁ ତାଙ୍କ ତରଫରୁ କ୍ଷମା ମାଗିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଆମନ୍ତ୍ରଣ କରୁଛି । ଆସ, ନୂଆବୋହୂ !

—ନାହିଁ ଭାଇ ! ମୁଁ ଭିତରକୁ ଯାଇ କଣ କରିବ ? ତା’ ଛଡ଼ା ସୁଷମା ଚୋକ ମନେ ମନେ ଗାଳି ଦେବ ! ମୁଁ ଏଇଠୁ ଫେରୁଛି। ତୁମେ ଭିତରକୁ ଯାଅ । କାଲି ସୁଦ୍ଧି ତୁମ ସହିତ ଆଉ ସୁଷମା ଚୋକ ସହିତ ଭେଟ ହେବ । କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେବ ।

ମହିଳାଟି ଶରତ କୁମାରକୁ ଘରଭିତରକୁ ଠେଲି ଦେଇ ବାହାର ପଟରୁ ଦରଜା ବନ୍ଦ କରିଦେଲା ।

ସୁଷମା କାନ ଡେରି ଶୁଣିଲା, ମହିଳାଟିର ପାଦଶବ୍ଦ ଦୂରେଇ ଯାଉଛି । ନା, ପରିହାସ ସମ୍ପର୍କୀୟା ମହିଳାଟି ବାସ୍ତବିକ୍ ଭଦ୍ର । ଦରଜା ପାଖରେ କାନ ପାତି ନାହିଁ । ସୁଷମା ଅସ୍ୱସ୍ତି ହେଲା ।

ବାସର ଘରର ଦରଜା ବନ୍ଦ ହେଇଛି । ଦରଜା ପାଖରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇ ତା’ର ସ୍ୱାମୀ ତାକୁ ନୀରବ ନିଷ୍ପନ୍ଦ ଭାବରେ ଗୃହିଁ ରହିଛନ୍ତି । ଦେହରେ ତାଙ୍କର ଶିହରଣ, ଆଖିରେ ଯୁଗ ଯୁଗର ସ୍ୱପ୍ନ—ବୁକୁରେ ସଙ୍ଗୀତର ମୂର୍ଚ୍ଛନା ଆଉ ପ୍ରାଣରେ ଆବେଗ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଉନ୍ମାଦନା ।

ସୁଷମା ଆଖି ତୋଳି ତାଙ୍କୁ ଚାହିଁ ପାରୁନାହିଁ । ଚାହିଁବା ଲାଗି ତାର ସାହସ ପାଉନାହିଁ । ଜଗତର ସମସ୍ତ ଲଜ୍ଜା, ଜୀବନର ସମସ୍ତ ସଙ୍କୋଚ ଆଜି ଆସି ତା' ଦୃଷ୍ଟି ସାମନାରେ ଠୁଳ ହୋଇଛି । ସେ ଆଖି ଉଠାଇ ତା' ସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ଆଜି ଚାହିଁ ପାରିବ ନାହିଁ ।

ନିଜ ପଦପ୍ରାନ୍ତରେ ଦୃଷ୍ଟି ନିବଦ୍ଧ କରି ସେ କେବଳ ଅନୁମାନ କରୁଛି—ଅନୁଭବ କରୁଛି । ତା'ର ସ୍ୱାମୀର ଉପସ୍ଥିତିକୁ ସେ ପ୍ରାଣ ମନରେ ଗଭୀର ଭାବରେ ଉପଲବ୍ଧି କରୁଛି । ସେ ବୁଝି ପାରୁଛି, ସ୍ୱାମୀ ତାକୁ ଏକ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଚାହିଁ ରହିଛନ୍ତି— ସପ୍ରଶଂସା ଅପଲକ ଦୃଷ୍ଟିରେ କେବଳ ଅନେଇ ରହିଛନ୍ତି ।

ଏତିକି ବୁଝି ପାରିବା ଫଳରେ ସୁଷମାକୁ ଆହୁରି ଲାଜ ମାଡ଼ିଲା । ସେ ଲାଜରେ ମାଟି ସହିତ ମିଶିଯିବ ଅବା ।

ସୁଷମା ଭାବୁଛି—ତା'ର ଏତେ ଲାଜ, ଏତେ ସଙ୍କୋଚ ଆସିଲା କେଉଁଠୁ ? ଜୀବନର ସତରଟି ବସନ୍ତରେ ଯେତେ ଲାଜ ଜମି ରହିଥିଲା ସବୁ କଣ ଆଜି ଏହି ମଧୁଯାମିନୀ ଲଗ୍ନରେ ଫୁଟି ଉଠିଲା ? ଯୌବନର ପ୍ରାରମ୍ଭରୁ ଯେତେ ସଙ୍କୋଚ ତାକୁ ଲୁଚି ବାନ୍ଧି ପକାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଥିଲେ ସବୁ କ'ଣ ଆଜି ଏକାଠି ହୋଇ ତାକୁ ବନ୍ଦୀ କଲେ ? ଏ ଲାଜ, ସଙ୍କୋଚ ପୃଥ୍ୱୀ ଏତେ ଭାରି ! ତା ମୁଣ୍ଡରେ ହିମାଳୟର ବୋଝ ଲଦି ମଥାକୁ ଏତେ ନୁଆଁଇ ଦେଇ ପାରେ !

ସୁଷମାର ସ୍ୱାମୀ ଶରତ । ଶରତ ସୁଷମା ନିକଟରେ ପରିଚିତ ନ ହେଲେ ପୂରା ଅପରିଚିତ ମଧ୍ୟ ନୁହେଁ । ଏହି କଟକ ସହରରେ ତୁହେଁ ରହନ୍ତି । ଶରତ କେତେଥର ସୁଷମା ଘର ବାଟରେ ଯିବା

ଆସିବା କରୁଛି । ସୁଷମାକୁ କେତେଥର କଣେଇ ଚାହିଁଛି । ସିଧା ସଳଖ ଚାହିଁଛି । କେତେଥର ହସିଛି—ଆଖିରେ ଆଖିରେ କଥା କହିଛି । ସେତେବେଳେ ଶରତକୁ ଦେଖି ସୁଷମା ଲଜ୍ଜା କରୁ ନ ଥିଲା—ପୁଲକିତା ହେଉଥିଲା । ଆଜି କିନ୍ତୁ ସେହି ଶରତ ସୁଷମାର ସ୍ୱାମୀ ହେଉଛି । ଅଜ୍ଞ ଲଜ୍ଜା ସଙ୍କୋଚରେ ହିମାଳୟ ସୁଷମା ମୁଣ୍ଡରେ ଲଦି ଦେଇଛି ।

ଅବଶ୍ୟ ବିବାହ ନିର୍ବନ୍ଧ ସ୍ଥିର ହେଲା ପରେ ସୁଷମା ଆଉ ଶରତକୁମାରକୁ ଅପେକ୍ଷା କରି ସଦର ଦରଜାରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇ ନାହିଁ । ଶରତକୁ ଆଉ ସେ ଖୋଲା ଖୋଲି ଭାବରେ ଦେଖା ଦେଇ ନାହିଁ । ସେହିଦିନୁଁ ତାକୁ ଲଜ୍ଜାସରମ ଘାରିଛି । ସଙ୍କୋଚତା ତା' ଗୋଡ଼ ହାତ ବାନ୍ଧିଛି । ହେଲେ ଲୁଚି ଲୁଚି ନିଜେ ସେ ଝରକା ବାଟରେ ଶରତକୁ ଦେଖିଛି । ଦେଖି ପୁଲକିତା ହୋଇଛି ମଧ୍ୟ ।

ନିତ ଯେଉଁ ତରୁଣ ସହିତ ତାର ଦୃଷ୍ଟି ବିନିମୟ ଘଟୁଥିଲା—ଯାହାକୁ ପ୍ରତୀକ୍ଷା କରି ସେ ଘଣ୍ଟା ଘଣ୍ଟା ଧରି ଝରକା ନିକଟରେ ବସି ରହୁଥିଲା ଆଉ ଯାହାର ଦର୍ଶନରେ ତା'ର ପ୍ରାଣ ମନରେ ନବ ବସନ୍ତର ମଳୟ ବହୁଥିଲା, ସେହି ତରୁଣ ସୁନ୍ଦର ଅଜି ତାର ସ୍ୱାମୀ ହେଉଛନ୍ତି । ବିଧିର ଅଯାଚିତ ଆଶୀର୍ବାଦ ଲାଗି ସେ ମନେ ମନେ ତା'ର ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀଙ୍କୁ ପ୍ରଣାମ କରିଥିଲା ।

ସେଇ ନିତ ଦେଖା ତରୁଣ ଶରତ ଅଜି ତା'ର ସ୍ୱାମୀ ହେଉଛି । ଯାହାକୁ ସେ କାମନା କରିଥିଲା, ଯାହାକୁ ସେ ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖିଥିଲା, ଅଜି ତାକୁ ବାସ୍ତବରେ ପାଉଛି । ତଥାପି ସୁଷମାର ଏତେ ଲଜ୍ଜା, ଏତେ ସଙ୍କୋଚ ଆସିଲା କେଉଁଠୁ ?

ଶରତ ଧୀରେ ଧୀରେ ଆସି ପଲଙ୍କ ଉପରେ ବସିଲା । ନଇଁପଡ଼ି ଅତି ନିକଟରୁ ସୁଷମାକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଚାହିଁଲା । ଇସ୍, ସୁଷମା କେତେ ସୁନ୍ଦର ଦିଶୁଛି ! ଜଗତର ସମସ୍ତ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ, ସବୁ ଶୋଭା ଯେପରି ଆଜି ସୁଷମାର ଦେହ ମୁହଁରେ ଆସି ଠୁଳ ହୋଇଛି । ଏହି ସୁଷମାକୁ ସେ କେତେଥର ଦୂରରୁ ଦେଖିଛି । ତାଙ୍କ ଘର ବାଟରେ ସାଇକେଲରେ ଯିବାବେଳେ ସୁଷମା ତାଙ୍କ ବାରଣ୍ଡାରେ କିମ୍ବା ଦରଜା ପାଖରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇଥିବାର କେତେଥର ଦୃଷ୍ଟିରେ ପଡ଼ିଛି । ମାତ୍ର ଏତେ ନିକଟରୁ ଦେଖିବାର ସୁଯୋଗ ପୂର୍ବରୁ କେବେ ଘଟି ନଥିଲା । ଆଜି ମଧୁଶଯ୍ୟା ଉପରେ ବସି ଶରତ ଦେଖିଲା, ସୁଷମା ଖାଲି ସୁନ୍ଦରୀ ନୁହେଁ, ଅପୂର୍ବ ଓ ଅଲୌକିକ ସୁନ୍ଦରୀ ।

ସୁଷମାର ଗୋଟିଏ ହାତ ଶରତ ନିଜ ହାତରେ ତୋଳିନେଲା । ପୁରୁଷର ପ୍ରଥମ ସ୍ପର୍ଶ । ସୁଷମା ଦେହରେ ଶୀତ୍କାର ସୃଷ୍ଟି ହେଲା । ଗଣ୍ଡ ଓ କାନମୂଳରେ ଜ୍ୱାଳା ସୃଷ୍ଟି ହେଲା । ସେ ଅଧିକ ନିମ୍ନମୁଖୀ ହୋଇ ଜଡ଼ ସଡ଼ ଭଙ୍ଗୀରେ ବସି ରହିଲା ।

ଶରତ ମୁହଁରେ କୃତ୍ରିମ ଗମ୍ଭୀରତା ଫୁଟାଇ ପଚାରିଲା—ତୁମ ନାଁ କ'ଣ ବାଳିକା !

ବାଳିକା ! ସୁଷମା ପେଟ ଭିତରୁ ମେଞ୍ଚାଏ ହସ ଉଠି ଆସୁଥିଲା । ନୂଆବୋଉ ତାଗିଦ୍ କରି କହିଛନ୍ତି, ସାବଧାନ ! ମଧୁଶଯ୍ୟା ରାତିରେ ମୋଟେ ହସିବ ନାହିଁଟି ସୁଷି ! ହସିଲେ ଅମଙ୍ଗଳ ହୁଏ ।

ମାତ୍ର କେଉଁ ଧରଣର ଅମଙ୍ଗଳ ହୁଏ, ସେ କଥା ନୂଆବୋଉ କହି ନଥିଲେ । ତାହା ନାରୀ-ରହସ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଆତ୍ମଗୋପନ କରି

ରହୁଛୁ । ମାତ୍ର ସେତକ ଛାଡ଼ିଦ୍ ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ନାରୀ ସ୍ୱଭାବ ସମ୍ପନ୍ନା ନବବଧୂ ପକ୍ଷରେ ଯଥେଷ୍ଟ । ସୁଷମା ବହୁ କଷ୍ଟରେ ଉଠି ଆସୁଥିବା ହସକୁ ସଂଯତ କରିଥିଲ ।

ତୁମେ ନାଁ କହୁନାହିଁ କାହିଁକି ସୁଷି ! କ'ଣ ଘୁମାଉଛ ନା ଚେଇଁଛ ?

ସୁଷି ! ପୁଣି ସୁଷମାକୁ ହସ ମାଡ଼ିଲ ! କି ମୁସ୍କିଲ୍ ! କାହିଁକି ଭଲ ଏମିତ ହସାଉଛନ୍ତି ! ଏଥର ସୁଷମା ହସିପକାଇବା ଉପରେ କାନକୁ ମୁହଁରେ ମାଡ଼ି ଧରିଲ ।

ଆହା, ଆହା, ଏକଣ ? ପୁନେଇଁର ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ସାମାନ୍ୟ ଲୁଗା କାନରେ ଘୋଡ଼େଇ ପକାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଛ କାହିଁକି ସୁଷି ! ଚକୁଆର ଛାତି ଫାଟିଯିବ । ଆଉ ମୋ ପରି ତୃଷିତ ଜନର ତଣ୍ଟି ଶୁଖିଯିବ ।

କ୍ଷିପ୍ର ହସ୍ତରେ ସୁଷମା ଲୁଗାକାନ ମୁହଁରୁ କାଢ଼ି ପକାଇ କହିଲ—ମୋ ରାଣ, ଏପରି ଝାଣ ଝାଣ କଥା କୁହ ନାହିଁ ।

ରକ୍ଷା କଲ । ମୁଁ ମନେକଲି, ମୋ ସହିତ ସାଇଲେନ୍‌ସ ଷ୍ଟ୍ରାଇକ୍ ଆରମ୍ଭ କରିଛ କିମ୍ବା ଏ ଘରଭିତରେ ଶହେ ଚଉଆଳିଶ ଜାରି ହେଇଛି । କିନ୍ତୁ ହାତଟାକୁ ଏପରି ମୁଠା କରିଛ କାହିଁକି ?

ସୁଷମା ମୁଠା ଫିଟେଇଲ । ଚତୁର୍ଥୀର ହୋମ-ଦଗ୍ଧ ନାରିକେଳରୁ କେତେ ଖଣ୍ଡ ସେ ମୁଠା ଭିତରେ ଥିଲ । ସେଥିରୁ ଅଧେ ଶରତ ହାତରେ ଦେଇ କହିଲ—ନିଅ, ଖାଅ ।

ଅରେ, ଏ ପୋଡ଼ା ନଡ଼ିଆ ଗୁଡ଼ାକ କେଉଁଠୁ ପାଇଲ ସୁଷି ! ଅଟିକଳା ପୁନେଇଁ ତ କେବେଠୁଁ ଗଲାଣି ।

ଏ ଅଗିଛଲା ପୂଜେଇର ନଡ଼ିଆ ନୁହେଁ । ଆଜି ଚତୁର୍ଥୀର ହୋମ ନଡ଼ିଆ ।

ହୋମ ନଡ଼ିଆ ? ତାକୁ ପୁଣି ଖାଇବ କାହିଁକି ?

ଖାଇବାକୁ ହୁଏ । ମୋ ରାଣ, ଯୁକ୍ତି କରନାହିଁ—ଖାଅ ।

ସୁଷମା ମଧ୍ୟ ଅବଶିଷ୍ଟ ନଡ଼ିଆରୁ ଖଣ୍ଡେ ଖାଇଲା ।

ନଡ଼ିଆ ଚୋବାଉ ଚୋବାଉ ଶରତ ରହସ୍ୟ କରି କହିଲା, ମତେ ସିନା ଆଗରୁ ଅନେକଥର ଦେଖିଥିଲ । ହେଲେ ତୁମେ କ'ଣ ଜାଣିଥିଲ ଯେ ଶେଷରେ ମୁଁ ତୁମକୁ ବିବାହ କରିବି ?

ସୁଷମା ମଥା ହଲାଇ ହଁ କହିଲା ।

ଜାଣିଥିଲ ?

ନିଶ୍ଚୟ ।

କିପରି ଜାଣିଲ ?

କିପରି ଆଉ ? ମୋ ମନ ମତେ କହୁଥିଲା, ମୋ ହୃଦୟ ମୋତେ କହୁଥିଲା, ଆଉ ମୋର ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ ମୋତେ କହୁଥିଲେ ଯେ, ତୁମେ ମୋର ସ୍ୱାମୀ ।

ଆରେ ବାପ୍‌ରେ ! ଏକବାରେ ସ୍ୱତଃସିଦ୍ଧ ପ୍ରମାଣ ! ତୁମେ ଏକାବେଳେ ଦୃଢ଼ ଚିତ୍ତ; ସ୍ଥିରମନା ହୋଇ ପାରିଥିଲ ଯେ, ମୁଁ ତୁମର ସ୍ୱାମୀ ! ଆଉ ମୁଁ ଏଣେ ତୁମକୁ ପାଇବାଲାଗି ଖାଲି ଛଟି-ପିଟି ହେଉଥିଲି ।

ସୁଷମା କୌତୁକ ପୂର୍ଣ୍ଣ କଣ୍ଠରେ କହିଲା, କିମିତି ?

କିମିତି ? ତୁମକୁ ପାଇବା ଲାଗି କେତେ ଯୋଜନା ଗଢ଼ି-ଥିଲି, ତାହା ତୁମେ ବା କିପରି ଜାଣିବ ? କେତେ ଉପାୟ ଚିନ୍ତା କରି କରି କେତେ ବିନିଦ୍ର ରଜନୀ କାଟିଛି । କେତେ ସମ୍ଭବ

ଅସମ୍ଭବ ଉପାୟ ଉଦ୍‌ଭାବନ କରିଛୁ । ମା' ପାଖରେ କେତେ ମିଛ ସତ କହୁଛୁ । ସେ ସବୁ କହିବସିଲେ ନୂଆ ମେଘଦୂତଟାଏ ଗଢ଼ି ଉଠିବ । ସେ ସବୁ କଣ ପଦେ କଥାରେ କହିହେବ ?

ସୁଷମା କହିଲା, ତୁମର ନୂଆ ମେଘଦୂତ ମୁଁ ଶୁଣିବି । ମୋରି ଲାଗି ଯେଉଁ କାବ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି କରିଛ, ତାକୁ ମୁଁ ଶୁଣିବି ନାହିଁ ତ କିଏ ଶୁଣିବ ?

ଶୁଣେଇବି ସୁଷି, ସବୁ ଶୁଣେଇବି । ମୁଁ ବି ତାହା ଶୁଣାଇବା ପାଇଁ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧରି ବସି ରହିଛି । ତେବେ ଆଜି ନୁହେଁ ସୁଷି, ଆଉ ଦିନେ । ଶରତର ଏକ ଶୀତଳ ସ୍ନିଗ୍ଧ ମଧ୍ୟାହ୍ନରେ ତୁମେ ଆଉ ମୁଁ ଏକୁଟିଆ ନୀରବ କୋଠରୀରେ ବସିଥିଲା ବେଳେ ମୁଁ ସେସବୁ ପୁଲକପ୍ରଦ ଉତ୍ତେଜକ କାହାଣୀ ତୁମକୁ ନିଶ୍ଚୟ ଶୁଣାଇବି । ଶୁଣାଇବି, ତୁମେ ମୋତେ ସ୍ୱାମୀ ରୂପେ କଳ୍ପନା କରି ନିଶ୍ଚିନ୍ତରେ ବସିଥିବା ବେଳେ ମୁଁ କିପରି ତୁମକୁ ସ୍ତ୍ରୀ ରୂପରେ ପାଇବା ଲାଗି ଆହାର ନିଦ୍ରା ଭୁଲିଥିଲି ।

ଅର୍ଥାତ୍, ତୁମେ ମଧ୍ୟ ମୋତେ ସ୍ତ୍ରୀ ରୂପରେ କଳ୍ପନା କରି ସାରିଥିଲ । ମୁଁ ଯେ ତୁମର ପ୍ରକୃତ ସ୍ତ୍ରୀ, ତାହା ବହୁ ପୂର୍ବରୁ ତୁମେ ଜାଣି ସାରିଥିଲ । ଖାଲି ଏ ଜନ୍ମରେ ନୁହେଁ, ବିଗତ ବହୁ ପୂର୍ବ ଜନ୍ମରେ ମଧ୍ୟ ଆମେ ଯେ ପରସ୍ପରର ସ୍ୱାମୀ ସ୍ତ୍ରୀ ଥିଲେ, ଏକଥା ମୁଁ ଯେପରି ଜାଣି ସାରିଥିଲି, ତୁମେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଜାଣିଥିଲ । ସେଇଥି ପାଇଁ ଆମେ ପରସ୍ପରକୁ ପାଇବା ଲାଗି ଅଧୀର ହେଇଥିଲୁ ।

ସୁଷମା ତା'ର ହୃଦୟର ଆବେଗକୁ ସଂଯତ କରି ପାରିଲା ନାହିଁ । ଶରତ ତାକୁ ହିଁ ପାଇବା ଲାଗି ଆହାର ନିଦ୍ରା ଭୁଲିଥିଲା,

ଏତିକି ତାର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପୁରସ୍କାର । ସବୁ ସ୍ୱାମୀଙ୍କଠାରୁ ଏତିକି ଶୁଣିବା ଲାଗି, ସେମାନଙ୍କ ନବପରିଣୀତାମାନେ ଉତ୍କଣ୍ଠା ସହିତ ଚିରଈପ୍‌ସିତ, ତାର ନୂତନ ବାଣୀ ଶରତ ମୁହଁରୁ ଆଜି ସୁଷମା ଶୁଣିଲା । ଏହି ଆନନ୍ଦ, ଏହି ଗର୍ବ ତା' ହୃଦୟାବେଗକୁ ପ୍ରଗଲ୍‌ଭ କରି ତୋଳିଲା ।

ଶରତ କହିଲା, ଦେଖ ସୁଷମା ! ତୁମେ ମୋତେ କଣ୍ଠକର ଉପର ପଡ଼ାରୁ ନେଇ ଧୀରେ ଧୀରେ ପୂର୍ବ ଜନ୍ମରେ ପହଞ୍ଚାଇ ଦେଲଣି । ରକ୍ଷାକର, ଅନିଶ୍ଚିତ ପରଜନ୍ମକୁ ମଧ୍ୟ ଟାଣିଭିଡ଼ି ନିଅ ନାହିଁ । ପର ଜନ୍ମରେ ମଣିଷ ହେବ କି ମାଙ୍କଡ଼ ହେବ, କହି ହେବନାହିଁ ।

ଶରତର ହାଲୁକା ରହସ୍ୟମୟ କଥାରେ ସୁଷମା ହସିଲା ନାହିଁ, ବିରକ୍ତ ବୋଧ ମଧ୍ୟ କଲା ନାହିଁ । କହିଲା, ମୋ ରାଣ, ଆଜିର ଏହି ଶୁଭ ଦିନରେ ତୁମେ ଏପରି ହାଲୁକା ହୁଅ ନାହିଁ । ମୋତେ ରହସ୍ୟ କର ନାହିଁ । ତଥାପି ତୁମେ ରହସ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଯାହା କହୁଛ, ତାହା ସତ ହେଉ । ଆମେ ଯେ ଖାଲି ବିଗତ ପୂର୍ବଜନ୍ମମାନଙ୍କରେ ସ୍ୱାମୀ ସ୍ତ୍ରୀ ଥିଲେ, ସେତିକି ନୁହେଁ, ବିଧିର ବିଧାନରୁ ଏ ଜନ୍ମରେ ମଧ୍ୟ ସ୍ୱାମୀ ସ୍ତ୍ରୀ ହେଲଛେ, ଆଉ ଜନ୍ମାନ୍ତରରେ ମଧ୍ୟ ହେବା ।

ଶରତ ନିର୍ବାକ ବିସ୍ମିତ ଭଙ୍ଗୀରେ ସୁଷମାକୁ ଚାହିଁ ରହିଲା । ସୁଷମା ଶରତର ହାତ ଧରି ପ୍ରଜ୍ୱଳିତ ଦୀପ ନିକଟକୁ ଆସିଲା । କହିଲା, ଏହି କୁଳଦୀପ ସାକ୍ଷୀ ରହିଲେ, ଜନ୍ମ ଜନ୍ମାନ୍ତର ବ୍ୟାପୀ ଆମ ବନ୍ଧନ ଗ୍ରନ୍ଥି ବଜ୍ରଦୃଢ଼ ହେଉ । ଆମ ଦୁହିଁଙ୍କ ଆତ୍ମା ଏକ ହେଉ ।

ଉଭୟେ ସେହି କୁଳଦୀପ ନିକଟରେ ନତ ମସ୍ତକ ହୋଇ ପ୍ରଣାମ କଲେ ।

—ଝୁଇ—

ସଦ୍ୟସ୍ନାତା ସୁଷମା ନିଜ କୋଠରୀରେ ପ୍ରବେଶ କରି ଦରଜା ବନ୍ଦ କଲା । ଗାଧୁଆ ଘରୁ ଯେନ ତେନ ପ୍ରକାରେଣ ଲୁଗା ପାଲଟି ତରବରରେ ଆସିବାକୁ ହୁଏ । ତାର ଗାଧୁଆ ପାଧୁଆ ଶୀଘ୍ର ସରିଲେ ଶାଶୁ ଜାହ୍ନବୀ ଦେବୀ ଗାଧୁଆ ଘରେ ପଶିବେ । ସେ ଟିକିଏ ଶୁଚିବାୟୁ ଗ୍ରସ୍ତ ଲୋକ । ତେଣୁ ତାଙ୍କର ଗାଧୁଆ କାର୍ଯ୍ୟ ସରିବାକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଦୁଇ ଘଣ୍ଟା ସମୟ ଲାଗେ । ସେପରି ସ୍ଥଳେ ସୁଷମା ଶୀଘ୍ର ଗାଧୋଇ ଦେଇ ଶାଶୁ ବୁଢ଼ୀଙ୍କ ଲଗି ଗାଧୁଆ ଘର ଛାଡ଼ିଦିଏ ।

ଆଜି ମଧ୍ୟ ସୁଷମା ଏଗାରଟା ବେଳର ଗାଧୋଇ ସରିଛି । ଯେନ ତେନ ପ୍ରକାରେ ଲୁଗା ପାଲଟି ନିଜ କୋଠରୀକୁ ଚାଲି ଆସିଛି । ନିଜ କୋଠରୀରେ ଦରଜା ବନ୍ଦ କରି ସେ ଭଲ ଭାବରେ ଲୁଗା ପଟା ପିନ୍ଧିବ । ଭଲ ଭାବରେ ଆର୍ଦ୍ର କୁନ୍ତଳ ସମ୍ଭାରକୁ ଗାମୁଛାରେ ପୋଛିବ । ଦର୍ପଣ ସମ୍ମୁଖରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇ ଦେହ ମୁହଁର ପ୍ରସାଧନ କରିବ ।

ଶରତ ଦଶଟା ବେଳେ ଅଫିସ୍‌କୁ ଯାଇଛନ୍ତି । ସେ ନୂଆ ହୋଇ ସବ୍‌ଡେପୁଟି ହୋଇଛନ୍ତି । ଗୃହିଣୀ ହରାଇବାର ବର୍ଷକ ପରେ ସୁଷମା ତା' ସଂସାରକୁ ଆସିଛି । ସବ୍‌ଡେପୁଟି ଗୃହିଣୀ ଆଉ ସହଧର୍ମିଣୀ ସୁଷମା ଉଭୟଙ୍କୁ ସେ ଭଲ ପାଏ । ଭଲପାଏ ଅତି ନିବିଡ଼ ଭାବରେ, ଅତି ଆନ୍ତରିକତା ସହିତ ।

ଗୃହକର୍ତ୍ତ୍ରୀ ଓ ସୁଷମା ଏ ଦୁଇଟିକୁ ଛାଡି ଶରତ ଚଳି ପାରିବ ନାହିଁ । ଉଭୟେ ତା' ଜୀବନ ଉପରେ ଗଭୀର ପ୍ରଭାବ ବିସ୍ତାର କରିଛନ୍ତି । ଏ ଯେପରି ଗୋଟିଏ ଅଙ୍ଗରେ ଦୁଇଟି ପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗ । ଗୋଟିକୁ ହରାଇଲେ ଅନ୍ୟଟି ସ୍ଥାନଚ୍ୟୁତ ହେବ । ଗୋଟିକୁ ହରାଇଲେ ମୂଳ ଅଙ୍ଗ ବିକଳାଙ୍ଗ ହେବ ।

ଶରତ ଏ ଉଭୟରୁ ଗୋଟିଏ ସୁଦ୍ଧା ବାଦ ଦେଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ଗୃହକର୍ତ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ସେ ଶ୍ରଦ୍ଧା କରେ । ସୁଷମାକୁ ସେ ପ୍ରାଣରୁ ବଳି ଭଲପାଏ । ଗୃହକର୍ତ୍ତ୍ରୀରେ ତା'ର ଅନ୍ତରଙ୍ଗତା ଅଛି । ସୁଷମା ଭିତରେ ତାର ଜୀବନ ଅଛି । ଗୃହକର୍ତ୍ତ୍ରୀ ତାର ସାଧନା ଆଉ ସୁଷମା ତାର ସିଦ୍ଧି ।

ଶରତ ଦଶଟା ପରେ କଲେଜ ଚାଲି ଯାଇଛି । ପର୍ବ ପର୍ବାଣି ଉପଲକ୍ଷେ କଲେଜ ନିତାନ୍ତ ବନ୍ଦ ନ ହେଲେ ଶରତ ନିଜ ତରଫରୁ କୌଣସି ଦିନ କାମେଇ କରେ ନାହିଁ । ଘରେ ଯେତେ ଯାହା ଜରୁରୀ କାର୍ଯ୍ୟ ଥାଉ, ସବୁ ପଛକୁ ପକାଇ ସେ ସାଧନା କ୍ଷେତ୍ରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେବ । ସାମାନ୍ୟ ସର୍ଦ୍ଦିଜ୍ୱର ଜନିତ ଅସୁସ୍ଥତା ମଧ୍ୟ ତାକୁ କଲେଜ ଯିବା କାର୍ଯ୍ୟରୁ ବିରତ କରି ପାରେ ନାହିଁ ।

ଅଦ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଶରତ ନିଜର କାର୍ଯ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରକୁ ଯାଇଛି । ନିଜେ ସୁଷମା ତାକୁ ଖୁଆଇ ପିଆଇ, ଉପଯୁକ୍ତ ପୋଷାକ ପରିଚ୍ଛଦରେ ତନୁ ସଜ୍ଜିତ ସଜାଇ, ହାତରେ ସିଗାରେଟ୍ କେସ୍ ଧରାଇ ଦେଇ କଲେଜକୁ ପଠାଇଛି । ଶରତ ସାଇକେଲରେ ବସି ତା' ଦୃଷ୍ଟି ପଥରୁ ଅନ୍ତର୍ହିତ ହେବା ପରେ ସୁଷମା ଘରର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟରେ ମନ ଦେଇଛି । ତା' ପରେ ଶାଶୁ ଜାହ୍ନବୀ ଦେବୀଙ୍କ ତାଡ଼ନାରେ ଶୀଘ୍ର ଗାଧୁଆ ପାଧୁଆ ସାରିଛି ।

ଶଶୁର ହଳଧର ବାବୁ ସକାଳୁ ଅଫିସ୍ ଯାଇଛନ୍ତି । ହଳଧର ବାବୁ ସରକାରୀ ଅଫିସରେ କିରାଣୀ । ସେହି ଗୋଟିଏ ଚେୟାର ଗୋଟିଏ ଟେବଲରେ ଦୀର୍ଘ କୋଡିଏ ବର୍ଷ ବିତିଗଲାଣି । ମୁଣ୍ଡର ବାଳ ତିନିଭାଗ ଧଳା ପଡ଼ିଗଲାଣି । ଗୋଟିଏ ଯୋଡିଏ ଗୁମ୍ଫ ଦାନ୍ତ ମଧ୍ୟ ପଡି ସାରିଲାଣି । ତାଙ୍କର ଏତେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିଲାଣି, ମାତ୍ର ଅଫିସରେ ସେ ବ୍ୟବହାର କରୁଥିବା ସେହି କୋଡିଏ ବର୍ଷ ତଳର ଚେୟାର ଟେବୁଲର କୌଣସି ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିଲା ନାହିଁ ।

କୋଡିଏବର୍ଷ ତଳେ ତରୁଣ ହଳଧର ବାବୁ ସେହି ଚେୟାରରେ ବସିଥିଲେ—ଆଜି ମଧ୍ୟ ସେଥିରେ ବସୁଛନ୍ତି—ଚାକିରୀ ଜୀବନର ଅବଶିଷ୍ଟ ତିନିବର୍ଷ ମଧ୍ୟ ସେହି ଏକା ଚେୟାରରେ ବସି କଟିଯିବ ବୋଲି ତାଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ ।

ସେଦିନର ତରୁଣ ହଳଧର ବାବୁ ଆଜି ପ୍ରାଚୀନ ଓ ପ୍ରୌଢ ହେଲେଣି । ଆଜି ସରକାରୀ ଅଫିସ୍‌ର ସେହି ପୁରୁଣା ଆସବାବ ପତ୍ର ଜୀର୍ଣ୍ଣ ହେଲେଣି । ସେହି ଜୀର୍ଣ୍ଣ ଟେବୁଲ୍ ଚେୟାର ସହିତ ପ୍ରାଚୀନ ହଳଧରବାବୁଙ୍କର ଗୋଟାଏ ଅନ୍ତରଙ୍ଗତା ସ୍ଥାପନ ହୋଇ ସାରିଛି । ଉଭୟଙ୍କ ମଝିରେ ଗୋଟାଏ ମମତା ସୃଷ୍ଟି ହୋଇ ସାରିଛି । କେହି ଆଜି କାହାକୁ ଛାଡ଼ିବାକୁ ରାଜି ନୁହନ୍ତି । ହୁଏତ ଉଭୟେ ଏକ ସମୟରେ ସରକାରୀ ଅଫିସରୁ ବିଦାୟ ନେବେ ।

ହଳଧର ବାବୁ ପୁଣି ସେହି ପୁରୁଣା ଟେବୁଲ ଚେୟାର ସହିତ ଅନ୍ତରଙ୍ଗତା ସ୍ଥାପନ କରିବାକୁ ଦଶଟା ପୂର୍ବରୁ ଅଫିସ୍ ଚାଲି ଗଲେଣି ।

ଶରତର ସାନଭାଇ ଭଉଣୀମାନେ ସ୍କୁଲ କଲେଜକୁ ଯାଇଛନ୍ତି । ଶରତ ହଳଧରବାବୁଙ୍କ ପ୍ରଥମ ସନ୍ତାନ । ବି. ଏ. ପାଶ୍ କରି ବର୍ଷେ ହେଲା ସବ୍‌ଡେପୁଟି ହୋଇଛନ୍ତି । ତା' ତଳକୁ ଆଉ ଚାରୋଟି ପୁଅ ଝିଅ । ଶରତ ତଳକୁ ହେମନ୍ତ—ସେ ଏବର୍ଷ କଲେଜରେ ନାଁ ଲେଖାଇଛନ୍ତି । ବାକି ସମସ୍ତେ ସ୍କୁଲରେ ପଢନ୍ତି ।

ମଧ୍ୟାହ୍ନ ସମୟରେ ହଳଧରବାବୁଙ୍କ ଗୃହ ବଖରାର ଖଂଜା-ଘରଟି ନିର୍ଜନ ହୋଇଯାଏ । ନିଜେ ହଳଧର ବାବୁ ଆଉ ବଡପୁଅ ଶରତ ଅଫିସ୍ ଓ କଚେରୀ ଚାଲିଯାଆନ୍ତି । ପିଲାମାନେ ସ୍କୁଲ କଲେଜକୁ ଯାଆନ୍ତି । ଖଂଜା ଭିତରେ କେବଳ ଜାହ୍ନବୀ ଦେବୀ ଓ ସୁଷମା ଦୀର୍ଘ ଅଳସ ମଧ୍ୟାହ୍ନଟି ଶୋଇ ବସି କଟାନ୍ତି ।

ଜାହ୍ନବୀ ଦେବୀ ପଇଁଚାଳିଶି ଟପିଲେଣି । ପାଞ୍ଚୋଟି ସନ୍ତାନ ପ୍ରସବ କରି ଘର ସଂସାରର ଯାବତୀୟ ଖଟଣିରେ ଦୋସାର ହୋଇ ସେ ରୋଗିଣା ହୋଇ ଗଲେଣି । ବାତ ପିତ୍ତଜନିତ କେତେକ ଉପସର୍ଗ ତାଙ୍କ ଶରୀରରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲାଣି । ସୁଷମା ଏ ସଂସାରକୁ ଆସିଲା ଦିନରୁ ତାଙ୍କୁ ଟିକିଏ ଅବସର ମିଳିଛି । ସୁଷମା ଶାଶୁଙ୍କୁ ବେଶୀ ଖଟିବାକୁ ଦେଉ ନାହିଁ । ସବୁ କାମ ତାଙ୍କ ହାତରୁ ଛଡ଼ାଇ ଆଣୁଛି ।

ଜାହ୍ନବୀ ଦେବୀ କହନ୍ତି, ଆଲୋ ବୋହୂ ! ତୁ ଚୁଲି ପାଖରୁ ଉଠିଲୁ । ମୁଁ ତରକାରୀଟା କରି ଦେଉଛି । ଉଠ୍, ଆଜିହୁଁ ଚୁଲି ପାଖରେ ବସିଲେ ନିଆଁ ଧାସରେ କଳାକାଠ ପଡ଼ିଯିବୁ । ଯା'ତୁ ଦେହରେ ତୁମାଲଟା ପିଙ୍କେଇ କରିବୁ । ମୁଁ ବାକି କେଇଟା ରନ୍ଧଣା ରାନ୍ଧି ଦେଉଛି ।

ସୁଷମା ଶାଶୁଙ୍କୁ ଚାହିଁ ହସେ । କହେ, ନିଆଁ ଧାସରେ ବଳ ପଡ଼ିବ ନାହିଁ ମା ! ତୁମେ ମିଛରେ ଉଠୁଛ । ଏତେ ଗୁଡ଼ାଏ ବର ବସି ବସି ବାଟିଲ । ହାତପିଠି ଫୋଟେଇଲଣି । ମନାକଲେ ମୋତେ ମାନୁନା । ଯାଅ, ତୁମେ ଟିକିଏ ବିଶ୍ରାମ କର । ମୁଁ ବାକି କେଇଟା ଜିନିଷ ରାନ୍ଧି ଦେଉଛି ।

ତୁ ତ ମୋତେ କିଛି କାମ କରେଇ ଦେଉନାହୁଁ ବୋହୂ ! ଏମିତି ତୁଙ୍କାଠାରେ ବସି ରହିଲେ ଆଉ କ'ଣ ମୋର ହାତଗୋଡ଼ ଚଳିବ ?

ସୁଷମା ତେଲ କଡ଼େଇରେ ବାଇଗଣ ଭଜୁ ଭଜୁ କହେ, ଏତେ ଦିନ ତ ଏ ସଂସାରରେ ଖଟିଲ ମା ! ଆଉ କ'ଣ ନଖଟିଲେ ଚଳିବ ନାହିଁ ? ତୁମେ ଯଦି ପୁଣି ଖଟିବ ତାହେଲେ ମୁଁ ଆସିଲି କାହିଁକି ଏ ଘରକୁ ?

ଏଁ, ତୁ କାଲିକା ଝିଅଟା—ତୁ ଗୋଟାଏ କ'ଣ ଖଟିବୁ ଲୋ ବୋହୂ ! ଆଜିଠୁଁ ଖଟିଲେ ଏ ସୁନାଦେହ ଯୋଡ଼ା ଅଙ୍ଗାର ପାଲଟି ଯିବ । ତୋର ଖଟିବା ଦିନ ଆସୁ—ଝିଅପିଲା ହୁଅନ୍ତୁ—ବଳେ ଖଟି ଖଟି ହୀନଅବସ୍ଥା ହେବୁ ଯେ, ରହ ! କେତେ ଖଟିଲାବାଲି ଝିଅଟା, ସେତେବେଳେ ଦେଖିବ ଯେ !

ସୁଷମା ମୁହଁରେ ମେଞ୍ଚାଏ ଫଗୁ ବିଞ୍ଚିହେଇ ପଡ଼େ । ସେ ଲଜ୍ଜିତ ହେଇ ଆଉ କିଛି କଥା କହିପାରେ ନାହିଁ । ଜାହ୍ନବୀ ଦେବୀ ମୁରୁକି ହସି ସେଠାରୁ ଚାଲି ଯାଆନ୍ତି ।

ଜାହ୍ନବୀ ଦେବୀ ତାଙ୍କର ଟିକି ବୋହୂଟିକୁ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିଇ ଦେବେ ନାହିଁ । ଟିକି ବୋହୂଟି ମଧ୍ୟ ପ୍ରବୀଣା । ଜାହ୍ନବୀ ଦେବୀଠାରୁ ମୁରବୀ ପଣିଆରେ ଊଣା ନୁହେଁ । ସେ ମଧ୍ୟ ଚୌତା

ଶାଶୁଙ୍କୁ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରାଇ ଦେବ ନାହିଁ । ଉଭସ୍ୱେ ଉଭୟଙ୍କ ପ୍ରତି ସଜାଗ, ସତର୍କ । କାହାର ଦେହରେ କାଳସ୍ପର୍ଶ ନଦେଲେ, ସେଥିପାଇଁ ଉଭୟେ ଯତ୍ନଶୀଳ । ଜଣକ ପାଦରେ କଣ୍ଟା ଫୁଟିଲେ, ଅନ୍ୟ ଜଣେ ବ୍ୟଥା ଅନୁଭବ କରନ୍ତି । ଜଣକ ମନରେ ବ୍ୟଥା ଜନ୍ମିଲେ ଅପର ଜଣକ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଅନୁଭବ କରନ୍ତି ।

ସୁଷମା ଗାଧୋଇ ସାରିବା ପରେ ଜାହ୍ନବୀ ଦେବୀ ଗାଧୁଆ ଘରେ ପଶିଲେ । ଦୀର୍ଘ ଦୁଇଘଣ୍ଟା ପରେ ସେ ଗାଧୁଆଘରୁ ବାହାରିବେ । ଗାଧୁଆଟା ତୃପ୍ତିକର ନହେଲେ, ଦିନ ସାରା ତାଙ୍କର ଅଶାନ୍ତିରେ କଟେ । ସବୁ କଥାରେ ଗଡ଼ବଡ଼ ହୁଅନ୍ତି—ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ବିପର୍ଯ୍ୟୟ ସୃଷ୍ଟି କରନ୍ତି । ତେଣୁ ତାଙ୍କର ଗାଧୁଆଟା ନିରୁପଦ୍ରବ ଭାବରେ ସମାହିତ ହେବା ଦରକାର । ତାଙ୍କୁ ଗାଧୋଇବା ବେଳେ ବିରକ୍ତ ନ କରିବା ବୁଦ୍ଧିମାନର କାର୍ଯ୍ୟ ।

ଜାହ୍ନବୀ ଦେବୀ ଗାଧୁଆଘରେ ପଶି ଦରଜା ବନ୍ଦ କଲେଣି । ଦୁଇଘଣ୍ଟା ପରେ ଦରଜା ମନକୁମନ ଖୋଲିଯିବ । ଆଜ ଏହି ଦୁଇଘଣ୍ଟା ମଧ୍ୟରେ ଘରେ ଡକାୟତ ପଶିଲେ ସୁଦ୍ଧା ସେ ଜାଣିପାରିବେ ନାହିଁ, ଜାଣିଲେ ସୁଦ୍ଧା ଗାଧୁଆ ଅଧାକରି ବାହାରି ଆସି ପାରିବେ ନାହିଁ ।

ସୁଷମା ଲୁଗା ବଦଳାଇବା ପାଇଁ ନିଜ କୋଠରୀରେ ପଶିଲା । କବାଟ ଦରଆଉଜା କରି ସେ ପ୍ରଥମେ ଶାଢ଼ୀଟାକୁ ଭଲ କରି ପିନ୍ଧିଲା । ତା'ପରେ ମଥାରୁ ଗାମୁଛାଟାଏ ଫିଟାଇ ବିପୁଳ କେଶ ସମ୍ଭାରକୁ ପିଠି ଉପରେ ବିଛାଇ ଦେଲା । ଗାମୁଛାକୁ ଗୁଡ଼େଇ ଉପର ତଳ କରି ସେଥିରେ ବିଲମ୍ବିତ କେଶଗୁଚ୍ଛକୁ ଝାଡ଼ିଲା । ପୁଣି ଗାମୁଛାରେ ମଥା ପୋଛିଲା । ଆଲଗୁଣିରୁ ଉଠାଇ ଆଣି ଖଣ୍ଡିଏ ନାଲରଙ୍ଗର ବ୍ଲାଉଜ ଦେହରେ ପିନ୍ଧିଲା ।

ଗୋଟିଏ ହିନ୍ଦୀ ସିନେମା ସଙ୍ଗୀତ ଗୁଣୁଗୁଣୁ ହୋଇ ଗାଇ ଗାଇ ସୁଷମା କାନ୍ଥରେ ଲଟିଥିବା ବଡ ଦର୍ପଣ ସାମନାରେ ଯାଇଁ ଛିଡ଼ାହେଲା । ସ୍ନୋ ଡବାରୁ ମେଞ୍ଚାଏ ସ୍ନୋ ଆଣି ନଠେଇ ନଠେଇ ମୁହଁରେ ଘଷିଲା । ସିନ୍ଦୂର ଫରୁଆରୁ ଖଣ୍ଡିଏ କାଠି ସାହାଯ୍ୟରେ ଟିକିଏ ସିନ୍ଦୂର ଆଣି କପାଳରେ ଓ ମଥାରେ ପିନ୍ଧିଲା ।

ହଠାତ୍ ଦର୍ପଣ ଭିତରେ କ'ଣ ଗୋଟାଏ ହଲିଲା ପରି ମନେହେଲା । ସୁଷମା ଚମକି ପଡ଼ିଲା । ପୁଣି ଥରେ ବିସ୍ମିତ ସତର୍କ ଦୃଷ୍ଟିରେ ନିରେଖି ଚାହିଁଲା । ଦର୍ପଣ ଭିତରେ ପଲଙ୍କର ପ୍ରତିବିମ୍ବ ପଡ଼ିଛି । ଶୋଇବା ଶେଯର କିଛି ଅଂଶ ସେଥିରେ ଦିଶୁଛି । ମାତ୍ର ଏ କଣ ? ପଲଙ୍କ ଉପରେ କିଏ ଜଣେ ଶୋଇଲା ପରି ମନେ ହେଉଛି ଯେ !

ସୁଷମାର ଛାତି ଭିତରଟା ଛ୍ୟାତ୍ କରି ଉଠିଲା । ମୁଣ୍ଡଟା ଝିମ୍ ଝିମ୍ ହେଲା ଆଉ ଗୋଡ଼ର ପେଣ୍ଡା ଦୁଇଟା ଅବଶ ହୋଇ ଆସିଲା ।

ଏକ ଅଘଟଣା କଥା ! ସୁଷମାର ନିଜ ଶୋଇଲା ଘରେ, ତା'ର ଶେଯ ଉପରେ କିଏ ପୁଣି ଗୋଟାଏ ଶୋଇଛି !! ଲୋକଟାର କି ସାହସ ! ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଦିବାଲୋକରେ, ଜନଗହଳି ସହର ମଧ୍ୟରେ, ଅନ୍ୟଜଣଙ୍କ ଘରେ ପଶି ନିର୍ବିକାର ନିରାଲମ୍ବ ଶୟନ ସୁଖ ଅନୁଭବ କରିବା, ସାଧାରଣ ଲୋକର କାର୍ଯ୍ୟ ନୁହେଁ । ଲୋକଟା ତା'ହେଲେ କ'ଣ ? ଚୋର ନା ଖଣ୍ଟ ନା ବଦମାସ ?

ସୁଷମା ଚକ୍ଷୁକୁ ଫେର ଭୀତି-ବିସ୍ଫାରିତ ଦୃଷ୍ଟିରେ ପଲଙ୍କ ଉପରକୁ ଚାହିଁଲା । ବାସ୍ତବିକ୍ ଲୋକଟାଏ ସଂସାରରେ ତା'ର

ବକ୍ଷଣାରେ ଶୋଇ ରହିଛି । ଦର୍ପଣର ପ୍ରତିମ୍ବିବକୁ ସେ ବିଶ୍ୱାସ-ଯୋଗ୍ୟ ମନେ କରୁନଥିଲ । ମାତ୍ର ବର୍ତ୍ତମାନ ସ୍ୱଚକ୍ଷୁରେ ଲୋକଟାକୁ ସଶରୀରରେ ଦେଖି ହଠାତ୍ ଚିତ୍କାର କରି ଉଠିବା ପୂର୍ବରୁ ସେହି ଶୟନରତ ବୀରପୁଙ୍ଗବ ନିଜ ମୁହଁ ସାମନାରେ ଆଙ୍ଗୁଠି ଦେଖାଇ ଫିସ୍ ଫିସ୍ କଣ୍ଠରେ କହିଲା, ସି—ସି— । ଡର ନାହିଁ ସୁଷି ! ମୁଁ—ମୁଁ ।

ଏଥର ସୁଷମାର ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବିସ୍ମିତ ଭାବ କଟିଗଲା । ବଦନ ମଣ୍ଡଳରୁ ସଶଙ୍କ କଳାମେଘ ଉଭେଇ ଗଲା । ଛାତି ତଳର ହାତୁଡ଼ି ପିଟା ବନ୍ଦ ହେଲା । ଅଧର କୋଣରେ ସ୍ମିତ ଉକୁଟିଲା । ସେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହେଇ କହିଲା—ଓ, ତୁମେ ତା'ହେଲେ ଚୋର ପରି ଲୁଚି ଲୁଚି ଆସି ଶୋଇଛ ? ମାତ୍ର ତୁମେ କଚେରୀ ଯାଇଥିଲ ? ଫେରିଲ କେତେବେଳେ ?

ଶରତ ଚାପା ଗଳାରେ କହିଲ—ହଁ ସୁଷୀ, କଚେରୀ ତ ଯାଉଥିଲି ଠିକ୍ । ହେଲେ କଚେରୀକୁ ଗଲି ଆଉ କେତେବେଳେ ? ଉଃ, ମୁଣ୍ଡଟା ଏତେ ଭୀଷଣ ଭାବରେ ଧରିଛି ଯେ, ଆଉ କଚେରୀ ଯାଇହେଲା ନାହିଁ । ଅଧବାଟରୁ ଫେରି ଆସିଲି ।

ସୁଷମା ଖିଲ ଖିଲ ହେଇ ହସି ଉଠିଲା । କହିଲା ମୁଣ୍ଡ ଧରିଛି ବୋଲି ତ ଫେରି ଆସିଲ । ଆଉ ଏମିତି ଚୋର ପରି ଲୁଚି ଲୁଚି ଆସି ଚଢ଼ିହୋଇ ଶୋଇଛ କାହିଁକି ? ଏମିତି ଚୁପ୍ ଚୁପ୍ କଣ୍ଠରେ କଥା କହୁଛ କାହିଁକି ?

କି ମୁସ୍କିଲ ! ଚୁପ୍ ଚୁପ୍ କଣ୍ଠରେ ନ କହିଲେ ମା' ଶୁଣି ପାରିବ ଯେ, !

ଶୁଣିଲେ କ'ଣ ହେଲା ? ସୁଷମା ପୁଣି ହସିଲା ।

ବାଃରେ ! ମୁଁ କଲେଜ ନଯାଇଁ ଫେରି ଆସିଛି ବୋଲି ମା' ଜାଣି ପାରିଲେ, ମନରେ କ'ଣ ଭାବିବେ କହିଲ ?

କ'ଣ ଭାବିବେ ?

ଭାବିବେ ଯେ, ମୁଁ ମିଛରେ କହୁଛି । ମୁଣ୍ଡ ଧରିବା ଆଳ କରି ମୁଁ କଲେଜ ନ ଯାଇଁ ମିଛରେ ଏଠି ଶୋଇଛି । ମା' ସବୁ ଜାଣିଗଲେ ମତେ ଲାଜ ମାଡ଼ିବ ନାହିଁ ?

ସୁଷମା ହସି ହସି ବେଦମ ହେଲା । ସତରେ ଜାହ୍ନବୀ ଦେବୀ ଶୁଣି ପାରିବା ଭୟରେ ସେ ଲୁଗା କାନିକୁ ମୁଁହରେ ମାଡ଼ି ଧରିଲା । ଗୁପ୍ତ କଣ୍ଠରେ କହିଲା, ତା' ହେଲେ ସତରେ ତୁମର ମୁଣ୍ଡ ଧରିନାହିଁ ! ମିଛଟରେ ଧରିଛି ?

କ'ଣ କହିଲ ? ମିଛରେ ଧରିଛି ! ଶରତ କୃତ୍ରିମ ବିସ୍ମୟ ପ୍ରକାଶ କରି କହିଲା, ସଚରେ ଧରିଛି କି ମିଛରେ ଧରିଛି, ତାହା ତୁମେ କିପରି ଜାଣିବ । ଉଃ, କି ଯନ୍ତ୍ରଣା ଭୋଗ କରୁଛି, ତାହା ମୁଁ ଜାଣେ । ମିଛରେ ବୋଲି ଯଦି ଭାବୁଛ, ଥରେ ମୋ ମୁଣ୍ଡରେ ହାତ ରଖି ଦେଖ ନା ! କିମିତି ମୁଣ୍ଡ ଦି' ପାଖରେ ଶିରା ଦୁଇଟା ଫୁଲି ଉଠିଛି । କିମିତି ଘୋଡ଼ାଟାପୁ ପରି ଟପ୍ ଟପ୍ ହେଉଛି ।

ହଉଆଉ ସେମିତି ଟପ୍ ଟପ୍ । ତୁମେ କାନପାରି ଶୁଣୁଥାଅ । ମୋର ଶୁଣିବାକୁ ତର ନାହିଁ । ଦେଖିବାକୁ ଫୁରସତ୍ ନାହିଁ । ମା' ଗାଧୋଇ ସାରିବେଣି । ଯାଉଛି ଭାତ ବାଢ଼ିଦେବି । ମୁଁ ତାଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ଖାଇବି ।

ଶରତ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହେଲା । କାନ୍ଥ ଘଡ଼ିକୁ ଚାହିଁଲା । ଗୋଟାଏ ବାଜିଲଣି । କହିଲା—ଏତେବେଳଯାଏ ତୁମର ଖିଆ ପିଆ ସରି

ନାହିଁ, କି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ । ଯାଅ, ଯାଅ, ଖାଇସାରି ଆସିଲେ ମୋ ମୁଣ୍ଡ ଅବସ୍ଥା ବୁଝିବ ।

ସୁଷମା ହସି ହସି ଲୋଟଗା କୋଡଗା ହେଲା । କହିଲା, ଖାଇ ସାରି ଆସିବି କିପରି ? ମା' ବରିବାଟି ରଖିଛନ୍ତି । ସେସବୁ ଟେଫଣେଇବାକୁ ପଡ଼ିବ । ବଢ଼ି ସାରିବାକୁ ହେବ । ତୁମ ଅବସ୍ଥା ବୁଝିବି କେତେବେଳେ ?

ଓଃ ! କେତେ ନିର୍ଦ୍ଦୟ ତୁମେ ସୁଷମା ! ଗୋଟାଏ ଲୋକ ଯନ୍ତ୍ରଣାରେ ଛଟପଟ ହେଉଛି । ଆଜି ତୁମର ବଢ଼ି ସାରିବା ଆଗ-ହେଲା ? ମୋ ଲାଗି ଏତେ ଟିକିଏ ସମୟ ବି ଦେଇ ପାରିବ ନାହିଁ ?

ସୁଷମା ବୁଝିଲା ଶରତ ଅଭିମାନ କରିଛି । ତା' ମନରେ କଷ୍ଟଜାତ ହେଉଛି । ତଥାପି ଆଉ ଟିକିଏ ଚିଡ଼େଇବା ଲାଗି ସେ କହିଲା, ବେଶୀ ଯଦି ଯନ୍ତ୍ରଣା ହେଉଛି, ଯାଉଛି ମା'ଙ୍କୁ କହିବି । ଖାଇ ସାରିଲେ ସେ ଆସି ତୁମ ମଥାରେ ଅମୃତାଞ୍ଜନ ମାଲିସ କରି ଦେବେ ।

ହସ ଲୁଚାଇବା ପାଇଁ ସୁଷମା ଅନ୍ୟ ଦିଗକୁ ମୁହଁ ଫେରାଇଲା । ଶରତ ଚିଡ଼ି ଉଠି କହିଲା, କ'ଣ କହିଲ ? ମା'ଙ୍କୁ କହିବ ? ସେ ଆସି ମୋ ମଥାରେ ଅମୃତାଞ୍ଜନ ମାଲିସ କରିବେ ? ନାହିଁ, ମୋର ଆଉ ମଥାଯନ୍ତ୍ରଣା ନାହିଁ । କାହାକୁ କିଛି କହିବା ଦରକାର ନାହିଁ ।

ଶରତ ଅଭିମାନ ଜର୍ଜ୍ଜରିତ ହୋଇ କଡ଼ ଲେଉଟାଇ ଶୋଇଲା । ସୁଷମା ହସି ପକାଇଲା । ଧୀରେ ଧୀରେ ଆସି ପଲଙ୍କ ଉପରେ ବସିଲା । ଶରତର ମଥାରେ ଅବିନ୍ୟସ୍ତ କେଶଗୁଡ଼ିକୁ ସଜାଡ଼ି

ଦେଇ ଦେଇ କହିଲି—ବାପ୍‌ରେ, ରାଗ ଦେଖ ! ନିଜେ ଲୁଚି ଲୁଚି ଚୋର ପରି ଘରେ ପଶିଛ—ମିଛ ମୁଣ୍ଡବିନ୍ଧାର ଛଳନା କରି କଚେରୀ କମେଇ କରିଛ । ଏମିତି ଲୁଚା ଛପା କଥା, ଏମିତି ମିଛ କଥା ଅନ୍ୟ କେହି ଜାଣିଲେ ପୁଣି ଲଜ୍ଜା ସରମ ବି ମାଡ଼ ପଡ଼ୁଛି !

ସୁଷମା ଶରତର ମଥାକୁ ଜୋର କରି ନିଜ ଆଡ଼କୁ ଫେରାଇଲା । କହିଲା, କହୋ ଭଦ୍ରଲୋକ ! ଚୋରି କରିବାକୁ ତ ପଶିଛ । ଏତେ ଲଜ୍ଜା ପୁଣି କାହିଁକି ?

ଲଜ୍ଜା ମାଡିବ ନାହିଁ ? କହୁଛ, ମା'କୁ କହିଦେବ ବୋଲି । ଶରତ ଅସହାୟ କଣ୍ଠରେ କହିଲା ।

ସୁଷମା ଖିଲ ଖିଲ ହୋଇ ହସି ଉଠିଲା । କହିଲା—ବାଃ, ଏହି ବୁଦ୍ଧିରେ ସବ୍ ଡେପୁଟିଗିରି କରୁଛ ପରା ! ମା' ଜାଣିଲେ ଯେପରି ଲଜ ଯାଉବ, ମା' ନଜାଣିଲେ ତା'ଠୁ ଅଧିକ ଅଡୁଆରେ ପଡ଼ିବ । ଯଦି କେତେବେଳେ ତୁମର କଣ୍ଠସ୍ୱର ଶୁଣି କିମ୍ବା ସନ୍ଦେହ କରି ତୁମ ସମ୍ବନ୍ଧରେ କିଛି ପ୍ରଶ୍ନ କରି ବସନ୍ତି, ତା'ହେଲେ ତୁମେ ଏକା ନୁହଁ, ମୁଁ ମଧ୍ୟ ଲଜ୍ଜାରେ ମରିବି । ତା'ଠୁ ନିରାପଦ, ତୁମର ଫେରି ଅସିବା କଥା ତାଙ୍କୁ ଜଣାଇ ଦେବା ।

କ'ଣ ତେବେ କହିବ ?

କହିବି, ମୁଣ୍ଡ ଧରିଛି ବୋଲି କଚେରୀରୁ ଫେରି ଆସିଲେ ।

ଯଦି ମା' ନିଜେ ବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇ ଦେଖିବାକୁ ଦୌଡ଼ି ଆସନ୍ତି !

ସୁଷମା ପୁଣି ଖିଲ ଖିଲ ହୋଇ ହସିଲା । କହିଲା, ନା ଗୋ ନା, ସେ ଆସିବେ ନାହିଁ । ସେ ପିଲା ନୁହନ୍ତି ଯେ ସତ ମୁଣ୍ଡବିନ୍ଧା,

ମିଛୁ ମୁଣ୍ଡ ବନ୍ଧା ବୁଝିବେ ନାହିଁ । ତୁମର ସେବା ଶୁଶ୍ରୂଷା ଲାଗି ସେ ମୋତେ ହିଁ ତାଗିଦ୍ କରିବେ ।

ସୁଷମାର ହାତଟା ଧରିବା ଲାଗି ଶରତର ଇଚ୍ଛା ହେଲା । ମାତ୍ର ସୁଷମା ସେତେବେଳକୁ ପଲଙ୍କରୁ ଉଠି ସେ ଘରୁ ଚାଲି ଯାଇଥିଲା ।

—ତିନି—

ନିଦାଘର ଗୋଟିଏ ଅଳସ ମଧ୍ୟାହ୍ନ । ବାହାରେ ପ୍ରଚଣ୍ଡ ରୌଦ୍ରତାପ । ସହରର ପିଚ୍ ଦିଆ ସଡ଼କ ତାତି ଉଠିଲାଣି । ଯାନ ବାହାନର ଗତାଗତ ହ୍ରାସ ପାଇଲାଣି । ନିଦାଘର ଦେହଜଳା ସୂର୍ଯ୍ୟତାପରେ ସାରା ସହରଟି ଝାଳେଇ ପଡ଼ିଲାଣି ।

ସୁଷମା ନିଜ ପଲଙ୍କ ଉପରେ ଶୋଇ ଶୋଇ ଖଣ୍ଡେ ଉପନ୍ୟାସ ପଢ଼ୁଛି । ଖଣ୍ଡେ ତରଳ ରସ ମଧୁର ଉପନ୍ୟାସ । ଯାହାର ପ୍ରତି ଛତ୍ରରେ ପ୍ରେମର ବର୍ଣ୍ଣନା—ପ୍ରତି ପୃଷ୍ଠାରେ ଆଧୁନିକ ତରୁଣ ତରୁଣୀଙ୍କ ଭାବୋଚ୍ଛ୍ୱାସ—ପ୍ରତି ପରିଚ୍ଛେଦରେ ନାୟକ ନାୟିକାଙ୍କ ମିଳନ ଗୁଞ୍ଜନ । ଖଣ୍ଡିଏ ମିଳନାନ୍ତ ଉପନ୍ୟାସ ସୁଷମା ପଢ଼ୁଛି ।

ଶରତ କଚେରୀକୁ ଯାଇଛି । ସକାଳ ଦଶଟାରେ ଶରତକୁ ନିଜହାତରେ ଖୋଇପେଇ, ନିଜ ହାତରେ ମନ ମୁତାବକ

ସଜେଇ ସାଜେଇ ସେ କଟେଜ୍ ପଠାଇଛି । ହାତରେ ସିଗାରେଟ୍ କେସ୍ ଦେଇବେଳେ, ଶରତ ତା' ହାତଟା ଧରି ପକାଇଥିଲା । ଏଣିକି ଭେଣିକି ଗୃହିଁ ନିଜ ଆଡକୁ ତାକୁ ଟାଣି ନେଇଥିଲା । ଛି, ଛି, ଶରତ ଦିନକୁ ଦିନ ପିଲା ସାଜୁଛି······

ହଳଧର ବାବୁ ଅଫିସ୍ ଯାଇଛନ୍ତି । ପିଲାମାନେ ସ୍କୁଲ୍ କଲେଜକୁ ଯାଇଛନ୍ତି । ଘରଟା ଭିତରେ କେବଳ ଶାଶୂ ଜାହ୍ନବୀ-ଦେବୀ ଆଉ ସୁଷମା । ଜାହ୍ନବୀ ଦେବୀ ଶୁଚିବାୟୁ ଗ୍ରସ୍ତ ନାରୀ—ତା ଛଡ଼ା ବାତରୋଗୀ । ସେ ମଧ୍ୟାହ୍ନ ଭୋଜନ ଶେଷ କରି ଦୀର୍ଘ ବିଶ୍ରାମ ନିଅନ୍ତି । ନିଜ କୋଠରୀରେ ବିଛଣାରେ ଚଢ଼ିଯାଇଁ ଏପରି ନାସିକା ଗର୍ଜ୍ଜନ କରନ୍ତି ଯେ, ତାହା ଅପରାହ୍ନ ପାଞ୍ଚଟାରେ ବନ୍ଦହୁଏ ।

ପିଲାମାନେ ଅପରାହ୍ଣରେ ସ୍କୁଲ୍ କଲେଜରୁ ଫେରନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ପାଟି ତୁଣ୍ଡ, ଧାଁ ଧପଡ଼ କଳିଆଗୋଳ ଶବ୍ଦରେ ଜାହ୍ନବୀ ଦେବୀଙ୍କ ନିଦ ଭାଙ୍ଗେ । ନିଦରୁ ଉଠି ଦେଖନ୍ତି, ସୁଷମା ପିଲାମାନଙ୍କ ମୁହଁ ହାତ ଧୋଇ ପୋଛିଦେଇ ଜଳଖିଆ ଖୋଉଛି ।

ଜାହ୍ନବୀ ଦେବୀ ଖୁସି ହୁଅନ୍ତି । ମନଟା ତାଙ୍କର ଆନନ୍ଦ ଓ ଗର୍ବରେ କୁରୁଳି ଉଠେ । ତାଙ୍କର ବାତ ରୋଗ କ୍ଲିଷ୍ଟ ଶରୀରଟା ବଡ଼ ହାଲୁକା ଲାଗେ । ଝିଆମାନଙ୍କ ଜଞ୍ଜାଳ ଆଉ ତାଙ୍କ ପାଖରେ ନାହିଁ । ସେ ସବୁ ଦାୟିତ୍ୱ ସୁଷମା ନେଇଛି । ସଂସାରର ସବୁ ଜଂଜାଳରୁ ଶାଶୂ ଜାହ୍ନବୀ ଦେବୀଙ୍କୁ ଛୁଟି ମିଳିଛି ।

ସଂସାରରୁ ସବୁ ଦାୟିତ୍ୱରୁ ମୁକ୍ତ କରିବା ପାଇଁ ଜାହ୍ନବୀ ଦେବୀ ଆଗ୍ରହୀ ହୋଇଛନ୍ତି । ନିଦାଘର ଦୀର୍ଘ ଦ୍ୱିପ୍ରହର ସେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତରେ ଶୋଇ ଶୋଇ କଟେଇ ପାରୁଛନ୍ତି ।

ସୁଷମା ଆସିବା ପୂର୍ବରୁ ସେ ଏମିତ ବିଶ୍ରାମ ସୁଖ ପାଇ ନ ଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ନିରବଚ୍ଛିନ୍ନ ବିଶ୍ରାମ ଉପଭୋଗ କରିବା ଫଳରେ ତାଙ୍କର ପୁରୁଣା ବାତରୋଗଟା କମିଲା ପରି ମନେ ହେଉଛି ।

ମଧ୍ୟାହ୍ନଟା କେବଳ ସୁଷମା ନିକଟରେ ଦୀର୍ଘ ଓ ଅସ୍ୱସ୍ତିକର ହୋଇ ଉଠେ, ଦିନରେ ଶୋଇବା ଅଭ୍ୟାସ ତା'ର ନାହିଁ। ତା' ଛଡ଼ା ସେ ଦିବା ନିଦ୍ରାକୁ ଭଲ ପାଏ ନାହିଁ । ଦିବାନିଦ୍ରା ଗୋଟାଏ ରୋଗ······କେବଳ ରୋଗୀମାନେ ଦିନରେ ଶୁଅନ୍ତି । ସୁଷମା ରୋଗୀ ନୁହେଁ ଯେ ଦୀର୍ଘ ମଧ୍ୟାହ୍ନଟା ଶୋଇ ଶୋଇ କଟାଇବ ।

ମଧ୍ୟାହ୍ନରେ ସେ ପଲଙ୍କ ଉପରେ ଶୋଇ ଉପନ୍ୟାସ ପଢେ—କାବ୍ୟ ପଢ଼େ । ଶରତ ପାଇଁ ରୁମାଲ ବୁଣେ—ଛୋଟ ଦିଅରମାନଙ୍କ ପାଇଁ ସୁଇଟର ବୁଣେ । ନିଜ ପାଇଁ ବ୍ଲାଉଜ ବୁଣେ ।

ଦିନେ ଦିନେ ପଡ଼ୋଶୀ ଘରର ମୁକ୍ତାର ଗୃହିଣୀ ଆସନ୍ତି । ଜାହ୍ନବୀ ଦେବୀଙ୍କୁ ସେ ମାଉସୀ ବୋଲି ଡାକନ୍ତି- -ଆଉ ଜାହ୍ନବୀ ଦେବୀ ତାଙ୍କୁ ଡାକନ୍ତି, ଝିଅ । ତେଣୁ ସୁଷମାର ସେ ପରିହାସ ସମ୍ପର୍କୀୟା ହେବେ । କହନ୍ତି—ନୂଆବୋହୂ, ଭାଇତ କଚେରୀ ଯାଇଛନ୍ତି । ଆଉ ତୁମେ ଏମିତ ମନ ମାରିଦେଇ ବସିଛ କାହିଁକି ? ଖିଆ-ବେଳେ ନିଦ ଯଦି ନ ହେଉଛି, ଭାଇଙ୍କୁ କଚେରୀ ଛାଡ଼ିଲ କାହିଁକି ?

ସୁଷମା ଲଜେଇ ଯାଇଁ ହସେ । ସପଟିଏ ଚଟାଣ ଉପରେ ବିଛେଇ ଦେଇ କହେ, ଆସ ଅପା, ବସ··· ।

ମୁକ୍ତାର ଗୃହିଣୀ କାଖରୁ ଛୋଟ ଛୁଆଟିକୁ ଓହ୍ଲାଇ ଦେଇ ସପରେ ବସନ୍ତି । ଛୁଆଟା ପୁଣି ତାଙ୍କ କୋଳ ଉପରେ ଚଢ଼ି ବସେ ।

ସୁଷମାର ମୁହଁକୁ କନ ଜନ ହେଇ ଅନାଏ । ସୁଷମା ତାକୁ ନିଜ କୋଳକୁ ଆଣିବାକୁ ହାତ ବଢ଼ାଏ । ମାତ୍ର ଛୁଆଟା ମା'କୁ ତା'ର ଜାବୁଡ଼ି ଧରି ତା' କୋଳରେ ମୁହଁ ଲୁଚାଏ । ସୁଷମା କୋଳକୁ ମୋଟେ ଆସେ ନାହିଁ ।

ସୁଷମା ହସେ । ଛୁଆର ମା' ଛୁଆଟିକୁ ଟିକିଏ ହଲେଇ ଦେଇ କହେ, ଯିବୁରେ ଟୁନା, ତୋ ମାଇଁ ପାଖକୁ ଯିବୁ ?

ଉତ୍ତରରେ ଟୁନା ଫିକ୍ କରି ହସି ଦିଏ ଆଉ ଦ୍ୱିଗୁଣ ଦୃଢ଼ତାରେ ନିଜ ମା'ର କୋଳକୁ ଜାବୁଡ଼ି ଧରେ ।

ମୁକ୍ତାର ଗୃହିଣୀ କହନ୍ତି, ଆଗୋ ନୂଆବୋହୂ, ଏମିତି ମୁହଁ ଶୁଖେଇ ବସିଛ କାହିଁକମ ! ମନ ଯଦି ଭଲ ଲାଗୁନାହିଁ, ଭାଇଙ୍କ କଟେରୀ ପଠେଇ ଦେଲ କାହିଁକି ? ମନା କଲ ନାହିଁ ଯିବାକୁ ।

ସୁଷମା ପୁଣି ହସିଲା । ମୁକ୍ତାର ଗୃହିଣୀଙ୍କ ଲାଗି ପାନ ଭାଙ୍ଗୁ ଭାଙ୍ଗୁ କହିଲା, ଅପା ଲାଜ ସରମର ମୁଣ୍ଡ ଖାଇଲେଣି ! ତୁମ ଭାଇଙ୍କୁ ଘରେ ଅଟକ ରଖି ହେବ ନାହିଁ ଅପା ! ସେ ମୋଠୁଁ ମୋ ସଉତୁଣୀକୁ ବେଶୀ ଭଲ ପାଆନ୍ତି ।

ସଉତୁଣୀ କେଉଁଠୁ ଯୋଗାଡ଼ କଲମ, ନୂଆବୋହୂ !

ମୁଁ ଯୋଗାଡ଼ କରିବି କେଉଁଠୁ ? ତୁମ ଭାଇ ପରା ଯୋଗାଡ଼ କରିଛନ୍ତି—ତୁମ ଭାଇଙ୍କ ଗୃହକାରୀ ମୋର ସଉତୁଣୀ । ମୋଠୁଁ ସେ ଗୃହକାରୀକୁ ବେଶୀ ଭଲପାଆନ୍ତି । ତାଙ୍କୁ କ'ଣ ଅଟକେଇ ହେବ ?

ମୁକ୍ତାର ଗୃହିଣୀ ହସି ହସି ଲୋଟଣି କୋଟଣି ହୁଅନ୍ତି । କହନ୍ତି, ବାପରେ ! ନୂଆବୋହୂ ଏତେ ଦୁନିଆର ଜାଣନ୍ତି—କଥାକୁ

ଏମିତି ବାଗରେ କହନ୍ତି ଯେ, ଗୁଡରେ ଛନକା ପୂରେଇ ଦିଅନ୍ତି ! ମୋ ମାଆ ଲୋ !

ଆଜି ଏହି ନିର୍ଜ୍ଜନ କୋଠରୀଟି ମଧ୍ୟରେ ଏକାକିନୀ ବର୍ଷରହି ସତରେ ସୁଷମାର ମନଟା ଉଦାସିଆ ଲାଗୁଛି । ଉପନ୍ୟାସ ପଢିବାରେ ମନ ବସୁନାହିଁ । ବୁଣାବୁଣି କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା ହେଉ-ନାହିଁ । ନିଦାଘର ଦୀର୍ଘ ନୀରବ ମଧ୍ୟାହ୍ନଟା ଖାଲି ବସି ବସି ଭାବିବାକୁ ମନ ହେଉଛି । ଭାବିବାକୁ ଇଚ୍ଛା ହେଉଛି ସେଇ ପୁରୁଣା ଦିନର କଥା ଗୁଡ଼ାକ...... ।

ଆଜି ଅଉ ମୁକ୍ତାର ଗୃହିଣୀ ଆସି ନାହାନ୍ତି । ଆସିଥିଲେ ଭଲ ହୋଇ ଥାଆନ୍ତା । ତାଙ୍କ ସହିତ ରସ ମଧୁର ଗପ କରି ଦୀର୍ଘ ମଧ୍ୟାହ୍ନଟା କଟିଯାଇ ଥାଆନ୍ତା । ଆଜି ସେ ବୋଧହୁଏ କୋଳ ଛୁଆକୁ ଦୁଧ ଖୋଇ ଶୁଆଇ ପକାଉ ପକାଉ ନିଜେ ଶୋଇ ପଡ଼ିଛନ୍ତି ।

ସେ ପାଖ ଘରେ ଶାଶୁ ଜାହ୍ନବୀ ଦେବୀ ଶୋଇ ପଡିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ନାସିକା ଗର୍ଜ୍ଜନ ଶବ୍ଦ ଏ ଘରକୁ ମଧ୍ୟ ଶୁଣା ଯାଉଛି । ତାଙ୍କ ନିଦ ଭାଙ୍ଗିବ ପାଞ୍ଚଟା ପରେ—ପିଲମାନେ ସ୍କୁଲ କଲେଜରୁ ଫେରିଲେ ।

ଏଘର ପଲଙ୍କ ଉପରେ ସୁଷମା ଶୋଇ ଉପନ୍ୟାସ ପଢୁଛି । ହେଲେ ଉପନ୍ୟାସର ମିଳନାନ୍ତ ପରିସମାପ୍ତିରେ ତା' ମନ ବସୁନାହିଁ । ତା'ମନ କମିତି ଲଗାମଛୁଟା ହୋଇ ଉଡି ବୁଲୁଛି । ଉଡ଼ିବୁଲି ପୁରୁଣା ଦିନର ଗୁଡ଼ ଆସିଥିବା ସେହି ଦିନ ଗୁଡ଼ାକୁ ଖୋଜି ବୁଲୁଛି ।

ଣା ଦିନର ସେହି ଗୁଡ଼ି ଆସିଥିବା ଦିନଗୁଡ଼ାକ—ତାହା ମନର ରଙ୍ଗରେ ରଙ୍ଗାୟିତ ହୋଇଥିଲା । ସୁନେଲୀ ସ୍ୱପ୍ନରେ ଭରପୂର ଥିଲା । ରଙ୍ଗୀନ ଆଶା ଅଭିଳାଷରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥିଲା । ସେହି ଦିନ ଗୁଡ଼ିକ ତା' ମନରେ କଳ୍ପନାର ମାୟାଜାଲ ବୁଣିଥିଲେ । ସେହି ମାୟାଜାଲରେ ସେ ତା'ର ମାନସ କୁମାରକୁ ଛନ୍ଦି ବାନ୍ଧି ପାଳିବାର ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖୁଥିଲା ।

ତା'ର ମାନସ-କୁମାର ଆଜି ମାୟାଜାଲରେ ଧରା ଦେଇ ସାରିଛି । ତା'ର ସ୍ୱପ୍ନ ତୁଟି ଯାଇଛି । କଳ୍ପନା ସରିଯାଇଛି । ଉପନ୍ୟାସର ସେହି ମିଳନାନ୍ତ ପରିଣତି ପରେ ତା' ମନରେ ଆଉ ସେ ସ୍ୱପ୍ନ ନାହିଁ—ଆଉ ସେ ଭାବନା ନାହିଁ ।

ସୁଷମାର ସତରଟି ବସନ୍ତ ଭାଇ ଭାଉଜଙ୍କ ସଂସାରରେ ବିତିଛି । ପିଲା କାଳରୁ ସେ ବାପାଙ୍କୁ ହରାଇଛି । ବିଧବା ମା' ଆଖିର ଅଶ୍ରୁ ଢାଳି ତାକୁ ମଣିଷ କରିଛି । ପିତୃହରା ଝିଅଟିକୁ ରାଜରାଣୀ କରିବାର ଦୁରାଶା ତା' ନଥିଲା । ମାତ୍ର ସତରେ ସେ ଆଜି ରାଜରାଣୀ ହୋଇ ପାରିଛି । ଝିଅର ଭାଗ୍ୟ । ସୁଷମାର ବିଧବା ମା' ଝିଅର ସୌଭାଗ୍ୟରେ ଆନନ୍ଦାଶ୍ରୁ ଝରାଇ ତା'ର ଅନ୍ତର୍ଯାମୀ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ପ୍ରଣାମ କରିଥିଲେ ।

ଭାଇ ନରହରି ସରକାରୀ ଅଫିସରେ କିରାଣୀ । ବୟସ ଆସି ଚାଳିଶ ପାଖାପାଖି ହେଲା । ଗୁଡ଼ିଏ ପିଲା ଛୁଆ । ସଂସାରରେ ସବୁଦିନେ ଅଭାବ ଲାଗି ରହୁଛି । ବଢ଼ିଲା ଭଉଣୀଟି ତାଙ୍କ ମଥାରେ ହିମାଳୟର ବୋଝ ହୋଇଥିଲା । ସୁଷମା ଶେଷରେ ଏମିତି ପାତ୍ର ହାତରେ ପଡ଼ିବ, ଭାଇ ନରହରି ମଧ୍ୟ ଆଶା କରି ନଥିଲେ । ଯା' ହେଉ, ସେ ଆଜି ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ହୋଇଛନ୍ତି ।

ଏଣିକି ଗୌରୀ ଦେବୀ ଘର ଚିଡ଼ ଚିଡ଼ା ମଣିଷ । ଅଳ୍ପ ବୟସରେ ଗୁଡ଼ାଏ ଛୁଆ ପିଲାର ମା' ହୋଇ ତାଙ୍କର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଭାଙ୍ଗି ପଡ଼ିଲାଣି—ଯୌବନ ନିଭି ଗଲାଣି । ନାନାଦି ରୋଗର ଉପସର୍ଗ ଦେଖା ଗଲାଣି । ତେଣୁ ସ୍ୱଭାବ ଯେ ତାଙ୍କର ଚିଡ଼ ଚିଡ଼ା ହୋଇ ଉଠିବ, ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

ସେ କହନ୍ତି, ମୂଲିଆ ମୁଣ୍ଡ ଯାହା ପାଉଛି, ସୁଷମାକୁ ଶୀଘ୍ର ଉଠାଇ ଦିଅ । ବଢ଼ିଲା ଝିଅକୁ କେତେଦିନ ଆଉ ଘରେ ରଖିଥିବ । ସହର ବଜାର ଜାଗା । ଭଲ ଅଛି ମନ୍ଦ ଅଛି ।

ସହର ବଜାର ଜାଗାରେ ଭଲ ମନ୍ଦ ଉଭୟ ଅଛି ସତ, ହେଲେ ସୁଷମା ସ୍ୱଭାବରେ ମନ୍ଦ ବୋଲି କିଛି ନଥିଲା । ଅସଲ କଥା, ଅଭାବ ଅନାଟନର ସଂସାରରେ ଏହି ବଢ଼ିଲା ଝିଅଟା ପାଇଁ ଗୌରୀ ଦେବୀ ଆଉ କେତେ ଖର୍ଚ୍ଚାନ୍ତ ହେବେ ? ଅଭାବରୁ ତା' ପିଲାଏ ଟିକିଏ ଦୁଧ ପାଉନାହାନ୍ତି—ସେ ନିଜେ ଖଣ୍ଡେ ମନ ମୁତାବକ ଶାଢ଼ୀ କିଣି ପାରୁ ନାହାନ୍ତି । ଥରେ ସିନେମା ଥିଏଟର ଦେଖି ପାରୁ ନାହାନ୍ତି । ସୁଷମା ଖୋରାକି ପୋଷାକର ଖର୍ଚ୍ଚଟା ବାଦ ପଡ଼ିଲେ ତାଙ୍କ ହାତ ଟିକିଏ ନିଜ ଖର୍ଚ୍ଚ ପାଇଁ ଖୋଲସା ହେବ ।

ଗୌରୀଦେବୀଙ୍କ ହାତ ଆଜି ଖୋଲସା ହୋଇଛି । ସେ ନିଜର ଶାଢ଼ୀ ବାବଦରେ କିଛି ଟଙ୍କା ଆଜି ଖର୍ଚ୍ଚ କରି ପାରୁଛନ୍ତି । ପିଲାଏ ମଧ୍ୟ ଟୋପିଏ ଦୁଧ ପାଉଛନ୍ତି । ସୁଷମା ବିବାହ ହୋଇ ଶରତ ସଂସାରକୁ ଆସିଲାରୁ ଗୌରୀଦେବୀ ସ୍ୱସ୍ତିର ନିଃଶ୍ୱାସ ଛାଡ଼ୁଛନ୍ତି ।

କିନ୍ତୁ ଗୌରୀଦେବୀ ମଧ୍ୟ ଏତେଟା ଧାରଣା କରି ନଥିଲେ । ସାମାନ୍ୟ ମୂଲିଆ ମୁଣ୍ଡର କଳ୍ପନା କରୁଥିବା ବେଳେ ଏକାବେଳେ

ସର୍‌ଡେପୁଟି ମୁଣ୍ଡ ସୁଷମା ଭାଗ୍ୟରେ ଜୁଟିବ, ଏହା ଗୌରୀଦେବୀଙ୍କର ସ୍ୱପ୍ନର ବାହାର କଥା ।

ତଥାପି ଗୌରୀଦେବୀ ଖୁସି ହେଉଛନ୍ତି । [illegible] ହେଉ, ଶେଷରେ ଏ ବୋଝ ତାଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରୁ ଗଲା । ସେ ଏଣିକି ନିଶ୍ଚିନ୍ତରେ ଖଟରେ ଶୋଇ ପାରିବେ । ଆଉ ତାଙ୍କୁ ଭାବନା ଚିନ୍ତାର ବସ୍ତୁ କାମୁଡ଼ିବ ନାହିଁ । ସବୁଠାରୁ ଆନନ୍ଦର କଥା ଯେ, ସୁଷମା ସର୍‌ଡେପୁଟି ବର ପାଇଛି । ଚଳନ୍ତା ଘର । ଅଭାବ ଅନାଟନରେ ପଡ଼ି ପୁଣି ଭାଇ ଭାଉଜଙ୍କ ଦ୍ୱାରସ୍ଥ ହେବ ନାହିଁ ।

ଏକୁଟିଆ ଘରେ ବସି ସୁଷମାର ଆଜ ଭାଉଜଙ୍କ କଥା, ଭାଇଙ୍କ କଥା, ବିଧବା ମା' କଥା ଆଉ ଗ୍ରେଟ ଗ୍ରେଟ ପୁତୁରା ଝିଅଙ୍କ କଥା ମନେ ପଡ଼ୁଛି । ସେମାନଙ୍କୁ ସେ ଚାରିମାସ ହେଲା ଛାଡ଼ି ଆସିଲାଣି । ସୁଷମା ବସି ବସି ସେମାନଙ୍କ କଥା ଭାବୁଛି । ଭାବୁଛି, ସେମାନେ କ'ଣ ତାଙ୍କୁ ମନରୁ ପୋଛି ଦେଇ ସାରିଲେଣି ।

ସୁଷମାର ଆଖିକୋଣ ଜକେଇ ଆସୁଛି । ବିବାହ ପରଠୁଁ ସ୍ୱାମୀଘରେ ସେ ଚାରିମାସ ରହିଲାଣି । ସ୍ୱାମୀ ତାକୁ ସ୍ନେହ ସୋହାଗରେ ବୋଡ଼ାଇ ପକାଉଛନ୍ତି । ଶାଶୁ ତାକୁ ଆଦର ଯତ୍ନରେ ତଳେ ପକାଉ ନାହାନ୍ତି । ଏତେ ସ୍ନେହ, ଏତେ ପ୍ରେମ ସେ ପାଇଛି । ଏତେ ସୌଭାଗ୍ୟ, ଏତେ ପ୍ରାଚୁର୍ଯ୍ୟରେ ସେ ଭାସୁଛି । ତଥାପି ପୁରୁଣା ଦିନର କଥା ଗୁଡ଼ାକ ମନରେ ଆସି ତା' ଆଖି କୋଣ ଜକେଇ ଉଠୁଛି ।

ସେହି ପୁରୁଣା ଦିନର ସୁନା ସ୍ମୃତି ଭିତରେ ସ୍ୱାମୀ ଶରତର ମୁହଁ ଦିଶୁଛି । ଶରତ ନିଇତି ତାଙ୍କ ସାହି ବାଟରେ ସାଇକେଲ ଚଢ଼ି କଚେରୀ ଯାଉଥିଲେ । ସୁଷମା ତାଙ୍କ ଦରଜା ପାଖରେ

ନିଇଡ଼ ଛୁଡ଼ା ହୋଇ ତାଙ୍କୁ ଦେଖୁଥିଲ । ସେତେବେଳେ ମନ ତଳର ଫୁଲକଢ଼ୀଗୁଡ଼ିକ ଫୁଟି ଆସୁଥିଲ । ଗଗନ ପବନରେ ସପ୍ତରଙ୍ଗରେ ରଙ୍ଗାୟିତ ଇନ୍ଦ୍ରଧନୁ ଶୋଭା ପାଉଥିଲ । ହୃଦୟର ଗୋପନ କୋଣରେ ସଙ୍ଗୀତର ମୂର୍ଚ୍ଛନା ଜାଗୁଥିଲ ।

ସେଇ ଶରତ ଆଜି ତା'ର ସ୍ୱାମୀ ହୋଇଛନ୍ତି ।

ହଠାତ୍ ସୁଷମାର ଭାବନାରେ ବାଧା ପଡ଼ିଲ । ସଦର ଦରଜା କିଏ ଜୋରରେ ଖଟ୍ ଖଟ୍ କରୁଛି । ପୁଷ୍ପାସୀ, ପୁଷ୍ପାସୀ ବୋଲି ଡ଼ାକ ଶୁଭୁଛି । ସୁଷମା ଅତୀତର ସୁନା ସ୍ୱପ୍ନରୁ ଚଉମକ ଫେରାଇ ଉତ୍କର୍ଣ୍ଣ ହେଲ ସେ ଡାକ ଶୁଣିଲ । ତା' ପରେ ପଲଙ୍କରୁ ଓହ୍ଲାଇ ଆସି ଶାଶୁ ଜାହ୍ନବୀ ଦେବୀଙ୍କ ଘର ଭିତରକୁ ଗଲ ।

ଜାହ୍ନବୀ ଦେବୀ ନିଦରେ ଘୁଙ୍ଗୁଡ଼ି ମାରୁଥିଲେ । ସୁଷମା ତାଙ୍କୁ ହଲେଇ ଦେଇ ଉଠାଇଲ । କହିଲ, ମା' ଦାଣ୍ଡରେ କିଏ ଜଣେ ଡାକୁଛି ।

ଜାହ୍ନବୀ ଦେବୀ କେଶବାସ ସମ୍ଭାଳି, ମୁଣ୍ଡରେ ଓଢ଼ଣା ଦେଇ ସଦର ଦରଜା ଫିଟାଇଲେ । ସତରେ ଜଣେ ଅଜଣା ଲୋକ ବାହାର ପିଣ୍ଡାରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇଛି । ଜାହ୍ନବୀ ଦେବୀଙ୍କୁ ଗୁହାରି ପଚାରିଲ, ଏ କ'ଣ ସବ୍‌ଡେପୁଟି ଶରତବାବୁଙ୍କ ଘର ?

ଜାହ୍ନବୀ ଦେବୀ କହିଲେ—ହଁ । କ'ଣ ଦରକାର ଥିଲ ।

ଗୋଟିଏ ଖବର କହିବାକୁ ଆସିଛି । ଅଜି କଚେରୀ ଗଲ ବେଳେ ଗୃହମାଟ୍ରୋଙ୍କ ଛକ ପାଖରେ ଶରତବାବୁଙ୍କ ସାଥିରେ ଆକ୍‌ସିଡେଣ୍ଟ୍ ହୋଇଛି ।

ଆକ୍‌ସିଡେଣ୍ଟ୍ ! ଜାହ୍ନବୀ ଦେବୀ ବିସ୍ମିତ ହୋଇ ଉଠିଲେ ।

ହଁ, ଗୋଟାଏ ଦୁର୍ଘଟଣା ଘଟି ଯାଇଛି । ବୋଧହୁଏ, ଟିକିଏ ଅନ୍ୟମନସ୍କ ହୋଇ ସାଇକେଲ୍‌ରେ ଯାଉଥିଲେ । କଟକ ଚଣ୍ଡୀ ଆଡୁ ଗୋଟାଏ ବୋଝେଇ ଟ୍ରକ୍ ଆସୁଥିଲା । ଟ୍ରକ୍ ଠିକ ଉପରେ ଧକ୍‌କା ହୋଇଗଲା । ଶରତବାବୁଙ୍କୁ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଆମ୍ବୁଲେନ୍‌ସ ଯୋଗେ ମେଡିକାଲ୍ ପଠାଯାଇଛି । ଆପଣମାନେ ବ୍ୟସ୍ତ ହେବେ ନାହିଁ ।

ଅପରିଚିତ ଲୋକଟି ବ୍ୟସ୍ତ ନ ହେବା ଲାଗି ଜାହ୍ନବୀ ଦେବୀଙ୍କୁ ଆଶ୍ୱାସନା ଦେଇ ସାଇକେଲ ଚଢ଼ି ଚାଲିଗଲା । ଆଉ ଜାହ୍ନବୀ ଅଧିକ ବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ୋଶୀ ମୁକ୍ତାର ଘରର ଚାକର ଟୋକା ହାତରେ ହଳଧର ବାବୁଙ୍କ ପାଖକୁ ଖବର ପଠାଇଲେ ।

ଖବର ପାଇ ହଳଧର ବାବୁ ଆସିଲେ । ତାପରେ ଧୁଇ ଖଣ୍ଡି ଟ୍ୟାକ୍‌ସିରେ ସେମାନେ ବାହାରି ପଡିଲେ ।

ଟ୍ୟାକ୍‌ସି କ୍ଷିପ୍ର ଗତିରେ ମେଡ଼ିକାଲ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଛୁଟିଲା । ସୁଷମାର ମନବି ଉଲ୍‌କା ଗତିରେ ଛୁଟିଲା । ଶରତ ଦୁର୍ଘଟଣାରେ ପଡ଼ିଛି । ଟ୍ରକର ଧକ୍‌କା ଲାଗିଛି । ସେ କେତେ ଆଘାତ ପାଇଛି ? କେଉଁଠି ତାର ଆଘାତ ଲାଗିଛି । କେଉଁ ଧରଣର ଆଘାତ ଲାଗିଛି । ଆଘାତ ଅଳ୍ପ ନା ସାଘାତିକ । ଯଦି ଅଳ୍ପ ତା' ହେଲେ ମେଡିକାଲକୁ ନେଇଗଲେ କାହିଁକି ?

ସୁଷମାର ମନରେ ସହସ୍ର ପ୍ରଶ୍ନବାଚୀ । ହୃଦୟରେ ଅଶାନ୍ତ ଝଡ଼ । ବୁକୁତଳେ ଗଭୀର ଆଲୋଡ଼ନ ।

ସୁଷମାର ଆଖିରେ ଅଶ୍ରୁ । ଦୃଷ୍ଟି କେଉଁ ଦୂର ଦିଗନ୍ତରେ ନିବଦ୍ଧ । ଦେହରେ ଅଜଣା ଆଶଙ୍କାର କମ୍ପନ । କଣ୍ଠ ତାର ବାଷ୍ପରୁଦ୍ଧ । ଛାତି ତଳେ ଅସରନ୍ତି ପୁଞ୍ଜିଭୂତ ବେଦନା ।

ମେଡ଼ିକାଲରେ ସେ ଶରତକୁ କେଉଁ ଅବସ୍ଥାରେ ଦେଖିବ ? ତାକୁ କ'ଣ ଅଚେତନ ଅବସ୍ଥାରେ ଦେଖିବ ? ତାକୁ କ'ଣ ଶଯ୍ୟାଶାୟୀ ରୂପରେ ଦେଖିବ ? ନା, ତା'ର ଆଘାତ ସାମାନ୍ୟ । ସେ ସୁଷମାକୁ, ମା' ବାପାଙ୍କୁ ଦେଖି ହସିବ, ବ୍ୟସ୍ତ ହେବ । କହିବ, ତୁମେ ସବୁ ଆସିଲ କାହିଁକି ? ମୋର କିଛି ହୋଇ ନାହିଁ ।

ରିକ୍‌ସା ମେଡ଼ିକାଲରେ ପହଞ୍ଚିଲା । କିନ୍ତୁ ସେତେବେଳକୁ ଶରତର ସବୁ ସରି ଯାଇଥିଲା । ସେ ଇହଜଗତର ସବୁ ବନ୍ଧନ କାଟି ଚାଲି ଯାଇଥିଲା । ସେ ବାପା ମା' ଲାଗି—ସୁଷମା ଲାଗି ଅପେକ୍ଷା କରି ପାରିଲା ନାହିଁ ।

ଷ୍ଟ୍ରେଚର ଉପରେ ତାର ଶବ ପଡ଼ି ରହିଛି । ଖଣ୍ଡିଏ ଧଳା ଚଦର ଗୋଡ଼ରୁ ମୁଣ୍ଡ ଯାଏ ଘୋଡ଼ାଅ ହୋଇଛି । ସେ ଏକ ମର୍ମନ୍ତୁଦ ଦୃଶ୍ୟ । ହଳଧର ବାବୁ ହାପୁ ହାପୁ କରି ଚିତ୍କାର କରି ଉଠିଲେ । ଜାହ୍ନବୀ ଦେବୀ ମୋ ଶର କୁଆଡ଼େ ଗଲରେ କହି ବାହୁନି ଉଠିଲେ । ଆଉ ସୁଷମା ବାତ୍ୟାହତ କଦଳୀ ଗଛ ପରି ଅଚେତ ହୋଇ ଭୂଇଁରେ ଲୋଟି ପଡ଼ିଲା ।

ଆକାଶରେ କୃଷ୍ଣ ପକ୍ଷର ଖଣ୍ଡିତ ଚନ୍ଦ୍ର ଅସ୍ତ ହେଉଛି । ତାର ରଜତ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା କ୍ରମେ ଲିଭି ଲିଭି ଯାଉଛି । ପୃଥିବୀ ଉପରେ ଗୋଟିଏ କୃଷ୍ଣ ପରଦା ବିଛେଇ ହୋଇ ପଡ଼ୁଛି । ଚନ୍ଦ୍ରାଲୋକରେ ଯେଉଁ କେତୋଟି ନିଶାଚର ପକ୍ଷୀ ଉଡ଼ିବୁଲୁଥିଲେ—

ସେମାନେ ବର୍ତ୍ତମାନ ନୀଡ଼ାଶ୍ରୟୀ ହେଲେଣି । ଜହ୍ନରାତକୁ ସକାଳ ଭ୍ରମରେ ଯେଉଁ କେତୋଟି କାଉ ଗଛ ଡାଳରେ କା, କା, ରଡ଼ୁଥିଲେ, ସେମାନେ ଏବେ ନୀରବ ହେଲେଣି ।

ରାତି ବୋଧହୁଏ ଗୋଟାଏ ବାଜିବ । ସୁଷମା ଆଖିରେ ଏବେ ସୁଦ୍ଧା ନିଦ ନାହିଁ । ଖଟ ଉପରେ ତା'ର ବିଧବା ମା' ପଦ୍ମା ଦେବୀ ଶୋଇଛନ୍ତି । ଏଇ ଅଳ୍ପ ସମୟ ହେଲା ସେ ନିଦ ଗଲେ । ଗଣ୍ଡ ଦେଶରେ ଏବେବି ତାଙ୍କର ଅଶ୍ରୁଧାର ଶୁଖି ନାହିଁ । ନିଦ ଯିବା ପୂର୍ବରୁ ସେ ବୋଧହୁଏ କାନ୍ଦୁଥିଲେ ।

ଶରତର ମୃତ୍ୟୁ ପରେ, ତାର ଶୁଦ୍ଧି କାର୍ଯ୍ୟ ସରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ପଦ୍ମଦେବୀ ଝିଅକୁ ନିଜ ପାଖକୁ ନେଇ ଆସିଛନ୍ତି । ଅଭାଗିନୀ ସୁଷମାକୁ ସେ ନିଜର ବାହୁଚ୍ଛାୟା ତଳେ ଘୋଡାଇ ରଖିବେ । ତାର ଅଶ୍ରୁ ସହିତ ନିଜର ଅଶ୍ରୁ ମିଶାଇବେ । ତା'ର ଦୁଃଖ ସହିତ ନିଜର ଦୁଃଖ ମିଶାଇବେ । ସୁଷମା ବୁକୁର ଦୁର୍ବହ ବେଦନା ସହିତ ନିଜ ବୁକୁର ବେଦନା ମିଶାଇ ଏକାକାର କରିବେ ।

ଦୀର୍ଘ ଚାରିମାସର ବିଚ୍ଛେଦ ପରେ ମା' ଝିଅଙ୍କର ମିଳନ । ସେ ବି ଏକ ମର୍ମନ୍ତୁଦ ଦୃଶ୍ୟ । ଦୁହେଁ ଦୁହିଁଙ୍କୁ ନିବିଡ ଭାବରେ କୁଣ୍ଢେଇ ଧରି ଥାଆନ୍ତି । ଦୁହିଁଙ୍କ ଆଖିରୁ ଅବିଶ୍ରାନ୍ତ ଧାର ଛୁଟି ଥାଏ । ପଦ୍ମା ଦେବୀ ବାହୁନି ଉଠିଲେ—ସୁଷିଲେ, ମୁଁ ବଞ୍ଚି ଥାଉଁ ଥାଉଁ ତୋର ଏ ଦଶା ଦେଖିଲି । ତା ଆଗରୁ ମୋର ମରଣ ନ ହେଲା କିଆଁ । ତୋର ଏ ଦଶା ଦେଖିବା ଆଗରୁ ମୁଁ ଅନ୍ଧୁଣୀ ନ ହେଲି କାହିଁକି ? ଦଇବ ଦୁଆରେ ମୁଁ କଣ କଣ୍ଟା ଫାରିଥିଲି ?

ଆଉ ସୁଷମା ଖାଲି କାଇଁ କାଇଁ ହୋଇ କାନ୍ଦୁଥିଲା । ତା' ଗଳାରେ ଶବ୍ଦ ନଥିଲା—କଣ୍ଠରେ ଭାଷା ନଥିଲା । ସେ ମୂକ ପାଲଟି ସାରିଥିଲା । ତା'ର ବୋଧଶକ୍ତି ଲୋପ ପାଇଥିଲା । ତା' ଆଖିରେ ଖାଲି ଅଶ୍ରୁ ଥିଲା । ସେହି ଅଶ୍ରୁ ତା'ର ମନର ଭାଷା—ସେହି ଅଶ୍ରୁ ତା'ର ଦୁଃଖ ବଦ୍‌ଗଧ ହୃଦୟର ପ୍ରତିଚ୍ଛବି । ସେହି ଅଶ୍ରୁ ତା'ର ମନର ଦର୍ପଣ ।

ସେ ଦିନ ଦୁଇଟି ସମଦୁଃଖୀ ନାରୀର ଅଶ୍ରୁ ଏକତ୍ର ମିଳିତ ହୋଇଥିଲା । ଦୁଇଟି ସମଦଶାପନ୍ନ ନାରୀ—ଜଣେ ବର୍ଷିୟସୀ, ଆଉ ଜଣେ ତରୁଣୀ । ଜଣେ ଜନନୀ—ଆଉ ଜଣେ କନ୍ୟା । ଜଣକର ଯୌବନ ବିତିଥିଲା, ବର୍ତ୍ତମାନ ଜୀବନ ନିର୍ବାଣୋନ୍ମୁଖ—ଆଉ ଜଣେ ଜୀବନ-ଯୌବନର ପ୍ରଥମ ପାହାଚରେ ଗୋଡ଼ ଦେଇଛି ।

ମାତ୍ର ଦୁହେଁ ସମଦୁଃଖୀ—ସମଦଶାପନ୍ନ । ଦୁହିଁଙ୍କ ନିକଟରେ ଆଜି ଜୀବନ ଯୌବନର ଆଉ କୌଣସି ମୂଲ୍ୟ ନାହିଁ । ଦୁହେଁ ଆଜି ବାସିଫୁଲ । ମହାନଦୀର ସ୍ରୋତରେ ଯେ କୌଣସି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଭାସିଯିବେ । ଦୁହେଁ ଆଜି ଭଗ୍ନପାତ୍ର । ନଦୀ କୂଳରେ ଅଯତ୍ନରେ ଯେତେବେଳେ ଇଚ୍ଛା ଫୋପଡ଼ା ହେବ ।

ବର୍ଷିୟସୀ ବିଧବା ତରୁଣୀ ବିଧବାକୁ ଚାହେଁ । ଦେଖେ, ତା'ର ପରି ତରୁଣୀ ବିଧବା ଆଖିରେ ମଧ୍ୟ ହତାଶା । ଦୃଷ୍ଟିରେ ନୈରାଶ୍ୟ ଆଉ ବୁକୁରେ ହା-ହୁତାଶ । ତରୁଣୀର ଲୁହରେ ନିଜ ଲୁହ ଭରି ସେ ତା'ର ବେଦନାର ସନ୍ଧାନ ନିଏ । ଦେଖେ, ସେଠି ମଧ୍ୟ ଯୁଗ ଯୁଗର କ୍ରନ୍ଦନ ପୁଞ୍ଜିଭୂତ । ସେଠି ମଧ୍ୟ ଅସହାୟତାର ବୁକୁଫଟା ଚିତ୍କାର—ଅନାଥିନୀର କାତରୋକ୍ତି !!

ପଦ୍ମା ଦେବୀ ନିଜେ କାନ୍ଦନ୍ତି—ଆଉ ଝିଅ ସୁଷମାକୁ ବି କନ୍ଦାନ୍ତି । ଝିଅକୁ ନିଜ ପାଖକୁ ଆଣିବା ଦିନଠୁ ସେ ପ୍ରତିଦିନ କାନ୍ଦନ୍ତି—ପ୍ରତି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଅଶ୍ରୁ ଝରାନ୍ତି । ଝିଅ ମୁହଁକୁ ଚାହିଁ ଦେଲେ ଅଶ୍ରୁ ଆଉ ମନା ମାନେ ନାହିଁ, ଆପେ ଆପେ ଝରି ପଡ଼େ ।

ଘଣ୍ଟାକ ଧରିବ ବିଛଣାରେ ଶୋଇ ଶୋଇ ସେ କାନ୍ଦୁଥିଲେ । ସୁଷମା ମଧ୍ୟ ତା' ସହିତ ନୀରବରେ ଅଶ୍ରୁ ଝରାଉଛି । ପଦ୍ମା ଦେବୀ ଶୋଇ ପଡ଼ିଲେଣି । ଆଖିର ଅଶ୍ରୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଶୁଖି ନାହିଁ । ଗଣ୍ଡ ଦେଶରେ ଏବେ ବି ଦାଗ ରହିଛି ।

ସୁଷମା ଅସ୍ତଗାମୀ ଚନ୍ଦ୍ରଠାରୁ ଦୃଷ୍ଟି ଫେରାଇଲା । ରାତି ବେଶୀ ହେଲାଣି । ଏତେବେଳେ ଯାଏ ତା' ଆଖିକୁ ନିଦ ଆସିଲା ନାହିଁ । ଅଜି ସେ ଆଉ ଶୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ । କେତେ ରାତି ସେ ଏମିତି ଶୋଇ ପାରିନାହିଁ । ଶରତ ମଲା ଦିନୁ ନିଦ ତା ଆଖିରୁ ଉଡ଼ିଭେଇ ଯାଇଛି । ସେ ଆଉ ଶୋଇବ କିମିତି ?

ଖାଲି ଶରତ କଥା ମନେ ପଡ଼ୁଛି । ମନେ ପଡ଼ୁଛି, ଏଇ ଝରକା ପାଖରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇ ତାକୁ କେତେ ଥର ଦେଖିଛି । କେତେଥର ଲୁଚି ଲୁଚି ପୁଣି କେତେ ଥର ଖୋଲି ଖୋଲି । ସେ ତାର ତପସ୍ୟାକାଳ—ତାର ସାଧନା— ପରୀକ୍ଷା । ସାଧନାରେ ସେ ସିଦ୍ଧି ଲାଭ କରିଥିଲା । ତା'ର ଯୁଗଯୁଗର ତପସ୍ୟା ଫଳରେ ସେ ଶରତକୁ ସ୍ୱାମୀ ରୂପରେ ପାଇଥିଲା ।

ପୁଣି ସବୁ କିମିତି ଓଲଟ ପାଲଟ ହୋଇଗଲା ? ତାର ମାନସ କୁମାର, ତାର ସାଧନାର ସିଦ୍ଧି, ଶରତକୁ ସେ ପାଇଥିଲା । ମାତ୍ର

ସେ ଗଲା କୁଆଡ଼େ ? ତାକୁ କିଏ ତାଠୁ ଛଡ଼େଇ ନେଲା ? କିଏ ତାର ସଉତୁଣୀ ହେଲା ? କିଏ ତା' ବାଦ ସାଧିଲା ? ସୁଷମା କି ଦୋଷ କରିଥିଲା କାହା ପାଖରେ ? କି ପାପ କରିଥିଲା କେଉଁ ଜନ୍ମରେ ? କାହିଁକି ଏ ଶାସ୍ତି—କାହିଁକି ଏ ନିର୍ମମ ଦଣ୍ଡ ?

ଏତେ ଦୁଃଖ, ଏତେ ବେଦନା—ଏତେ ଚିନ୍ତା, ଏତେ ଭାବନା । ସୁଷମା ଆଖିରେ ନିଦ ଆସିବ କେମିତି ? ସେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତରେ ଶୋଇବ କପରି ? ସ୍ୱାମୀର ମୃତ୍ୟୁ ପରଠୁ ସେ ଶୋଇ ନାହିଁ ଆଜି । ଆଜି ମଧ ଶୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ ।

ଖାଲି ଭାବନା, ଖାଲି ଚିନ୍ତା, ଖାଲି ହା-ହୁତାଶ—ନୈରାଶ୍ୟ । ଖାଲି ବେଦନାସିକ୍ତ ଅଶ୍ରୁ, ଖାଲି ବୁକୁଫଟା ଦୀର୍ଘ ନିଃଶ୍ୱାସ । ସୁଷମା ଆଖିରେ ନିଦ ଆସିବ କପରି ?

ମନେ ପଡ଼ୁଛି, ସଂସାରର ସାରା ଦିନର ଖଟଣି ପରେ ସ୍ୱାମୀ ପାଖକୁ ଶୋଇବାକୁ ଗଲେ ଶ୍ରମ କ୍ଲାନ୍ତିରେ ତା'ର ମସ୍ତିଷ୍କ ଅବଶ ହୋଇ ପଡ଼େ । ନିଦରେ ଆଖି ଢୁଳୁ ଢୁଳୁ ହୁଏ । ସ୍ୱାମୀର ବାହୁ ଉପରେ ମଥାରଖି ଶୋଇ ଶୋଇ ଗଭୀର ନିଦ୍ରାରେ ନିମଗ୍ନ ହୁଏ ।

ଆଉ ଶରତ ଅଭିମାନ କରେ । ହଲେଇ ହଲେଇ ତାକୁ ନିଦରୁ ଉଠାଏ । କାଖରେ ହାତ ମାରି କୁତୁକୁତୁ କରେ । ମୁହଁରେ, ଗଣ୍ଡରେ ଚୁମା ଦେଇ ତାକୁ ଅସ୍ତ ବ୍ୟସ୍ତ କରି ଶୋଇ ଦିଏ ନାହିଁ ।

କୁଆଡ଼େ ଗଲା ଆଜି ସେ ବୟରୀ ନିଦ ? ତାହା କ'ଣ ତା' ସ୍ୱାମୀ ସଙ୍ଗରେ ତାଠୁ ବିଦାୟ ନେଇ ଯାଇଛି ? ଶରତ ଯାଇଛି—ସୁଷମାର ନିଦ ମଧ ଯାଇଛି ।

କିନ୍ତୁ ଶରତ ବା ଟଲେ କାହିଁକି ? ସେତ କେଉଁ କଥାରେ ତାକୁ ଊଣା କରି ନଥିଲା । ତାଠୁ ଯେତିକି ସ୍ନେହ, ଯେତିକି ପ୍ରେମ ପାଇଥିଲା, ତାହା ଦ୍ୱିଗୁଣ କରି ତାକୁ ଦେଇଥିଲା । ନିଜକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିଃଶେଷ କରି ସେ ଶରତକୁ ଅର୍ପଣ କରିଥିଲା । ତେବେ ସେ କାହିଁକି ଚାଲିଗଲା ? କାହିଁକି ଅଭିମାନ କରି ତାକୁ ଏ ମରୁ-ପ୍ରାନ୍ତରରେ ଛାଡ଼ିଗଲା ?

ଶରତ କହୁଥିଲା—ସୁଷମା ! ତୁମେ କାହାର ସୁଷମା !

କାହାର ଆଉ ? ସାଧାରଣ କଥାରେ, ଜୀବନର ସୁଷମା । ସୁଷମା ଶରତ ପ୍ରଶ୍ନର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ବୁଝି କଟାକ୍ଷ ହାଣି ଉତ୍ତର ଦିଏ ।

ହଁ, ତୁମ ଜୀବନର ସୁଷମା । ତେବେ ତୁମ ଜୀବନର ନୁହେଁ—ମୋ ଜୀବନର । ତୁମେ ଶରତ—ସୁଷମା ।

କିନ୍ତୁ ଆଜି ତ ଶରତ ନାହିଁ । ତାର ସୁଷମା ବା କିପରି ରହିବ ? ଶରତ ଯିବା ପରେ ପରେ ତା'ର ସୁଷମା ମଧ୍ୟ ଲିଭି ଯାଇଛି । ତାର ସୁଷମା ମଧ୍ୟ ଲୋପ ପାଇଛି ।

ସୁଷମା ଖାଲି ଲିଭିଯାଇ ନାହିଁ, ଖାଲି ନିଃଶେଷ ହୋଇ ନାହିଁ, ବିଧବା ମା' ପାଖକୁ, ଭାଇ ଭାଉଜଙ୍କ ସଂସାରକୁ ଫେରି ଆସି ସୁଷମା ଦେଖୁଛି ସେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ ମରି ସାରିଛି । ବିଧବା ମା' ପାଖରେ ସାନ୍ତ୍ୱନା ନାହିଁ; ଭରସା ନାହିଁ, ଜୀବନର ସନ୍ଧାନ ନାହିଁ । ବିଧବା ମା' ପାଖରେ ଖାଲି ଅଛି ବ୍ୟଥାର ଅଶ୍ରୁ, ସମବେଦନାର ହା-ହୁତାଶ । ଏତିକି ସମ୍ବଳ କରି ସୁଷମା ବଞ୍ଚିବ କିପରି ?

ଆଉ ଭାଉଜ ଗୌରୀ ଦେବୀ । ସେ ସ୍ୱଭାବତଃ ଚିଡ଼ିଚିଡ଼ା ସ୍ତ୍ରୀ । ତାଙ୍କ ନିକଟରେ ସମବେଦନା ନାହିଁ—ସହାନୁଭୂତି ମଧ୍ୟ

ନାହିଁ । ସେ ବା କ'ଣ ସାନ୍ତ୍ୱନା ଦେବେ ? ସେ ବା କ'ଣ ନିର୍ଭରତା ଦେବେ ?

ଚୌଧୁରୀ ଦେବୀଙ୍କର ଜୀବନର ସବୁ ସ୍ୱପ୍ନ ଭାଙ୍ଗି ଭୁଶି ଯାଇଛି । ସାମାନ୍ୟ ଜଣେ କେରାଣୀର ହାତ ଧରିଥିବାରୁ ସେ ଜୀବନ ସାରା ଜଳି ପୋଡି ମରୁଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ସବୁ ଆଶା ଆକାଂକ୍ଷା ଚୂନା ହୋଇଛି । ଜୀବନର ସବୁ ବାସନା କାମନା ଅପୂର୍ଣ୍ଣ ରହିଛି । ଏପରି ସ୍ଥଳେ ସେ ବା ଉଦାରଚେତା ହେବେ କିପରି ?

ଅନୁଢା ବୟସରୁ ସେ ସୁଷମାକୁ ବିଶେଷ ପ୍ରୀତି ଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖି ନାହାନ୍ତି । ଚିରଦିନ ତାକୁ ହିଂସା କରିଛନ୍ତି । ତା'ରି ଲାଗି ସେ ଖଣ୍ଡିଏ ଭଲ ଶାଢ଼ୀ ପିନ୍ଧି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ତା'ରି ଲାଗି ତାଙ୍କ ପିଲାଏ ଦୁଧ ଟିକେ ପାଇଲେ ନାହିଁ । ନରହରି ବାବୁଙ୍କର ସବୁ ଟଙ୍କା ସୁଷମା ପଛରେ ସରିଲା । ତା'ରି ଲାଗି ତାଙ୍କ ସ୍ୱାମୀ ଡଳାଡଳାନ୍ତ ହେଲେ ।

ଆଉ ଆଜି ପୁଣି ସୁଷମା ବିଧବା ବେଶରେ ଆସି ତାଙ୍କ ସଂସାରରେ ଠୁଳ ହେଲାଣି । ଏଥର ଚୌଧୁରୀ ଦେବୀଙ୍କ ମନରେ ହିଂସା ସହିତ ଘୃଣା ମଧ୍ୟ ଜାତ ହେଲା । ଛିଃ ଛିଃ, ଅଲକ୍ଷଣୀଟା ! ଜନ୍ମରୁ ବାପକୁ ଖାଇଛି । ଆଜି ପୁଣି ବାହା ହେବାର ଛଅମାସ ନ ହେଉଣୁ ସ୍ୱାମୀକୁ ଖାଇଲା । ତା'ରି ଲାଗି ତା' ସ୍ୱାମୀ ଡଳାଡଳାନ୍ତ ହୋଇଛନ୍ତି । ପୁଣି ସେ ଉପସର୍ଗ ତାଙ୍କର ସଂସାରରେ ଆସି ଜୁଟିଲାଣି !

ଚୌଧୁରୀ ଦେବୀଙ୍କୁ ରାତିରେ ଆଉ ନିଦ ହେଉ ନାହିଁ । କି ଅମଙ୍ଗଳ କଥା ! ହ' ହ'ଟା ବିଧବା ତାଙ୍କ ସଂସାରରେ ମହଜୁଦ୍ । ସେମାନଙ୍କ ତତଲା ନିଃଶ୍ୱାସରେ ତାଙ୍କ ଛୁଆ ପିଲା, ତାଙ୍କ ସ୍ୱାମୀ

ଝାଉଁଳି ପଡ଼ିବେ ସିନା । ସେମାନେ କମିତି ଭଲ ଉଧେଇବେ ? ଭବନା ଚିନ୍ତାରେ ଗୌରୀ ଦେବୀଙ୍କୁ ନିଦ ନାହିଁ ।

ଥରେ ଥରେ କାଉକୁ ଦେଖାଇ, ବିଲେଇକି ଦେଖେଇ ଇଙ୍ଗିତ କଥାମାନ କୁହନ୍ତି । ମନ ତଳର ସବୁ ବିଷ ଉଦ୍‌ଗାରି ପକାନ୍ତି । ସୁଷମା ବାପା ଖାଇ, ସ୍ୱାମୀ ଖାଇ ଶେଷରେ ଭାଇକୁ ଖାଇବାକୁ ଅସିଛି ବୋଲି ଇଙ୍ଗିତରେ କହନ୍ତି । ସୁଷମାର ଚଞ୍ଚଳ ନିଃଶ୍ୱାସରେ ତା'ର ଛୁଆ ପିଲଙ୍କର ମଙ୍ଗଳ ନାହିଁ ବୋଲି ଶୁଣାଇ ଦିଅନ୍ତି ।

ସୁଷମା ସବୁ ଶୁଣେ—ସବୁ ବୁଝେ । ନୀରବରେ ଅଶ୍ରୁ ଢାଳେ । ତା' କରମରେ ଏଇୟା ଅଛି ବୋଲି ନିଜକୁ ସାନ୍ତ୍ୱନା ଦିଏ । ଏହି ଅନାଦର, ଏଇ ଅନାଦର ଭିତରେ ତାର ଜୀବନ ବିତିବ ବୋଲି ସେ ଜାଣି ସାରିଛି ।

ବିଧବା ଶାଶୁଙ୍କ କାନରେ ମଧ୍ୟ ଗୌରୀ ଦେବୀଙ୍କ କଥା ପଡ଼େ । ବୋହୂଙ୍କ ଇଙ୍ଗିତ କଥା ଶୁଣି ସେ ଖାଲି ଭକୁଆ ପାଲଟି ଯାଆନ୍ତି । ଗୌରୀ ଦେବୀଙ୍କୁ ଭରସିକରି ପଦେ ଉତ୍ତର ଦେଇ ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଖାଲି କାନ୍ଦନ୍ତି । ଅଧିକରୁ ଅଧିକ କାନ୍ଦନ୍ତି ।

ସଂସାରର ଅଶାନ୍ତି ଅସନ୍ତୋଷ ନରହରି ମଧ୍ୟ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରେ । ସୁଷମାର ବାହାଘରରେ ସତରେ ସେ କରଜରେ ବୁଡ଼ିଛି । ସାମାନ୍ୟ କିରାଣୀ ଚାକିରୀ ସେ କରେ । ଠିକା ଶହେଟା ଘରକୁ ଆଣେ । ସେଥିରେ ଆଠପ୍ରାଣୀ ପୋଷି ହେବା କଥା । ଅଭାବ ଅନାଟନ ଏମିତି ସବୁଦିନେ ଲାଗି ରହିଛି । ଅଭାବରୁ ସେ ସୁଷମାକୁ ବିବାହ ଦେଇ ପାରିବ କି ନାହିଁ ସନ୍ଦେହ କରୁଥିଲା । ମାତ୍ର ଶରତ ଆଡ଼ୁ କୌଣସି ଯୌତୁକ ଦାବୀ ନ ହେବାରୁ ଏ ବିବାହ ହେଇ

ଯାଉଥିଲା । ତେବେ ତାହାଘରର ସାଧାରଣ ଖର୍ଚ୍ଚ ଲାଗି ନଗରର ମହାଜନ ପାଖରୁ ହଜାରେ ଟଙ୍କା କରଜ କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହେଲା ।

ସେ ଟଙ୍କାତ ଶୁଝା ସରି ନାହିଁ । ତାର ସୁଧ ମଧ୍ୟ ଗତ ଦୁଇ ମାସ ହେଲା ଦିଆ ହୋଇ ପାରିନାହିଁ । ମାତ୍ର ସୁଷମା ପୁଣି ତା'ର ଅଭାବ ଗ୍ରସ୍ତ ସଂସାରକୁ ଫେରି ଆସିଲାଣି । କି ବିଷମ ସଙ୍କଟ !

ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ଅଶାନ୍ତ ଅସନ୍ତୋଷ ସେ ବୁଝିପାରେ । ତାଙ୍କର ଇଙ୍ଗିତ କଥା କାହାକୁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କରୁଛି, ତାହା ମଧ୍ୟ ବୁଝେ । ମାତ୍ର ସେ ମଧ୍ୟ ନୀରବ ରହେ । ସ୍ତ୍ରୀ କଥାର ପ୍ରତିବାଦ ଲାଗି ତା କଣ୍ଠରେ ଭାଷା ନାହିଁ । ତା' ଛାତିରେ ସାହସ ନାହିଁ ।

ସୁଷମା ଭାବେ, ଭାଇ ଭାଉଜଙ୍କର ବା ଦୋଷ କଣ ? ସେମାନେ ନିଜ ଦୁଃଖରେ ନିଜେ ଘାଣ୍ଟି ହେଉଛନ୍ତି । ଅଶାନ୍ତ ଅସନ୍ତୋଷରେ ସନ୍ତୁଳ ହେଉଛନ୍ତି । ତା ପାଇଁ ସେମାନେ ଯଥେଷ୍ଟ କରିଛନ୍ତି । ତାକୁ ଖୋଇ ପେଇ ମଣିଷ କରିଛନ୍ତି । ଦି' ଅକ୍ଷର ପାଠ ପଢ଼ାଇଛନ୍ତି । ଶେଷରେ ବାହାସାହା କରେଇଛନ୍ତି । ଆଜି ତାରି ପାଇଁ ମହାଜନ ମଧ୍ୟ କରିଛନ୍ତି ।

ଭାଇ ଭାଉଜ ତା' ଲାଗି ବହୁତ କରିଛନ୍ତି । ସୁଷମାର କରମ ଫୁଟା । ତା' ଭାଗ୍ୟ ହୀନ । ତା' ଭାଗ୍ୟରେ ସୁଖ ଶାନ୍ତି ନାହିଁ । ସେ ସତରେ ଅଲକ୍ଷଣୀ । ଭାଇ ଭାଉଜଙ୍କ ଅଭାବ ଗ୍ରସ୍ତ ସଂସାରରେ ସେ କେତେଦିନ ତାଙ୍କର ଗଳଗ୍ରହ ହୋଇ ରହିବ ?

ଭାଉଜଙ୍କ ଗଂଜଣା ତାକୁ ବାଧୁ ନାହିଁ । ଘରର ଅଭାବ ତାକୁ ବାଧୁଛି । ତାରି ଲାଗି ଭାଇଙ୍କ ପିଲାଏ ଦୁଧ ଟିକେ ପାଇବେ ନାହିଁ । ତା'ର ଲାଗି ଭାଉଜ ଶାଢ଼ୀ ଖଣ୍ଡେ ମନମୁତାବକ

ସିନ୍ଧବେ ନାହିଁ । ଏକଥା ସୁଷମା ଆଉ ସହ ପାରିବ ନାହିଁ । ତା' ଭାଗ୍ୟ ସିନା ଖେଳୁଛି । ସେଥିପାଇଁ ଭାଇ ଭାଉଜ କାହିଁକି ଦଣ୍ଡ ପାଇବେ ?

ସୁଷମା ଝରକା ପାଖରୁ ଉଠି ଯାଇଁ ମା' ପାଖରେ ଶୋଇ ପଡ଼େ । ଧୀରେ ଧୀରେ ଡ଼ାକେ, ମା' ଶୋଇ ପଡ଼ିଲୁଣି କି ?

ପଦ୍ମା ଦେବୀଙ୍କ ପାତଳ ନିଦ ଗୁଣୁଁକିନି ଭାଜିଯାଏ । ସେ ଝିଅକୁ କୋଳକୁ ଟାଣି କହନ୍ତି, କାହିଁକି ? କଣ କହୁଛୁ ସୁଷି ।

ମା' ମୁଁ କାଲି ତାଙ୍କ ଘରକୁ ଯାଉଛି ।

କାହା ଘରକୁ ?

କାହା ଘରକୁ ଆଉ ? ମୋ ଶ୍ୱଶୁର ଘରକୁ ।

ଝିଅର କଥାରେ ପଦ୍ମା ଦେବୀ ହଠାତ୍ କାନ୍ଦି ଉଠିଲେ । ସୁଷମା ତାଙ୍କ ମୁହଁରେ ନିଜର ଲୁଗା କାନି ମାଡ଼ି ଧରି କହିଲା, ମା' ରାତି ଅଧରେ ଏମିତି କାନ୍ଦ ନାହିଁ । ଭାଉଜଙ୍କ ନିଦ ଭାଜିଲେ ବିରକ୍ତ ହେବେ ।

ପଦ୍ମାଦେବୀ ତଥାପି ଥିରି ଥିରି କଣ୍ଠରେ ବାହୁନି ଉଠିଲେ । ସୁଷୀ ଲୋ, ତୋ କପାଳରେ ଏତେ ହୀନଅବସ୍ଥା ଥିଲା । ରାଜରାଣୀ ହେଇ ଶେଷରେ ତୋତେ ଏତେ ଗଂଜଣା ସହିବାକୁ ହେଲା ? ଭାଉଜର କଥା ସହି ନପାରି ଶେଷରେ ମୋ କୋଳ ଛାଡ଼ି ପଳାଇବୁ ? ସୁଷୀ ଲୋ, ମୁଁ ଆଉ ବଞ୍ଚିବି କିମିତି ?

ଏହି ସମଦୁଃଖିନୀ ବିଧବା ମା'କୁ ସୁଷମା ପ୍ରବୋଧ ଦେଲା । କହିଲା, ମା' କାନ୍ଦ୍ ନାହିଁ । ମୋ କଥା ଶୁଣ ।

ଭାଇ ଭାଉଜଙ୍କ ଦୋଷ ନାହିଁ । ସେମାନେ ମୋ ଲାଗି ଯଥେଷ୍ଟ କରିଛନ୍ତି—ଖୁବ୍ ସହିଛନ୍ତି । ଆଉ କେତେ କରିବେ ? ତାଙ୍କର ତ ଛୁଆପିଲା ଅଛନ୍ତି—ସେମାନଙ୍କୁ ତ ପୁଣି ମଣିଷ କରିବାକୁ ହେବ । ଭାଇଙ୍କର ସଂସାରରେ ଅଭାବ ଅନାଟନ ଲାଗି ରହିଛି । କରଣୀ ରୋଜଗାର କୋଇଠା ବା ଠିକ୍। । ପୁଣି କରଜରେ ବୁଡ଼ିଛନ୍ତି । ଆଉ କାହିଁକି ତାଙ୍କର ଗଳଗ୍ରହ ହେବି ? ଆଉ କାହିଁକି ସେମାନଙ୍କୁ ଦୁଃଖ କଷ୍ଟରେ ପକାଇବି ?

ମୋର କ'ଣ ଘର ନାହିଁ ମା' ! ସ୍ୱାମୀ ସିନା ଚାଲିଗଲେ । ସ୍ୱାମୀଙ୍କ ଘର ତ ଅଛି । ସେତ ମୋର ଘର । ମୋର ଶାଶୁ ଶ୍ୱଶୁର ଦିଅର ନଣନ୍ଦ ସଭିଏଁ ଅଛନ୍ତି । ମୁଁ ମୋ ଘର ଛାଡ଼ି ଭାଇ ଭାଉଜଙ୍କ ଗଳଗ୍ରହ ହେବି କାହିଁକି । ମୋର ଲାଗି ତାଙ୍କ ସଂସାରରେ ଅଶାନ୍ତି ସୃଷ୍ଟି ହେବ କାହିଁକି ?

ପଦ୍ମା ଦେବୀ ସୁଷମା ମୁହଁକୁ ବଲ ବଲ କରି ଚାହିଁ ରହନ୍ତି । ତାଙ୍କ ପାଟିରୁ କଥା ଫୁଟେ ନାହିଁ । କଣ୍ଠ ବାଷ୍ପରୁଦ୍ଧ ହୁଏ । ଛାତି ଥଲ କରିତ ହୁଏ । ବୁକୁରେ ଅବ୍ୟକ୍ତ ବେଦନା, ଅସହ୍ୟ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଅନୁଭବ କରନ୍ତି । ସୁଷମାକୁ ଆତୁର ନିବିଡ଼ ଭାବରେ କୋଳରେ ଜାକି ଧରନ୍ତି । ଆଖିରୁ ଶ୍ରାବଣର ବାରିଧାରା ଛୁଟେ ।

ଏହି ଚିରଦୁଃଖିନୀ ଝିଅଟି ଲାଗି ସେ ବା ଆଉ କ'ଣ କରି ପାରିବେ । ତାଙ୍କର ଅବା କି ଶକ୍ତି ଅଛି ? ସେ କେବଳ ସୁଷମା ଲାଗି କାନ୍ଦି ପାରିବେ—ନୀରବରେ, ଅସହାୟ କଣ୍ଠରେ ।

—ପାଞ୍ଚ—

ଆଷାଢ଼ର ଗୋଟିଏ ବର୍ଷଣମୁଖର ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ସୁଷମା ବିଧବା ମା' ସହିତ ଖଣ୍ଡିଏ ରିକ୍ସାରେ ଆସି ହଳଧରବାବୁଙ୍କ ଘରେ ଓହ୍ଲାଇଲା । ଘର ଭିତରେ ସମସ୍ତେ ଥିଲେ । ହଳଧର ବାବୁ ଥିଲେ, ବଡ଼ ଦିଅର ହେମନ୍ତ ଥିଲା । ଆଉ ସାନ ସାନ ଦିଅର, ନଣନ୍ଦମାନେ ବି ଥିଲେ ।

ସଦର ଦରଜାରେ ଖଣ୍ଡିଏ ରିକ୍ସା ଛିଡ଼ା ହେବାରୁ ପିଲା-ମାନେ ଦୌଡ଼ି ଆସିଲେ । ଆଖିରେ ତାଙ୍କର କୌତୂହଳ । କିଏ ଆସିଲା ତାଙ୍କ ଘରକୁ ? ଶରତର ଶୁଭକ୍ରିୟା ପରେ ସବୁ ବନ୍ଧୁ, ବାନ୍ଧବ ତ ଫେରି ଯାଇଛନ୍ତି । ପୁଣି କିଏ ଆସିଲା ଏ ବର୍ଷଣ ମୁଖର ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ?

ସାତ ବରଷର ନଣନ୍ଦ ଟୁନୀ ପାଟି କରି ଉଠିଲା । ମା' ମା' ନୂଆ ବୋହୂ ଆସିଲାଣି ।

ଜାହ୍ନବୀ ଦେବୀ ରୋଷେଇ ଘରେ ଥିଲେ । ସୁଷମା ବାପ ଘରକୁ ଯିବା ଦିନରୁ ତାଙ୍କୁ ହିଁ ରୋଷେଇ ବାସ କରିବାକୁ ପଡୁଛି । ଟୁନୀ ବଡ ହୋଇ ନାହିଁ ଯେ ତାଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବ । ଟୁନୀ ତ ଧୂଳି ଖେଳ ଛାଡ଼ି ନାହିଁ ଅଜା ଯାଏ । ଭାତଖାଇ ସାରି ହାତଧୋଇ ଜାଣି ନାହିଁ । ସେ ପୁଣି କ'ଣ ସାହାଯ୍ୟ କରିବ ?

ଜାହ୍ନବୀ ଦେବୀ ବଡବଡ଼ ଘର ଧନ୍ଦାବାନ୍ଧ ହେଉଛନ୍ତି । ଘର ବୋଝାଉ ମୋଝାଉ ହେଉଛନ୍ତି । ସୁଷମା ଚାଲି ଯିବା ପରେ ସଂସାରର ଯାବତୀୟ ଝିଙ୍ଗଟି ତାଙ୍କର ଉପରେ ପଡ଼ିଛି । ଖଟି ଖଟି ପୁଣି ତାଙ୍କର ଦୁର୍ବଳ ବେମାରହା ବାହାରିଲାଣି ।

ଝିଅମାନଙ୍କର ପାଟି ଶୁଣି ଜାହ୍ନବୀ ଦେବୀ ବେଗେଇ ଘରୁ ବାହାରି ଆସିଲେ । କହିଲେ, କିଏ କିଲୋ ଝିଅମାନେ ! କିଏ ଆସିଛି ?

ନୂଆବୋହୂ ପରା ଆସିଛି ।

ନୂଆବୋହୂ ଆସିଛି ? କେହି ତ ଯାଇ ନ ଥିଲା ତାକୁ ଆଣିବାକୁ ? କେମିତି ଆସିଅଛି ମ ? କିଏ ସଙ୍ଗରେ ଆସିଛି ?

ପଦ୍ମା ଦେବୀ ଆଗେଇ ଆସିଲେ । ଜାହ୍ନବୀ ଦେବୀଙ୍କ କଥା ତାଙ୍କ କାନରେ ବାଜିଛି । କହିଲେ, ମୁଁ ସାଙ୍ଗରେ ଆସିଛି ସମୁଦୁଣୀ । କ'ଣ କରିବ ? ଝିଅ ତ ୧୦ ଦିନ ହେଲେ ଦିନୁ ଖାଲି କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି କଣ୍ଟା ହେଲାଣି । ଖିଆ ନାହିଁ, ପିଆ ନାହିଁ ଆଖିକୁ ନିଦ ବି ନାହିଁ । ଖାଲି କାନ୍ଦ ଆଉ କାନ୍ଦ । ଦିନ ରାତି ତ ଖାଲି ଆଖିରୁ ଧାର ଛୁଟିଛି ।

କହିଲି, ସୁଷୀ, ଏମିତି ଦିନରାତି କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ଆଖିଫୁଟି ଯିବ । ନ ଖାଇ ନ ପିଇ କଣ୍ଟା ହେଲୁଣି । ଆଉ କଣ ବଞ୍ଚିବୁ ? ଏମିତି ହେଲେ ଦିନ କେଇଟାରେ ଶୁଖି ଶୁଖି ମରିଯିବୁ ।

ହେଲେ, ସେ କଣ ମୋ କଥା ଶୁଣୁଛି ସମୁଦୁଣୀ । ଏକା-ଜିଦ୍ ଧରି ବସିଛି, ମୋ ଘରେ ମୋତେ ଛାଡ଼ି ଦେଇଆସ । ମୋ ଶାଶୁ ଘରକୁ ମୁଁ ଯିବି । କର୍ମ ସିନା ମୋର ଛୋଡ଼ିଗଲା । ହେଲେ

ମୋର ତ ସବୁ ଅଛି—ମୋର ତ ସଭିଏଁ ଅଛନ୍ତି । ମୋର ଶାଶୁ ଅଛି, ମୋର ଶ୍ୱଶୁର ଅଛି, ନଣନ୍ଦମାନେ ଅଛନ୍ତି । ମୁଁ କାହିଁକି ଯାଇ ଭଉଜଙ୍କ ସଂସାରରେ ଦାସୀ ବାନ୍ଦୀ ହୋଇ ରହିବ ? ମୋତେ ମୋ ଶାଶୂ ପାଖରେ ଛାଡ଼ି ଦେଇ ଆସ ।

ଶେଷରେ କଣ କରିବ ସମ୍ଭୂଦୁଣୀ । ରିକ୍ସା ଡାକି ଆସିବା ପାଇଁ ବସିଲା । ନେଇ ଆସିଲ ଝିଅକୁ । ତୁମ ଜିନସ—ତୁମେ ରଖ ସମ୍ଭୂଦୁଣୀ । ମୁଁ ଏଇ ରିକ୍ସାରେ ଫେରି ଯାଉଛି । ତେଣେ ବୋହୂଟା ଏକେଲା ଛଟ ପଟ ହେଉଥିବ । ନରିଆତ ଅଫିସରୁ ଫେରି ନଥିଲା । ପିଲାଟୁଅ ଗୁଡାକ କାନ୍ଦୁରୁ ବାଉଳୁ ହେଉଥିବେ ।

ପଦ୍ମ ଦେବୀ ଏକା ନିଃଶ୍ୱ ସରେ କଥାଗୁଡ଼ାକ କହିଗଲେ । ଜାହ୍ନବୀ ଦେବୀ ସ୍ଥିର ହୋଇ ସବୁ ଶୁଣିଲେ । ପଦିଏ ଉତ୍ତର ଦେଲେ ନାହିଁ । କୌଣସି କଥା କହିଲେ ନାହିଁ ! କେବଳ ଏକ ଦୃଷ୍ଟିରେ ପଦ୍ମା ଦେବୀଙ୍କୁ ଚାହିଁ ରହିଲେ ।

ସୁଷମା ଆଗେଇ ଆସି ଶାଶୁଙ୍କୁ ପ୍ରଣାମ କଲା । ଜାହ୍ନବୀ ଦେବୀ ତାଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ କୌଣସି କଥା କହିଲେ ନାହିଁ । ଟିକିଏ ଅଭ୍ୟର୍ଥନା କଲେ ନାହିଁ । ସେମିତି ଖୁଣ୍ଟଟା ପରି ଛିଡ଼ା ହୋଇ ରହିଲେ ।

ସୁଷମା ସେଠାରେ ଆଉ ଛିଡ଼ା ହେଲା ନାହିଁ । ସେ ସିଧା ସିଧା ଯାଇଁ ରୋଷେଇ ଘରେ ପଶିଲା । ଚୂଲି ଉପରେ ଶାଶୁ ଛାଡ଼ି ଆସିଥିବା ବ୍ୟଞ୍ଜନର ତଦ୍ଧ ନେଲା ।

ଜାହ୍ନବୀ ଦେବୀଙ୍କ ନୀରବତାରୁ, ତାଙ୍କ ହାବଭାବରୁ ପଦ୍ମା ଦେବୀ ସବୁ ବୁଝି ପାରିଲେ । ସେ ବୁଝି ପାରିଲେ, ସୁଷମାର ଅଉ

ଏ ଘରେ ସ୍ଥାନ ନାହିଁ—ସୁଷମାର ଆଉ ଏଠି ଲୋଡ଼ା ନାହିଁ । ସେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଏ ସଂସାରରେ ଏକ ଅଲୋଡ଼ା ଦରବ ।

ଜାହ୍ନବୀ ଦେବୀ ନିଜ ବୋହୂକୁ ଦେଖି ଖୁସି ହେଲେ ନାହିଁ । ତାଙ୍କ ମନରୁ ଆନନ୍ଦ ମରି ଯାଇଛି । ସୁଷମାକୁ ସେ ଆଦର ସୁଆଗ କଲେନାହିଁ । ପଦ୍ମାଦେବୀଙ୍କୁ ମଧ ଅଭ୍ୟର୍ଥନା କଲେନାହିଁ । ପଦିଏ କଥା କହିଲେ ନାହିଁ । ସଉପଟିଏ ବିଛାଇ ଦେଇ ବସିବାକୁ ଡ଼ାକିଲେ ନାହିଁ କି ପାନଖିଲ ଖଣ୍ଡିଏ ଦେଲେ ନାହିଁ । ପଦ୍ମା-ଦେବୀ ମଧ ଆଜି ଏ ସଂସାରରେ ଅଲୋଡ଼ା ।

ପଦ୍ମାଦେବୀ ସବୁ ବୁଝିଲେ, ଶରତ ମରିବା ପରେ ଜାହ୍ନବୀ ଦେବୀଙ୍କର ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିଛି । ତାଙ୍କ ମନ ବଦଳି ଯାଇଛି । ପୁଅ ମରିଛି, ବୋହୂ ତାଙ୍କର ଆଉ ଦରକାର ନାହିଁ । ଟୋକା-ଗାରିଆ ପୁଅ ତ ଗଲା—ବୋହୂ ରହି ଆଉ କ'ଣ କରିବ ? ବୋହୂ ଉପରୁ ତାଙ୍କର ସବୁ ଲୋଭ ତୁଟି ଯାଇଛି ।

ପଦ୍ମାଦେବୀ ନିଜକୁ ନିଜେ ସାନ୍ତ୍ୱନା ଦେଲେ । ଜାହ୍ନବୀ ଦେବୀ ବଦଳିଛନ୍ତି । ପୁଅ ମରିଗଲେ ସବୁ ମା' ବଦଳି ଯାଆନ୍ତି । ଜାହ୍ନବୀ ଦେବୀ ମଧ ବଦଳିଛନ୍ତି । ଏହା ନୂଆ କଥା ନୁହେଁ । ସୁଷମାକୁ ପୁଣି ସେ ଆଦର କରିବେ । ସମୟ ସୁଅରେ ମନରେ ଦୁଃଖ ପୋଛି ହୋଇଗଲେ ପୁଣି ଜାହ୍ନବୀ ଦେବୀ ନିଜ ବୋହୂକୁ କୋଳରେ ପୂରାଇବେ । ପୁଅ ମରିଛି—ବୋହୂ ଅଛି । ତାଙ୍କର କୁଳର ବୋହୂ । ତାକୁ କ'ଣ ଗୋଡ଼ରେ ଠେଲି ଦେବେ ?

ପଦ୍ମାଦେବୀ ନିଜ ମନକୁ ନିଜେ ପ୍ରବୋଧ ଦିଅନ୍ତି ।

ହଁ, ସୁଷମାକୁ ସେ ହତାଦର କରିବେ ନାହିଁ । ମନ ବଦଳି-ଗଲେ ପୁଣି ସେ ନିଜ ବୋହୂକୁ କୋଳରେ ପୂରାଇବେ ।

ପୁତ୍ର ଶୋକ ସେ ଆଜିଯାଏ ଭୁଲି ନାହାନ୍ତି । ସେଇ ଗୋରିଆ ପୁଅ-ଭେଣ୍ଡାପୁଅ—ଜାହ୍ନବୀଙ୍କ ପରି ଦିବ୍ୟସୁନ୍ଦର ପୁଅ । କେଉଁ ମା' ଭଲି ଭୁଲି ପାରିବ ? ସୁଷମାକୁ ଦେଖି-ସେହି ଜାହ୍ନବୀଙ୍କ ପରି ପୁଅର ସୁନାନାକୀ ବୋହୂକୁ ଦେଖି ଜାହ୍ନବୀ ଦେବୀଙ୍କ ବୁକୁ ତଳ ହାହାକାର କରି ଉଠୁଛି । ସେ ଆଉ କଥା କହିବେ କିପରି ? ବୋହୂକୁ, ସମୁଦୁଣୀକୁ ଅଭ୍ୟର୍ଥନା କରିବେ କିପରି ?

ପଦ୍ମାଦେବୀ ବୁଝିଗଲେ । ନିଜ ମନକୁ ସାନ୍ତ୍ୱନା ଦେଲେ । ଘରକୁ ଫେରିବା ଲାଗି ବାହାରିଲେ ।

ଜାହ୍ନବୀ ଦେବୀ ତୁନିପରି ନିରୁତ୍ତର ରହିଲେ । ପ୍ରତିବାଦ ଏଇଟି ରହିଯିବା ଲାଗି ଅଟକାଇଲେ ନାହିଁ ।

ବେକ୍ସାରେ ବସିବା ପୂର୍ବରୁ ପଦ୍ମା ଦେବୀ ଝିଅ ସହିତ ସାକ୍ଷାତ କଲେ । ସେତେବେଳେ ଘରକୁ ଯାଇଁ କହିଲେ, ଯାଉଛି ସୁଷି ! ଥା···

ଆଉ କିଛି କହି ପାରିଲେ ନାହିଁ । କଣ୍ଠ ତାଙ୍କର ବାଷ୍ପରୁଦ୍ଧ ହେଲା । ଗଳା ଭିତରେ କ'ଣଟାଏ ଅଟକିଗଲା । ଗୁଡ଼ି ତଳ କରିଛି ହେଇ ଉଠିଲା । ଆଖି ତାଙ୍କର ଛଳଛଳ ହେଲା ।

ସେ ଆଉ କିଛି କହିପାରିଲେ ନାହିଁ । କେବଳ ନିର୍ବାକ ସଜଳ ଦୃଷ୍ଟିରେ ସୁଷମାକୁ ଚାହିଁ ରହିଲେ ।

ସୁଷମା ଚୁଲି ପାଖରୁ ଉଠି ଆସି ମା' ପାଖରେ ଛିଡ଼ାହେଲା । ନିର୍ବାକ ସଜଳ ଦୃଷ୍ଟିରେ ପଦ୍ମାଦେବୀଙ୍କୁ ଚାହିଁ ରହିଲା । ସୁଷମା କଣ୍ଠରେ ମଧ୍ୟ ଭାଷା ନାହିଁ । ସେ ମଧ୍ୟ ନିର୍ବାକ, ମୂକ ।

ପରସ୍ପର ପରସ୍ପରଙ୍କୁ କେବଳ ଚାହିଁ ରହିଲେ । ଆଉ ଆଖିରୁ ଶ୍ରାବଣର ବାରିଧାରା ଛୁଟିଲା । ଉଭୟଙ୍କ ଗଣ୍ଡଦେଶ ଉଭୟଙ୍କ ଅଶ୍ରୁରେ ପ୍ଲାବିତ ହେଲା । ସେହି ଅଶ୍ରୁହିଁ ଉଭୟଙ୍କ ଭାଷା । ସେହି ଅଶ୍ରୁ ଜରିଆରେ ଦୁହେଁ ଦୁହିଁଙ୍କ ମନକଥା ଜାଣୁଥିଲେ ।

ପଦ୍ମାଦେବୀ ଆଉ ଅଧିକ ବେଳିଯାଏ ଛିଡ଼ା ହେଲେ ନାହିଁ । ଏହି ଅଶ୍ରୁମୁଖୀ ହତଭାଗିନୀ ଝିଅଟିର ଆଖିଲୁହ ସେ ମା' ହୋଇ ସହ୍ୟ କରି ପାରିବେ ନାହିଁ । ବିଧାତା ତାଙ୍କୁ ଏତେ ଧୈର୍ଯ୍ୟଶାଳିନୀ କରିନାହିଁ । ସେ ଆଖିରେ ଲୁଗା କାନି ମାଡ଼ି ଧରି ସେଠାରୁ ପଳାଇ ଆସିଥିଲେ । ସୁଷମା ସାମନାରୁ ସେ ଏକପ୍ରକାର ଦୌଡ଼ି ଦୌଡ଼ି ଯାଇ ରିକ୍ସାରେ ବସିଥିଲେ ।

ପଦ୍ମାଦେବୀ ଏକ ମୁହାଁ ହୋଇ ଫେରିଗଲେ । ସୁଷମାକୁ ତା' ଶାଶୁଘରେ ଛାଡ଼ି ଦେଇଗଲେ । ସୁଷମାର ଅନିଶ୍ଚିତ ଭବିଷ୍ୟତ ଦେଖିବା ଲାଗି ତାଙ୍କର ଧୈର୍ଯ୍ୟନାହିଁ । ମନରେ ବଳ ନାହିଁ । ବୁକୁରେ ଭରସା ନାହିଁ ।

ରିକ୍ସା ପଦ୍ମାଦେବୀଙ୍କୁ ନେଇ ଫେରିଗଲା । ଜାହ୍ନବୀଦେବୀ ସେମିତି ପିଣ୍ଡା ଉପରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇଥାଆନ୍ତି । ମନେ ମନେ କ'ଣ ସବୁ ଆକାଶ ପାତାଳ ଚିନ୍ତା କରୁଥାଆନ୍ତି । ପଦ୍ମାଦେବୀଙ୍କ ରିକ୍ସା ଫେରିଯିବା ପରେ ସେ ଟିକିଏ ହଲ ଚଲ ହେଲେ—ଗୋଟାଏ ଦୀର୍ଘ ନିଃଶ୍ୱାସ ଛାଡ଼ିଲେ । ତା'ପରେ ସଦର ଦରଜା ବନ୍ଦ କରି ଧୀରେ ଧୀରେ ହଳଧର ବାବୁଙ୍କ ଘରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ ।

ସେଇ ଯେ ହଳଧର ବାବୁଙ୍କ ଘରେ ଜାହ୍ନବୀ ଦେବୀ ପ୍ରବେଶ କଲେ, ଦୀର୍ଘ ଦୁଇଘଣ୍ଟା ମଧ୍ୟରେ ସେ ଆଉ ସେ ଘରୁ

ବାହାର ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଦୀର୍ଘ ଦୁଇଘଣ୍ଟା ବ୍ୟାପି ହଲଧରବାବୁଙ୍କ ସହିତ ତାଙ୍କର କ'ଣ ସବୁ ଆଲୋଚନା ହେଲା, ଚୁପ୍ ଚୁପ୍ କଣ୍ଠରେ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେଲା—ନାନାବିଧ ଯୁକ୍ତିତର୍କ ଚାଲିଲା । ସେ ସବୁ ଜାଣିବାର ଉପାୟ ନାହିଁ ।

ରାତି ଆସି ନ'ଟା ବାଜିଲା । ଖାଇବା ବେଳ ଗଡ଼ିଗଲା । ତେବେ ଯାଇଁ ସେମାନଙ୍କ ଆଲୋଚନା ଶେଷ ହେଲା—ଯୁକ୍ତିତର୍କ ବନ୍ଦ ହେଲା । ଜାହ୍ନବୀ ଦେବୀ ସେ ଘରୁ ବାହାରି ରୋଷେଇ ଘରକୁ ଆସିଲେ ।

ହଲଧରବାବୁଙ୍କ ଖିଆପିଆ ସରିଲା । ପିଲାମାନଙ୍କର ଖିଆପିଆ ସରିଲା । ସମସ୍ତେ ଯିଏ ଯୁଆଡ଼େ ଶୋଇଲେଣି । ରାତି ଆସି ଦଶଟା ହେଲାଣି । ଜାହ୍ନବୀଦେବୀଙ୍କ ସାନ ଝିଅ ଟୁନୀ ଆଖିରେ ନିଦ ନାହିଁ । ସେ ସୁଷମା ପାଖରେ ଘୁରୁ ଘୁରୁ ହେଉଛି । ଜିଦ୍ ଧରିଛି, ନୂଆବୋହୂ ପାଖରେ ଶୋଇବ ।

ଜାହ୍ନବୀ ଦେବୀ ବିରକ୍ତ ହେଲେ । ଧମକ୍ ଦେଇ କହିଲେ, ଯା, ଟୁନୀ, ବାବାଙ୍କ ପାଖରେ ଶୋଇବୁ ।

ନା, ବାବାଙ୍କ ପାଖରେ ମୁଁ ଶୋଇବ ନାହିଁ—ନୂଆ ବୋହୂ ପାଖରେ ଶୋଇବ ।

ଯା, କହୁଛି, ବାବା ପାଖରେ ଶୋଇବୁ ! ଦେଖିବୁ ଅଇଲେ!

ନା, ମୁଁ ନୂଆବୋହୂ ପାଖରେ ଶୋଇବି··· । ଟୁନୀ ମଧ୍ୟ ଜାହ୍ନବୀ ଦେବୀଙ୍କ ଉପଣରେ ଡରିଯିବ ନାହିଁ । ସେ ସୁଷମାର ଲୁଗା କାନିକୁ ଜାବୁଡ଼ି ଧରିଛି ।

ଟୁନିର ମୁଣ୍ଡରେ ହାତ ବୁଲାଇ ସୁଷମା କହିଲା, ହଁ ମା' ! ଟୁନୀ ମୋର ପାଖରେ ଶୁଅନ୍ତୁ ।

ସୁଷମା କଥାରେ ଜାହ୍ନବୀଦେବୀ ହଠାତ୍ ନିଆଁ ହୋଇଗଲେ । କହିଲେ, ତୁମ୍ଭ ତୋ ପାଖରେ ଶୋଇବ ? କି ଅଲକ୍ଷଣା କଥା !

ସୁଷମାର ଗୁଡଭିତରେ ଛ୍ୟାଁ କରି ଉଠିଲା । ତା' ମୁହଁର ହସ ଲିଭିଗଲା । ସେ ତୁମ୍ଭ ମଥା ଉପରୁ ହାତ ଉଠାଇ ଆଣିଲା ।

ବିଧବା ମାଇପି ପାଖରେ ଅଭିଆଡ଼ୀ ଝିଅ ଶୋଇବେ ନାହିଁ । କଥାଟା ମୁନିଆ ଛୁରି ପରି ସୁଷମା ଗୁଡ଼ରେ ଗଳିଗଲା । କଥାଟାର କିଛି ମୂଲ୍ୟ ଥାଉ ବା ନଥାଉ ସୁଷମା ନିକଟରେ ତା'ର ଅର୍ଥ ନିଗୂଢ଼ । ଏହିକଥା ଦେଇକରେ ଜାହ୍ନବୀ ଦେବୀ ତାକୁ ଚେତେଇ ଦେଇଥିଲେ ଯେ, ସେ ବିଧବା । ତେଣୁ ଅଲକ୍ଷଣୀ ।

ସତେ ତ ! ସେ ବିଧବା—ସେ ଅଲକ୍ଷଣୀ । ଜାହ୍ନବୀ ଦେବୀ ମିଛ କହିଲେ କ'ଣ ? ତେବେ ତାଙ୍କ କଥାରେ ସୁଷମା ଛଳ କରିବ କାହିଁକି ? ମନ ଦୁଃଖ କରିବ କାହିଁକି ? ବ୍ୟଥା ପାଇବ କାହିଁକି ?

ସେ ବିଧବା—ସେ ଅଲକ୍ଷଣୀ । ସେ ହତଭାଗିନୀ—ନିର୍ଘୃମାଖି । ତା' ପରି ଅଲକ୍ଷଣୀ, ତା' ପରି ହତଭାଗିନୀ ସଂସାରରେ ଆଉ କିଏ ଅଛି ? କିଏ ତା' ପରି ଜନମରୁ ବାପାକୁ ହରାଇଛି ? କିଏ ତା' ପରି ବାହାଘରର ଦୃଇମାସ ଭିତରେ ସ୍ୱାମୀକୁ ହରାଇଛି ? ସେ ଅଲକ୍ଷଣୀ ହତଭାଗିନୀ ନୁହେଁ ତ ଆଉ କିଏ ?

ଭାଉଜ ଗୌରୀ ଦେବୀ ସେହି କଥା କହୁଥିଲେ । ଶାଶୁ ଜାହ୍ନବୀ ଦେବୀ ମଧ୍ୟ ସେହି କଥା କହୁଛନ୍ତି । ସାରା ସଂସାର ସେଇଆ କହୁଛି ।

କେହି ତ ମିଛ କହୁ ନାହାନ୍ତି—କେହିତ ବିନା କାରଣରେ କହୁନାହାନ୍ତି—କେହିତ ଆଖିବୁଜି ବିନାବିଚାରରେ କହୁନାହାନ୍ତି ।

ତେବେ ସୁଷମା ଶାଶୁଙ୍କ କଥାରେ ଛଳ କରିବ କାହିଁକି ? ମନ ଦୁଃଖ କରିବ କାହିଁକି ? ହୃଦୟ ଭିତରେ ସନ୍ଦୁଳି ହେବ କାହିଁକି ? ସେ ମନରୁ ସବୁ ଗ୍ଳାନି ପୋଛି ପକାଇ ଶାଶୁଙ୍କ ପାଖରେ ଖାଇ ବସେ ।

ଝିନ୍ନୀ କାନ୍ଦିଣୁ ମାନ୍ଦିଣୁ ହୋଇ କେତେବେଳୁଁ ସେଠାରୁ ଚାଲି ଗଲଣି । ଯାଇଁ ହଳଧର ବାବୁଙ୍କ ପାଖରେ ଶୋଇଲଣି । ଜାହ୍ନବୀ ଦେବୀ ଆଉ ସୁଷମା ଖାଇ ବସିଛନ୍ତି । କାହାରି ମୁହଁରେ କଥା ନାହିଁ । କେବଳ ଖାଇବା କାମଟି ନୀରବରେ ଚାଲିଛି ।

ତେବେ ନୀରବତାଟା କମିତ ଅସ୍ୱସ୍ତିକର ଲାଗୁଛି । ଘଡ଼ିକ ପୂର୍ବେ ଝିନ୍ନୀକୁ ଗାଳି ଦେବାବେଳେ ଜାହ୍ନବୀ ଦେବୀ ସୁଷମାକୁ ଯେଉଁ ପଦାଏ କଥା କହିଥିଲେ, ତା'ର ପ୍ରତିଧ୍ୱନି ଏହି ନୀରବତା ଭିତରେ ଗୁମୁରି ଗୁମୁରି ବୁଲୁଛି । ମନ ଅସ୍ୱସ୍ତି ଲାଗୁଛି ।

ସେହି ପ୍ରତିଧ୍ୱନି ସୁଷମା ମନରେ ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ସୃଷ୍ଟି କରୁଛି । ଅନେକ ବେଳ ପରେ ଜାହ୍ନବୀଦେବୀ ନିଜେ ଆଉ ନୀରବତା ଭଙ୍ଗ କଲେ । କହିଲେ, ବୋହୂ, ରାତିରେ ତୁ ଏଇ ବେଖେଇ ଘରେ ଶୋଇ ପଡ଼ିବୁ । ଶରତ ଘରେ ତ ଆଜିକାଲି ହେମନ୍ତ ଶୋଉଛି । ସେ କଲେଜ ପଢ଼ୁଆ ପିଲା । ଅନ୍ୟ ପିଲାମାନଙ୍କ ସହିତ ଏକାଘରେ ଆଉ ଚଳ ପ୍ରଚଳ କରି ପାରୁ ନାହିଁ । ତା'ର ପଢ଼ାପଢ଼ିରେ ବାଧା ଅସୁଛି । ତା'ର ନିଜର ଏକେଲା ଗୋଟାଏ ଘର ଦରକାର । କଲେଜ ପଢ଼ା, କଣ ଠିକିଏ ହେଉଛି ? ସେ ଶରତ ଘରେ ଶୁଆ ବସା କରୁଛି । ଆଉ ଘର କାହିଁ ? ଘର ବୋଲି ତ ଅଢେଇ ବଖରା । ସେ ଘରେ ଶରତ, ଏ ଘରେ ହେମନ୍ତ, ବାକି ଟିକିଏ ବଖୁରୀଟିରେ ପିଲାମାନେ । ତୁ ଆଉ କେଉଁଠି ଶୋଇବୁ ? ଏଇ ବେଖେଇ ଘରେ ସଜଡ଼ି ଖଣ୍ଡେ ପାରି ଶୋଇ ପଡ଼ିବୁ ।

ଜାହ୍ନବୀ ଦେବୀଙ୍କର ଖିଆ ସରିଲା । ସେ ଢକ ଢକ କରି ଗିଲାସେ ପାଣି ପିଇସାରି ହାତ ଧୋଇବାକୁ ଉଠିଗଲେ ।

ସୁଷମା କହିଲା, ପାନ ବଟାରେ ପାନ ଭଙ୍ଗି ରଖିଛି ମା' ? ହାତ ଧୋଇ ସାରି ପାନ ଖାଇ ଶୋଇବ । ନଇଲେ ମନେ ପଡ଼ିବ ନାହିଁ ।

ଜାହ୍ନବୀ ଦେବୀ କୌଣସି ଉତ୍ତର ନ ଦେଇ ସେଠାରୁ ଚାଲିଗଲେ । ହାତ ମୁହଁ ଧୋଇ ସାରି, ପାନବଟାରୁ ପାନଖିଲ ଖାଇ ହଳଧର ବାବୁଙ୍କ ଘରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ । କ୍ଷଣକପରେ ତାଙ୍କ ଶୋଇବା ଘରର ଦରଜା ବନ୍ଦ ହେଲା ।

ସୁଷମାର ଖିଆ ଅନେକ ଆଗରୁ ସରିଥିଲା । ସେ କେବଳ ଶାଶୂଙ୍କ ଲାଗି ଅପେକ୍ଷା କରୁଥିଲା । ଶାଶୂଙ୍କ ଖିଆ ସରିଲେ ଅଇଁଠା ବାସନ ଗୁଡ଼ାକ ତାକୁ ଉଠାଇବାକୁ ପଡ଼ିବ ।

ଜାହ୍ନବୀ ଦେବୀ ଖାଇସାରି ଉଠି ଗଲେଣି । ହାତ ମୁହଁ ଧୋଇ, ପାନଖାଇ ଶୋଇଲା ଘରର ଦରଜା ବନ୍ଦ କଲେଣି । ହେଲେ ସୁଷମା ଏତେବେଳେ ଯାଏଁ ଖାଇଲା ପାଖରୁ ଉଠି ପାରି ନାହିଁ ।

ଶାଶୂଙ୍କ କଥା କେଇପଦ ତା' ମନ ଭିତରେ ଘୁରେଇ-ଫୁରେଇ ହେଉଛି । ଶାଶୂ କହିଗଲେ, ତାକୁ ରାତିରେ ଏଇ ରୋଷେଇ ଘରେ ସଉପ ପାରି ଏକୁଟିଆ ଶୋଇବାକୁ ହେବ । ଅଭ-ଆଡ଼ ଝିଅ ଠେମ୍ନୀ ମଧ୍ୟ ତା' ପରି ବିଧବା ମାଇପି ପାଖରେ ଶୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ ।

ନିଜ ଘରେ, ନିଜ ପଲଙ୍କ ଉପରେ ଶୋଇବାର ଅଧିକାର ତା'ର ଆଉ ନାହିଁ । ମାତ୍ର ମାସ ଦୁଇଟା ତଳେ ସେ ଅଧିକାର ଥିଲା—କିନ୍ତୁ ଆଜି ତାହା ଲୋପ ପାଇଛି । ତାର ସ୍ୱାମୀ ଏ ଘରୁ

ବିଦାୟ ନେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସୁଷମାର ସମସ୍ତ ସ୍ୱତ୍ୱ, ସମସ୍ତ ଅଧିକାର ଲୋପ ପାଇଛି ।

ସେ ଆଉ ନିଜ ଘର ଭିତରକୁ ପଶି ପାରିବ ନାହିଁ—ନିଜ ପଲଙ୍କ ଉପରେ ଶୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ସେଠି ଦିଅର ହେମନ୍ତର ଅଧିକାର । ଭାଇର ଘର, ଭାଇର ପଲଙ୍କ, ଭାଇର ଶେଯରେ ସାନ ଭାଇର ଦାବୀ । ସେଠି ସ୍ତ୍ରୀର ଦାବୀ ନାହିଁ ।

ଭାଇ ମଲା ପରେ ଭାଇର ସ୍ତ୍ରୀ ସଂସାରରେ ଅଲୋଡ଼ା । ଆବର୍ଜନାର ମୂଲ୍ୟ ଅଛି—ତାହା କମ୍ପୋଷ୍ଟ ସାର ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୁଏ । ମାତ୍ର ସଂସାର ଭିତରେ ବିଧବା ସ୍ତ୍ରୀର ମୂଲ୍ୟ ନାହିଁ—ବିଧବା ଭାଉଜର ମଧ୍ୟ ମୂଲ୍ୟ ନାହିଁ । ସେ କେଉଁଠି ଘରେ ସଉପ ପାରି ଅବଶିଷ୍ଟ ଜୀବନଟା ଶୋଇ କଟାଇ ପାରିବ ।

ସୁଷମାର ବୁକୁ ବିଦୀର୍ଣ୍ଣ କରି ଗୋଟାଏ ଦୀର୍ଘଶ୍ୱାସ ଉଠି ଆସିଲା । ରାତି ପ୍ରାୟ ଏଗାରଟା ହେଲାଣି । ସେ ଅଇଁଠା ବାସନ ଗୁଡ଼ାକ ଧୋଇବା ଲାଗି କୂଅ ମୂଳକୁ ନେଇଗଲା ।

—ଛଅ—

ଚୁଲିରେ ଡାଲି ବସିଛି । ପାଖରେ ପନିକିଟାଏ ପକାଇ ସୁଷମା ପରିବା କାଟୁଛି । ହାତ ତା'ର କାର୍ଯ୍ୟବ୍ୟସ୍ତ । ମନରେ ଅସରନ୍ତି ଭାବନା ।

ସନ୍ଧ୍ୟା ଗଡ଼ି ଗଲାଣି । ଚଉରାମୂଳେ ସନ୍ଧ୍ୟାଦୀପ ଦେଇସାରି ସୁଷମା ଚୁଲି ପାଖରେ ବସିଛି । ରାତି ଲାଗି ରୋଷେଇର ଆୟୋଜନ କରୁଛି ।

ଜାହ୍ନବୀ ଦେବୀ ତାଙ୍କର ପୁରୁଣା ବାତବେଗ ଧରି ଶୋଇଲେଣି । ଉଠିବେ ପୁଣି ସ୍ୱାତ ନ'ଟାରେ । ହଳଧର ବାବୁ ଓ ପିଲମାନଙ୍କ ଖିଆପିଆ ବଢ଼ିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ଖିଆ ସରିଲେ ଯାଇଁ ଶାଶୁଙ୍କୁ ନିଦରୁ ଉଠାଇବେ । ଦୁହେଁ ଏକାଯାଗଁରେ ଖାଇବେ ।

ହଳଧର ବାବୁ ଦାଣ୍ଡ ଘରେ ପିଲମାନଙ୍କୁ ପଢାଉଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ସ୍ୱଳ୍ପ ରୋଜଗାରରେ ପିଲଙ୍କ ଲାଗି ଟିଉସନ୍ ମାଷ୍ଟ୍ର ରଖିବା କ୍ଷମତା ନାହିଁ । ତେଣୁ ସେ ନିଜେ ପିଲମାନଙ୍କ ପଢ଼ାପଢି ଦେଖନ୍ତି । ତା' ଛଡ଼ା ଉପରେ ଶ୍ରେଣୀର ପିଲାଏ ତଳ ଶ୍ରେଣୀର ପିଲଙ୍କ ପାଠ ବତେଇ ଦିଅନ୍ତି । ଏହିପରି ଭାବରେ ଛୁଆ ପିଅଙ୍କ ପାଠପଢା ଚାଲିଛି ।

ହେମନ୍ତ ଶରତ ଘରେ ବସି କଲେଜ ପାଠ ମୁଖସ୍ଥ କରୁଛି । ଶରତ ମଲାପରେ ହେମନ୍ତ ସେ ଘରଟି ଦଖଲ କରିଛି । ତାର କଲେଜ ପାଠ ପିଲମାନଙ୍କ ହଟ୍ଟଗୋଳ ମଧ୍ୟରେ ପଢି ହେବ ନାହିଁ । ବଡ ଭାଇର ଘରଟି ତା'ର ଦରକାର ।

କେବଳ ବଡ଼ ଭାଇର ଘରଟି ଦଖଲ କଲେ ଚଳିବ ନାହିଁ । ବଡ଼ ଭାଇର ସମସ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଜିନିଷରେ ମଧ୍ୟ ତା'ର ଅଧିକାର । ବଡ ଭାଇ ଶଶୁର ଘରୁ ଆଣିଥିବା ଗ୍ରିନ୍ ମଡେଲ ରାଲେ ସାଇକେଲଟି ତା'ର ନ ହେଲେ ଚଳିବ ନାହିଁ । ସେ କଲେଜ ଯିବ କିପରି ? ତା' ଛଡା ବଡ଼ ଭାଇ ଆଉ ଭାଉଜ ଶୋଉଥିବା ପଲଙ୍କ ଓ ବିଛଣାରେ ମଧ୍ୟ ତା'ର ପ୍ରଥମ ଦାବୀ ।

ଶରତର ଶୁଦ୍ଧିକ୍ରିୟା ଶେଷ ହେବାର ପରଦିନ ହେମନ୍ତର ଅଧିକାରକୁ ଏ ସବୁ ପଦାର୍ଥ ଆସିଗଲ । ଏଥିଲାଗି କାହାର ଅନୁମତିର ଲୋଡା ନାହିଁ—କାହାର ସମ୍ମତିକୁ ଅପେକ୍ଷା ନାହିଁ ।

କାହାକୁ ପଚାରିବା ଦରକାର ନାହିଁ । ଏହି ଦାବୀ, ଏଇ ଅଧିକାର ସ୍ୱତଃସିଦ୍ଧ—ଆଇନ ସମ୍ମତ ।

ଶରତର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ପଦାର୍ଥ, ସବୁ ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ ଜିନିଷ ସାନ ଭାଇ ହେମନ୍ତ ଦଖଲ କରିଗଲା । ଯେପରି ମନେହୁଏ, ସେ ବଡ଼ ଭାଇର ମୃତ୍ୟୁକୁ କେବଳ ଅପେକ୍ଷା କରୁଥିଲା । ବଡ଼ ଭାଇ ତ ମରି ଗଲାଣି । ଆଉ ସେ ଅପେକ୍ଷା କରିବ କାହିଁକି ? ଆଉ ବା ସେ ଅନୁମତି ଲୋଡ଼ିବ କାହାଠୁ ? ବଡ଼ ଭାଇର ସାଇକେଲ, ଘଡ଼ି, ଫାଉଣ୍ଟେନପେନ୍‌ଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ସେ ରହୁଥିବା ଘର, ସେ ଶୋଉଥିବା ପଲଙ୍କ ମଧ୍ୟ ସାନଭାଇ ଦଖଲ କରି ବସିଲା ।

ସେ ଅନୁମତି ନେବ କାହାଠୁ ? ବାବା ମା'ଙ୍କୁ ପଚାରିଲେ, ସେମାନେ କ'ଣ ମନା କରିବେ ? ତେବେ କାହିଁକି ? ଆଉ ଭାଉଜଙ୍କୁ ବା ପଚାରିବା କି ଦରକାର ? ତାଙ୍କର ଆଉ ଏଠି କ'ଣ ଅଛି ? ଏ ଘରେ କି ଅଧିକାର ଅଛି ? ଭାଇ ମରିବା ପରେ ତାଙ୍କର ଏଠାରେ ଆଉ କୌଣସି ଅଧିକାର ନାହିଁ—ତାଙ୍କର ଏ ଘରେ କୌଣସି ଦରକାର ନାହିଁ ।

ତା'ଛଡ଼ା, ଭାଉଜ ତ ଆଉ ସାଇକେଲ ଚଢ଼ିବେ ନାହିଁ— କିମ୍ବା ହାତରେ ଘଡ଼ି ବାନ୍ଧିବେ ନାହିଁ । ହେଲା ଅବା, ଏସବୁ ଜିନିଷ ସେ ତାଙ୍କ ବାପଘରୁ ଆଣିଥିଲେ । ତା' ବୋଲି ଏଗୁଡ଼ାକ ହେମନ୍ତର ଅଧିକାରକୁ ଆପେ ଚାଲି ଆସିଛି ।

ପୁଣି ଭାଉଜ ବାପଘରକୁ ଯାଇଛନ୍ତି । ସେ କଣ ଆଉ ବାପଘରୁ ଫେରିବେ ? ଆଉ ଏଠି ତାଙ୍କର କ'ଣ ଦରକାର ଯେ ଫେରିବେ ? ସେ ବୋଧହୁଏ ଆଉ ଫେରିବେ ନାହିଁ । ଆଉ ଯଦିବା କେଉଁଦିନ ଫେରି ଆସନ୍ତି, କି ଅସୁବିଧାଟା ବା ହେବ ?

ସେତ ଆଉ ଭାଇଙ୍କ ଘରେ ଚଳପ୍ରଚଳ ହେବେ ନାହିଁ—ଭାଇଙ୍କ ଖଟରେ ଶୋଇବେ ନାହିଁ । ବିଧବା ମଣିଷ, ଆଉ ଭାଇଙ୍କ ଖଟରେ ଶୋଇବେ କିମିତି ? ସେ ଅନ୍ୟ କେଉଁ ଘରେ ଶୋଇବେ, ବସିବେ ।

ନା, ହେମନ୍ତ ବଡ଼ ଭାଇର ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ ଜିନିଷ, ବଡ଼ ଭାଇର ଘର, ବଡ଼ଭାଇର ପଲଙ୍କ ଅଧିକାର କରି କୌଣସି ଅନ୍ୟାୟ କରିନାହିଁ ।

ସୁଷମା ଚୁଲୀ ପାଖରେ ବସି ଭାବୁଛି—

ହେମନ୍ତ ନିଅନ୍ତୁ ସବୁ । ସେ ତାର ସ୍ୱାମୀର ସାଇକେଲ ନିଅନ୍ତୁ, ଘଡି ନିଅନ୍ତୁ-ତା' ସ୍ୱାମୀର ପଲଙ୍କରେ ଶୁଅନ୍ତୁ, ତା ସ୍ୱାମୀର ଘରଟି ଦଖଲ କରନ୍ତୁ । ସେଥିରେ ସୁଷମା ଆପତ୍ତି କରିବ କାହିଁକି ? ମନଦୁଃଖ କରିବ କାହିଁକି ?

ବଡ଼ଭାଇର ସାଇକେଲ, ଘଡି, ବଡ଼ଭାଇର ଶୋଇବା ଘର ସାନଭାଇ ବ୍ୟବହାର କରିବା ଅନ୍ୟାୟ ନୁହେଁ । ସୁଷମାର ସେସବୁ ଦରକାର ନାହିଁ । ସେ ବେଷେଇ ଘରେ ସଉପ ପାରି ଶୋଇ ପାରିବ । ସେ ବିଧବା ମଣିଷ-ସେ ଅଲକ୍ଷଣୀ—ହତଭାଗିନୀ । ତା'ର ପଲଙ୍କ କଣ ହେବ ? ତା'ର ସେଯ କ'ଣ ହେବ । ଗଣ୍ଡାଏ ଖାଇବାକୁ ପାଇଲେ, ଖଣ୍ଡେ ପିନ୍ଧିବାକୁ ପାଇଲେ ତା' ଦିନ କଟିଯିବ ।

ହେଲେ, ସୁଷମାର ଦିନ କଟିବତ ? କଟୁଛି ତ ?

ଚୁଲୀରେ ଡ଼ାଲି ପୋଡ଼ିଗଲା । ସୁଷମାର ସେ ଦିଗକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ ନାହିଁ । ସେ ନିଜ ଭାବନାରେ ବୁଡ଼ି ଯାଇଛି । ନିଜକୁ ହଜେଇ ଦେଇଛି । ବାହାର କିଛି ତା' ଆଖିରେ ଦିଶୁ ନାହିଁ—ବାହାରର କିଛି ତା' କାନକୁ ଶୁଭୁ ନାହିଁ ।

ଡାଲି ପୋଡ଼ା ଗନ୍ଧ ଜାହ୍ନବୀ ଦେବୀଙ୍କ ନାକରେ ବାଜିଲା । ତାଙ୍କ ନିଦ ଗୁଡ଼ିକନା ଭାଙ୍ଗିଗଲା । ସେ ବୋଧହୁଏ ଟେଇଁ କରି ଶୋଇଥିଲେ । ଖଟ ଉପରେ ଧଡ଼ ପଡ଼ ହୋଇ ଉଠି ବସିଲେ । କହିଲେ, କ'ଣ ପୋଡ଼ିଗଲା କି ?

ତାଙ୍କ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ଦେବାଲାଗି ସେଠାରେ କେହି ନଥିଲେ । ଦାଣ୍ଡଘରେ ହଳଧରବାବୁ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ପାଠ ପଢ଼ାଉଥିଲେ ।

ଜାହ୍ନବୀ ଦେବୀ କୁନ୍ଥେଇ ମୁନ୍ଥେଇ, ବିରକ୍ତ ହୋଇ ଖଟରୁ ତଳକୁ ଓହ୍ଲାଇଲେ । ପବନରେ ଆଉଥରେ ପୋଡ଼ା ଗନ୍ଧକୁ ଭଲ କରି ଶୁଙ୍ଘିଲେ । ସତେ ତ ! ଏ ପୋଡ଼ା ଗନ୍ଧ ! ଅଲକ୍ଷଣୀଟା କ'ଣ ପୋଡ଼ି ପକାଇଲା କି ?

ଜାହ୍ନବୀ ଦେବୀ ଘରେ ଟରଟର ହୋଇ ପଦାକୁ ବାହାରି ଆସିଲେ । ରୋଷେଇ ଘରକୁ ଯାଇଁ ଦେଖିଲେ, ଚୂଲୀ ଉପରେ ଡାଲି ଡେକ୍‌ଚି ଜଳୁଛି । ଅଉ ସୁଷମା ପନିକି ପକାଇ ପରିବା ଧରି ବସିଛି । ହେଲେ, ତା' ମନ ପରିବା କଟାରେ ନାହିଁ । ତା ମନ ଆଉ କେଉଁ ଆଡ଼େ ଘୂରି ବୁଲୁଛି । ସେ ଥିର ହୋଇ ହାତରେ ବାଇଗଣଟାଏ ଧରି ବସି ରହିଛି ।

ଜାହ୍ନବୀ ଦେବୀଙ୍କର ପିତ୍ତ ମୁଣ୍ଡକୁ ଉଠିଗଲା । କି ସାହସ ଟୋକୀର ଦେଖ ! ଡାଲି ଡେକ୍‌ଚିଟା ଚୂଲୀ ଉପରେ ଧୂ ଧୂ ହୋଇ ଜଳୁଛି । ଆଉ ଅଲକ୍ଷଣୀଟା ନିଶ୍ଚିନ୍ତରେ ବସି ରହିଛି । ଟିକିଏ ଇଁ ନାହିଁ କି ଚୁଁ ନାହିଁ । କି ସାହସ ! କି ଗରବ ! କି ଉଗ୍ରୁର !!

ଶାଶୁ ଜାହ୍ନବୀ ଦେବୀ ଏ ଦୃଶ୍ୟ ସହିବେ କେମିତିକେ ? ସେ ହଠାତେ ଚିଡ଼ି ଜଳି ଉଠିଲେ । ପାଟି କରି ଚାହିଁ କମ୍ପେଇଲେ ।

ହଇଲେ ହେ, ଲାଟ ସାହେବର ଝିଅ । ତୋ ଉପୁରିକା ତ ଲଙ୍ଗଳ ଦାଉଡ଼ ପାଉନାହିଁ । ମନମୋହନ ଗଉଁ ତ କମ୍ ନୁହେଁ । ଚୁଲୀରେ ଡ଼ାଲି ଡେକ୍‌ଚଟା ହୁ ହୁ ହୋଇ ଜଳୁଛି—ତୋର ତ ଖାତିର ପଡ଼ୁ ନାହିଁ ?

ଶାଶୁଙ୍କ ପାଟିରେ ସୁଷମାର ସମ୍ବିତ୍ ଫେରିଲା । ସେ ଚମକି ପଡ଼ି ପ୍ରଥମେ ଜାହ୍ନବୀଦେବୀଙ୍କୁ ଗୁହିଁଲା । ତା' ପରେ ଚୁଲୀକୁ ଗୁହିଁ ଜିଭ କାମୁଡ଼ି ପକାଇଲା । ଅସ୍ତବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇ ଦୌଡ଼ି ଯାଇଁ ଚୁଲି ଉପରୁ ଜଳିଲା ଡେକ୍‌ଚଟା ଖାଲି ହାତରେ ଓହ୍ଲାଇ ପକାଇଲା । ଆଉ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ତା ଉପରେ ଢ଼ାଳେ ପାଣି ଅଜାଡ଼ି ଦେଲା ।

ଡେକ୍‌ଚିର ନିଆଁ ନିଭିଗଲା । ଡେକ୍‌ଚିଟି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ପୋଡ଼ି ଯାଇ ନାହିଁ । କେବଳ ତଳ ଅଂଶଟା ପୋଡ଼ି ଯାଇଛି । ତେବେ ଡେକ୍‌ଚଟା ପୁରାପୁରି ଅକାମି ହୋଇଗଲା ।

ସୁଷମାର ଆଙ୍ଗୁଠି କେଇଟା ନିଆଁ ଧାସରେ ଶିଝି ଯାଇଥିଲା । ସେଥିରେ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ପାଣି ବାଜିବାରୁ ପୁଞ୍ଜାଏ ଛୋଟ ଫୋଟକା ବାହାରି ପଡ଼ିଲା ।

ସୁଷମା ସେସବୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କଲା ନାହିଁ । ଜାଣି ଜାଣି ଫୋଟକା ଗୁଡ଼ିକୁ ପ୍ରତିଧ୍ୟାନ ଦେଲା ନାହିଁ । ଚୁଲୀ ପାଖରେ ଅପରାଧିନୀଟି ପରି ଛିଡ଼ା ହୋଇ ରହିଲା । ତୁଣ୍ଡରେ ତା'ର କଥା ନାହିଁ । ଛାତି ତଳ ଆସନ୍ନ ଝଡ଼ ଆଶଙ୍କାରେ ଥରି ଉଠୁଛି । ଆଖି କୋଣରେ ଲୁହ ଭରି ଆସୁଛି ।

ଶାଶୁ କହିଲେ, ହଇ ଲେ ଅଲକ୍ଷଣୀ, ପୋଡ଼ା କପାଳୀ ! ନିଜ କପାଳ ପୋଡ଼ିଛୁ ବୋଲି କ'ଣ ବଉଁଯୋକକୁ ପୋଡ଼ି ମାରିବୁ ? ଏମିତି ଯଦି ଲାଟ ସାହେବର ଝିଅ ହୋଇଛୁ, ତା'

ହେଲେ ସାଙ୍ଗରେ ତ ଗୋଟାଏ ପୋଇଲି ଆଣିଲୁ ନାହିଁ ? ଖଟ ପଲଙ୍କରେ ଗଡ଼ି ଥାଆନ୍ତୁ । ଚୁଲୀ ପାଖରେ ବସିବାକୁ ପଡ଼ି ନଥାଆନ୍ତା । ସେଥେଇ ଦି'ଟା କରିବାକୁ ହେଲେ, ଏମିତି ହାଣ୍ଡି ଚୂଲୀ ସବୁ ଜାଳିବାକୁ ହୁଏ, ଏ କଥା ତ ମୋ ଜନମ ଜାତକରେ ଦେଖି ନାହିଁ ଲୋ ମା ।

ସୁଷମାର ମନେ ପଡୁଛି, ମାସ ଦୁଇ ମାସ ତଳେ ଶାଶୁ ଜାହ୍ନବୀ ଦେବୀ ତାକୁ ସେଥେଇ ଘରେ ପଶିବାକୁ ମନା କରୁଥିଲେ। ଚୂଲୀ ପାଖରେ ବସିବାକୁ ମନା କରୁଥିଲେ । କହୁଥିଲେ, ଆଲୋ ବୋହୂ, ତୁ ଚୂଲୀ ପାଖରୁ ଉଠିଲୁ । ମୁଁ ତରକାରିଟା କରି ଦେଉଛି, ଉଠ ! ଆଜହୁଁ ଚୂଲୀ ପାଖରେ ବସିଲେ ନିଆଁ ଧାସରେ କଳାକାଠ ପଡ଼ିଯିବୁ ।

ଆଜି ପୁଣି ସେହି ଶାଶୁ କହୁଛନ୍ତି, ସାଙ୍ଗରେ ଗୋଟାଏ ପୋଇଲି ଆଣିଲୁ ନାହିଁ । ଖଟ ପଲଙ୍କରେ ଗଡ଼ି ଥାଆନ୍ତୁ—ଚୁଲୀ ପାଖରେ ବସିବାକୁ ପଡ଼ି ନଥାଆନ୍ତା ।

ଖାଲି ସେତିକି ନୁହେଁ । ସେତିକି କହି ଜାହ୍ନବୀ ଦେବୀ ଚୁପ୍ ହେଲେ ନାହିଁ । ସୁଷମା ପ୍ରତି ତାଙ୍କ ମନତଳେ ବହୁ ଦିନର ଘୃଣା ପୁଞ୍ଜିଭୂତ ହୋଇଛି । ଶରତ ମରିଯିବା ଲାଗି ଯେପରି ସୁଷମା ଦାୟୀ । ସୁଷମା ଏ ସଂସାରକୁ ନ ଆସିଥିଲେ ଶରତ ବୋଧହୁଏ ମରି ନଥାଆନ୍ତା । ଏଇ ଧାରଣା ଜାହ୍ନବୀ ଦେବୀଙ୍କ ମନରେ ବଦ୍ଧମୂଳ ହୋଇଛି ।

ଶରତ ସୁଷମାକୁ ନିଜେ ପସନ୍ଦ କରି ବାହା ହୋଇଥିଲା । ଜାହ୍ନବୀ ଦେବୀ ମଧ୍ୟ ସୁଷମାକୁ ପସନ୍ଦ କରିଥିଲେ । ତା' ରୂପଗୁଣରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇଥିଲେ । ମାତ୍ର ତା ଭାଇ ସଂସାରର ଦାରିଦ୍ର୍ୟରେ ମୁଗ୍ଧ

ହୋଇ ନଥିଲେ । କାରଣ ତା' ଭାଇ ସୁଷମା ବାହାଘରେ ବିଶେଷ ଯାନ ଯୌତୁକ ଦେଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ତେଣୁ ସୁଷମାକୁ ବୋହୂ କରି ଆଣିବାକୁ ଜାହ୍ନବୀ ଦେବୀଙ୍କର ଆନ୍ତରିକ ଇଚ୍ଛା ନଥିଲା ।

ମାତ୍ର ପୁଅ ଜିଦ୍ ଧରିଥିଲା, ସେ ସୁଷମାକୁ ହିଁ ବାହା ହେବ । ଶେଷରେ ଜାହ୍ନବୀ ଦେବୀଙ୍କ ଧାରଣା ସତ ହେଲା । ସୁଷମା ସିନା ଏ ଘରକୁ ବୋହୂ ହୋଇ ଆସିଲା, ହେଲେ ଯାନ ଯୌତୁକ ବିଶେଷ କିଛି ଆଣି ନଥିଲା ।

ସେହି ଦିନୁ ସୁଷମା ପ୍ରତି ତାଙ୍କ ମନରେ ବେଖାତିର ଜନ୍ମି ଥିଲା । ମନ ତଳେ ଗୋଟାଏ କିନ୍ତୁ ରହି ଯାଇଥିଲା । ଛାତି ତଳେ ଗୋଟାଏ କଣ୍ଟା ଫୋଡ଼ି ହେଉଥିଲା ।

ଶରତ ମରିଯିବା ପରେ ସେହି ବେଖାତିର, ସେହି ଅନାଦର ଆଜି ଘୃଣାର ରୂପ ଧରିଛି ।

ଏହି ଅଲକ୍ଷଣୀଟା ପୁଅକୁ ମୋର କାମିଆ କରିଥିଲା । ପୁଅକୁ ମୋର ମନ୍ତ୍ର କରି ବଶ କରିଥିଲା । ନହେଲେ ଶରତ ପରି ପୁଅ, ଯାହାକୁ ବାହା ହେବା ଲାଗି ଜଜ୍, ବାରିଷ୍ଟରଙ୍କ ଝିଅ ଅନେଇଛନ୍ତି, ସେ ପୁଣି ଗୋଟାଏ ଷାଠିଏ ଟଙ୍କାର ମୁନ୍ସି କିରାଣିର ଭଉଣୀକୁ ବାହା ହୁଅନ୍ତା । ଟୋକୀଟା ତାକୁ କାମିଆ କରି ବଶ କରିଥିଲା । ଶେଷରେ ତାକୁ ଖାଇଲା !

ଶରତ ତ ଚାଲିଗଲା । ଯାହାକୁ ବଶ କରିଥିଲା, ତାକୁ ତ ଖାଇଲା । ପୁଣି କାହାକୁ ଏଠିକି ଆସିଛି ? ପୁଣି କାହାକୁ ଆସି ତାଙ୍କ ଗୋଡ଼ରେ ଝୁଣ୍ଟୁଛି ? ଆଉ କାହାକୁ ଖାଇବ ? ଆଉ କାହା-ଉପରେ ତା' ଡାଆଣୀ ଆଖି ପଡ଼ିଛି ? କ'ଣ ହେମନ୍ତ ଉପରେ ?

ଜାହ୍ନବୀ ଦେବୀଙ୍କ ସ୍ପୃତି ଭିତରଟା ଯନ୍ତ୍ରଣାରେ ଝଣ୍ ଝଣ୍ ହେଲା । ମନ ତଳେ ନାରୀ ସୁଲଭ ସନ୍ଦେହ ବଦ୍ଧମୂଳ ହେଲା । ଏଇ ଅଲକ୍ଷଣୀ, ଡାଆଣୀ ପ୍ରତି ତାଙ୍କ ହୃଦୟରେ ହିଂସା ଆଉ ଘୃଣା ଅଧିକରୁ ଅଧିକ ଜନ୍ମିଲା । ମନ ତଳର ସବୁ ହିଂସା, ହୃଦୟର ସବୁ ଘୃଣା ତାଙ୍କ କଣ୍ଠରେ ଭାଷା ରୂପ ଧରି ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା । ଅନ୍ତରର ସବୁ ବିଷ ଏକାଥରେ ଉଦ୍‌ଗାରିତ ହେଲା ।

ଜାହ୍ନବୀ ଦେବୀ ସୁଷମାକୁ ସିଧା ସଳଖ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଚାହିଁଲେ । ଦୃଷ୍ଟିରେ ତାଙ୍କର ଅସରନ୍ତି ଘୃଣା । କହିଲେ—ଆଲେ ହେ ଅଲକ୍ଷଣୀ ! ପୁଅ ତ ମୋର ମଲା । ଆଉ ତୁ ଏଠାରେ ଅଛୁ କାହିଁକି ? ମୋର ଭେଣ୍ଡା ପୁଅକୁ ତ କମିଆ କରି ମେଣ୍ଢା କରିଥିଲୁ । ଶେଷରେ ମାସ ପୂରିଷଠାରେ ତାକୁ ଖାଇଲୁ । ଆଉ କ'ଣ ଅଣ୍ଟିନାହିଁ ? ଆଉ କ'ଣ ପେଟ ପୂରିନାହିଁ ? ପୁଣି କାହିଁକି ମୋ ଘରକୁ ଦୌଡ଼ି ଆସିଛୁ ? ଆଉ କାହାକୁ ଖାଇବୁ ? ଆଉ କାହାକୁ ଦହଗଂଜ କରି ଜଳେଇ ପୋଡ଼େଇ ମାରିବୁ ? ହାଣ୍ଡିଚୂଲୀ ଜାଳୁଛୁ କାହିଁକି—ନିଜେ ଜଳି ପୋଡ଼ି ମରୁନାହୁଁ ।

ସୁଷମା ଚମକି ପଡ଼ିଲା । ଜାହ୍ନବୀ ଦେବୀ ତାକୁ କ'ଣ କହୁଛନ୍ତି ? ସତରେ କ'ଣ ନିଜେ ଜଳି ପୋଡ଼ି ମରିବାଲାଗି ସେ ତାକୁ ଆଦେଶ ଦେଉଛନ୍ତି ।

ସୁଷମା ଶାଶୁଙ୍କୁ ଥରେ ପୂର୍ଣ୍ଣଦୃଷ୍ଟିରେ ଚାହିଁଲା ।

ଜାହ୍ନବୀ ଦେବୀ ଗର୍ଜିଉଠିଲେ, ଆଲେ ହେ ଡାଆଣୀ ! ମତେ ଅନେଇଛୁ କାହିଁକି ? ମତେ କ'ଣ ଖାଇବୁ ? ଖାଇବାର ଥିଲେ । ଆଗରୁ ଖାଇଲୁ ନାହିଁ । ମୋ ପୁଅକୁ କାହିଁକି ଖାଇଲୁ ?

ନା, ଶାଶୁ ତାଙ୍କୁ ବାସ୍ତବିକ୍ ଗାଳି ଦେଉଛନ୍ତି । ସତରେ ତାଙ୍କୁ ଅଭିସମ୍ପାତ କରୁଛନ୍ତି । ଜାହ୍ନବୀ ଦେବୀଙ୍କ ମନରେ ଏତେ ହିଂସା, ହୃଦୟରେ ଏତେ ଘୃଣା ଆଉ ପେଟରେ ଏତେ ବିଷ !

ସୁଷମାର ଆଖି ଛଳ ଛଳ ହୋଇ ଉଠିଲା । ଅସହାୟ—ଅଭିମାନରେ ତା' ହୃଦୟ ଭିତର ମନ୍ଥି ଚକଟି ହେଲା । ସେ ଦୃଷ୍ଟି ନତ କଲା ।

ଜାହ୍ନବୀ ଦେବୀଙ୍କ ବିକ୍ଷୋଦ୍‌ଗାର ବନ୍ଦ ହୋଇନାହିଁ । ତାଙ୍କ ପାଟି ସେମିତି ଚାଲିଛି । ଆଲୋ, ପୁଣି କାହିଁକି ଏଠିକି ଦୌଡ଼ି-ଆସିଛୁ ମ ! କିଏ ତୋତେ ଡାକି ଆଣିବାକୁ ଯାଇଥିଲା ମ ! ତୋର ଆଉ ଏଠି କିଏ ଅଛି ମ ! ମୋ ପୁଅ ତ ଗଲା । ତୁ ଝିଅ କିଏ ମ ! ଦୌଡ଼ି ଆସିଲୁ ମୋର ହାଣ୍ଡିକୁ ଅନେଇ । ଅଲୋ, ଏ କଟକ ସହରରେ ଗୁଡ଼ଳ କ'ଣ ସ୍ତ୍ରୀ ପଡ଼ିଛି କି ? ଲୁଗା ମହରଗ ଚାଲି ଗଲାଣି କି ? ମୋର ରୋଜଗାରିଆ ପୁଅ ତ ଗଲା । ତୋତେ ଆଉ ଏଠି କିଏ ପୋଷିବ ମ ? ମୋର ହାଣ୍ଡିକୁ ଅନେଇ ଦୌଡ଼ି ଆସିଲୁ ?

ଶେଷରେ ଜାହ୍ନବୀ ଦେବୀ ସତ କଥାଟାଏ କହିଲେ । ରୋଜଗାରିଆ ପୁଅ ଶରତ ମରିଗଲା । ଆଉ ତିନୋଟି ପୁଅ ଏବେବି ରୋଜଗାର କରି ନାହାନ୍ତି । ପଢ଼ୁଛନ୍ତି । ହଳଧର ବାବୁ ସାମାନ୍ୟ କିରାଣି । ଟଙ୍କା ଶହେଟା ରୋଜଗାର କରନ୍ତି । ସଂସାରରେ ସବୁ-ବେଳେ ଅଭାବ ଅନାଟନ ଲାଗି ରହିଛି । ନିଜ ପେଟକୁ ଭଲକରି ମୁଠାଏ ମିଳୁନାହିଁ । ସେଥିରେ ପୁଣି ବିଧବା ବୋହୂଟା ପ୍ରତି କିଏ ଭଲା ବଦାନ୍ୟତା ଦେଖାଇବ ।

ଜାହ୍ନବୀ ଦେବୀ ଶେଷରେ ସତ କହିଲେ । ତୋତେ ଏଠି ଅଉ କିଏ ପୋଷିବ ମ ! ଏ କଟକ ସହରରେ ଗୁଡ଼ଳ କ'ଣ ସ୍ତ୍ରୀ

ପଡ଼ିଛୁ କି ? କାଲି ମହାରଣା ପଦ ଗୁଚିଗଲାଣି, ସବୁ ଟଙ୍କା ପଦ ଶସ୍ତା ହୋଇଗଲାଣି, ତା'ହେଲେ ରଖିଲା ନାହିଁ ତତେ ତୋ ନିଜ ଭାଇ ? ଦେଇ ପାରିଲା ନାହିଁ କଣ୍ଡାଏ ଖାଇବାକୁ ? ଶେଷରେ ମୋର ଗଳାରେ ଆଣି ଝୁଲେଇ ଦେଇ ଗଲା !

ଆଲୋ, ଏ କାଳରେ ତ ମଣିଷଠାଏ ପୋଷିବା ଯାହା, ହାତୀଠାଏ ପୋଷିବା ସେଇଆ । କିଏ ଏମିତି ଦାତାକର୍ଣ୍ଣ ଅଛି, ତୋତେ ପୋଷିବ ? ଏମିତି ତ ମୋ ଗଳାରେ ଝୁଲି ମୋ ଜୀବନ ଝୁଣ୍ଟୁଛୁ, ତହିଁରେ ପୁଣି ଟଙ୍କା ଦରବ ଜାଳି ପୋଡ଼ି ବରବାଦ କରୁଛୁ କାହିଁକି ? ଚାଲି ଯା' ତୋ ଭାଇ ପାଖରେ ରହିବୁ । ଭାଇ ଯଦି ନରଖେ, ଚାଲିଯା' ମହାନଦୀରେ ବୁଡ଼ି ମରିବୁ ।

ଜାହ୍ନବୀ ଦେବୀ ରାଗରେ ତମ ତମ ହୋଇ, ପାଦରେ ମେଦିନୀ ଦୁଲୁକେଇ ସେଠାରୁ ଅନ୍ତର ହେଲେ । ପୁଣି ଯାଇଁ ନିଜ ଘରେ ଖଟ ଉପରେ ଶୋଇଲେ ।

ହଳଧରବାବୁ ଦାଣ୍ଡଘରେ ବସି ପିଲାମାନଙ୍କୁ ପଢ଼ାଉ ପଢ଼ାଉ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ସବୁକଥା ଶୁଣିଲେ । ଏ ବିଷୟରେ ତାଙ୍କର ପାଟି ଫିଟାଇବାର ଉପାୟ ନାହିଁ । ପାଟି ଫିଟାଇଲେ ଜାହ୍ନବୀ ଦେବୀ ଲଙ୍କାକାଣ୍ଡ ସୃଷ୍ଟି କରିବେ । ତା'ଛଡ଼ା, ସ୍ତ୍ରୀ ତାଙ୍କର କିଛି ମିଛକଥା କହି ନାହାନ୍ତି । ତାଙ୍କର ସ୍ୱଳ୍ପ ରୋଜଗାରରେ ଏତେବଡ଼ କୁଟୁମ୍ବ ପୋଷିବା ଅସମ୍ଭବ । ତା' ଉପରେ ବିଧବା ବୋହୂର ଭରଣ ପୋଷଣ ଦାୟିତ୍ୱ । ସେ ସମ୍ଭାଳିବେ କିପରି ? ସ୍ତ୍ରୀ ତାଙ୍କର କିଛି ଅନ୍ୟାୟ କଥା କହି ନାହାନ୍ତି ।

ତେଣୁ ହଳଧର ବାବୁ ସବୁ ଶୁଣି ଚୁପ୍ ରହିଲେ । ପଦୁଟିଏ ପ୍ରତିବାଦ କରି କହି ନଥିଲେ ।

ଶାଶୁ ଚାଲିଯିବା ପରେ ସୁଷମା ସେଇଟି ସେମିତ ନିର୍ଜୀବ ସ୍ଥାଣୁପରି ଛିଡ଼ା ହୋଇ ରହିଲା । ଶାଶୁଙ୍କ ଶେଷ ଗପ୍ପ ଶୁଣି ତା' ହୃଦୟ ଭିତରେ ମନ୍ଥିତ ହେଉଥିଲା । ଆଜ ଆଖିରୁ ଶ୍ରାବଣର ଧାର ଛୁଟିଥିଲା ।

—ସାତ—

ଜାହ୍ନବୀ ଦେବୀ ଛୁଆପିଲଙ୍କୁ ସଙ୍ଗରେ ଧରି କେନ୍ଦୁପାଟଣା ଯାଇଛନ୍ତି । ସେଟି ତାଙ୍କ ବାପ ଘର । ବାପ ମା' କେବେଠୁଁ ମରି ହଜି ଗଲେଣି । ଭାଇ ଭାଉଜ ଅଛନ୍ତି । ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କରି ପରି ବୁଢ଼ା ବୁଢ଼ୀ ହେଲେଣି । ପୁଅ ଝିଅଙ୍କୁ ବାହା ସାହା କରି ନାତି ନାତୁଣୀ ମୁହଁ ଦେଖିଲେଣି । ଆଜି ତାଙ୍କର ସବା ସାନ ଝିଅର ବାହାଘର । ଜାହ୍ନବୀ ଦେବୀ ଛୁଆ ପିଲଙ୍କୁ ସଙ୍ଗରେ ଧରି ସେଠିକି ଯାଇଛନ୍ତି ।

କଟକ ବସାଘରେ ଶଶୁର ହଳଧରବାବୁ ଆଉ ବିଧବା ବୋହୂ ସୁଷମା ଅଛନ୍ତି । ହଳଧରବାବୁ ସକାଳ ଦଶଟାରେ ଖିଆ-ପିଆ ସାରି ଅଫିସ୍‌କୁ ଯାଆନ୍ତି । ଫେରନ୍ତି ପ୍ରାୟ ରାତି ଆଠଟା ନଅଟାରେ । ଘରେ ପହଞ୍ଚି ମୁହଁ ହାତ ଧୋଇ ଖାଇବସନ୍ତି । ଖିଆ ସରିଲେ ନୀରବରେ ଯାଇଁ ନିଜ ଘରେ ଶୋଇ ପଡ଼ନ୍ତି ।

ଖଞ୍ଜା ଭିତରେ ସୁଷମା ଏକୁଟିଆ ରହେ । ଦୀର୍ଘ ମଧ୍ୟାହ୍ନ ଓ ଅପରାହ୍ନ କାଳ ସେ ନୀରବରେ ବିତାଏ । ନିଦରେ ଶୋଇବାକୁ

ମଧ ଉଠି ମାଉନ୍ତି । କାଳେ ମଧ୍ୟାହ୍ନରେ ଘରେ ଚୋର ପଶିବ ! ଶୋଇ ପାରେ ନାହିଁ ସେ । ଦିନେ ଦିନେ ମୁକ୍ତାର ଗୃହିଣୀ ଆସନ୍ତି । ଘଡ଼ିଏ ବସି ଦୁଃଖ ସୁଖ ହୁଅନ୍ତି । ତା'ପରେ ସେ ମଧ ଚାଲି ଯାଆନ୍ତି ।

ସୁଷମା ଏକୁଟିଆ ଘରେ ବସି ବସି ଖାଲି ଚନ୍ତାକରେ । ତା'ର ଅତୀତ କଥା ଚନ୍ତାକରେ— ତା'ର ବର୍ତ୍ତମାନ କଥା ଚନ୍ତା କରେ— ତା'ର ଭବିଷ୍ୟତ କଥା ଚନ୍ତାକରେ । ଚଳଚିତ୍ରର ଛବି ପରି ତା'ର ଅତୀତ ଜୀବନର ସବୁ ଘଟଣା ତା' ମାନସ ଚକ୍ଷୁରେ ଦିଶିଯାଏ ।

ଜନ୍ମରୁ ସେ ବାପକୁ ହରାଇଛି । ବାପାଙ୍କ ରୂପ ଗୁଣ ସେ ଦେଖିନାହିଁ—ତାଙ୍କ କଥା ତା'ର ମୋଟେ ମନେ ନାହିଁ । ବିଧବା ମା'ର ଆଖିଲୁହକୁ ସମ୍ବଳ କରି ସେ ବଢ଼ି ଉଠିଛି । ଭାଇ ଭାଉଜଙ୍କ ସଂସାରରେ ସେ ଅଲୋଡ଼ା ଥିଲା—ସେମାନଙ୍କର ଗଲଗ୍ରହ ହୋଇ-ଥିଲା । ଭାଉଜର ହତାଦର କଥା ମନେ ପଡ଼େ—ଭାଇଙ୍କର ତା' ପ୍ରତି ଉଦାସୀନତା ଭାବ ମନେପଡ଼େ । ଆଉ ମନେପଡ଼େ ମାଆ ଆଖିର ଅବିଶ୍ରାନ୍ତ ଧାର ବହିବା କଥା ।

ସଂସାରକୁ ଅସୁନ୍ଦର ଦିଶିବ ବୋଲି, ଦାଣ୍ଡରେ ଲୋକେ ନିନ୍ଦା କରିବେ ବୋଲି ଭାଇ ତାକୁ ସ୍କୁଲରେ କିଛିଦିନ ପଢ଼ାଇ-ଛନ୍ତି । ନବମ ଶ୍ରେଣୀରେ ପଢ଼ୁଥିବା ବେଳେ ସୁଷମାର ଶାରୀରିକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିଲା । ସେ ଯୌବନ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲା । ତା'ପରେ ଭାଉଜଙ୍କ ଗୋପନ ପରାମର୍ଶରେ ଭାଇ ତା'ର ପଢ଼ା ବନ୍ଦ କରିଥିଲେ । ସେ ଆଉ ସ୍କୁଲକୁ ଯାଇ ନଥିଲା ।

ତା'ପରେ ସେ ଭାଇ ଭାଉଜଙ୍କ ସଂସାରରେ ଦିନରାତି ଖଟିଛି । ଭାଉଜ କୋଳଛୁଆକୁ ଧରି ଆଉ ଭଗ୍ନସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଧରି କେବଳ

ଶୋଇ ରହନ୍ତି । ସୁଷମା ସଂସାରର ଯାବତୀୟ ଅତୀତ ସବୁ ଭୁଲିଏ । ସେ ବାସନ ମାଜେ, ଘର ଦୁଆର ଓଳାଏ, ଗୋପେଇ କରେ ଆଉ ପୁତୁରା ଝିଅାରୀଙ୍କ ଲାଗି ଜାମା ପ୍ୟାଣ୍ଟ୍ ସିଲେଇ କରେ । ଅତୀତର ସେହି ଦିନ ଗୁଡ଼ାକ ଏବେ ବି ତା'ର ମନେ ଅଛି ।

ସେହି ଅତୀତରେ, ସେ ସୁଖ, ଆନନ୍ଦ କ'ଣ ଦେଖିନାହିଁ— ସୁଖ, ଆନନ୍ଦ କମିତି ଜିନିଷ, ତାହା ସେ ଦିନେ ବୁଝି ନାହିଁ । ତା'ର ଅତୀତ ଜୀବନ ବଡ଼ କରୁଣ—ଅତି ନିରାନନ୍ଦପୂର୍ଣ୍ଣ । ଆଶଙ୍କା ଅନିଶ୍ଚିତତାରେ ସେତେବେଳେ ତା'ର ହୃଦୟ ଆଚ୍ଛନ୍ନ ଥିଲା । ବଞ୍ଚିଛି କି ମରିଛି, ସେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ ଉପଲବ୍ଧି କରି ପାରୁ ନଥିଲା ।

ତା'ପରେ ବିଧିର ବିଚିତ୍ର ବିଧାନରେ ଶରତ ସହିତ ତା'ର ଭେଟ ହୋଇଛି । ଶୁଭଚକ୍ଷୁର ମିଳନ ଦିନଠୁ ଶରତ ତା'ପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇଛି । ସୁଷମା ମଧ୍ୟ ଅନ୍ତରର ନିଭୃତ କୋଣରେ ଶରତ ପ୍ରତି ଗୋଟାଏ ଆକର୍ଷଣ ଅନୁଭବ କରିଥିଲା, ମାତ୍ର ଶରତକୁ ଦୁରାଶା କରି ନଥିଲା । କାରଣ ଶରତ ଥିଲା ବହୁତ ଉପରେ, ଆଉ ସୁଷମା ବହୁତ ତଳେ ।

ମାତ୍ର ପ୍ରଜାପତିଙ୍କ ଅପୂର୍ବ ଘଟସ୍ତ୍ର । ତାହା ଦୁହିଁଙ୍କ ଆତ୍ମାକୁ ଏକତ୍ର କରି ବାନ୍ଧି ଦେଲା । ଦୁହିଁଙ୍କର ମିଳନ ଘଟିଲା । ଶରତ ତରଫରୁ ଯୌତୁକ ଦାବୀ ନ ହେବାରୁ ଏ ଅଘଟଣ ସମ୍ଭବ ହେଲା ।

କିନ୍ତୁ ସେହି ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ମିଳନ କେତେଦିନ ବା ସ୍ଥାୟୀ ହେଲା ? ସେହି ରଙ୍ଗୀନ ଦିନଗୁଡ଼ିକ କ୍ଷଣକରେ ଉଦ୍‌ଭାସିତ ହୋଇ ପର-କ୍ଷଣରେ ନିର୍ବାପିତ ହେଲା । ଦୈବର ଗୋଟାଏ ଫୁତ୍କାରରେ ତାହା କେତେ ଶୀଘ୍ର ଉଭେଇ ଗଲା । ଜୀବନର ଅଯାଚିତ ସୁଖ ସୌଭାଗ୍ୟ,

ଯାହା ଦିନେ ସେ ହାତ ନ ବଢ଼ାଇ ପାଇ ପାରିଥିଲା, ତାହା ଗୋଟାଏ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ନିଶ୍ଚିହ୍ନ ହେଲ ।

ସେ ସବୁଦିନ ତା'ର ପଛରେ ରହିଲାଣି । ଆଜି ସେ ବିଧବା- ଦୁଃଖିନୀ—ନିରାଶ୍ରୀ । ଅତୀତ ତାର ନିରାନନ୍ଦମୟ ଥିଲା— ଆଶଙ୍କା ଉଦ୍‌ବେଳିତ ଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ଦୁର୍ବହ ହୋଇ ଉଠିଛି—ଅସହ୍ୟ ହୋଇ ଉଠିଛି । ବର୍ତ୍ତମାନର ନିର୍ମମ ପେଷଣରେ ତା'ର ଅସ୍ତିତ୍ୱ ଲୋପ ପାଇଛି । ବର୍ତ୍ତମାନର ଦୁର୍ବିସହ ନିର୍ଯ୍ୟାତନାରେ ତା'ର ପ୍ରାଣ ଉତ୍କଣ୍ଠିତ ହେଲାଣି । ବର୍ତ୍ତମାନର ନିର୍ଦ୍ଦୟ ଜ୍ୱାଳାରେ ସେ ତିଳ ତିଳ ହୋଇ ଦଗ୍ଧ ହେଲାଣି ।

ଆଉ ତା'ର ଭବିଷ୍ୟତ ! ତା'ପରି ଆଜନ୍ମ ଦୁଃଖିନୀର ପୁଣି ଭବିଷ୍ୟତ କ'ଣ ? ତାହା ତ ନିବିଡ଼ ଅନ୍ଧକାର ତଳେ ଲୁଚି ରହିଛି, ସନ୍ଦେହ ଓ ଆଶଙ୍କାରେ ଘୋଡ଼େଇ ହୋଇ ରହିଛି ।

ସୁଷମାର ବୁକୁ ବିଦୀର୍ଣ୍ଣ କରି ଗୋଟାଏ ଦୀର୍ଘଶ୍ୱାସ ଉଠେ । ସେ ନିର୍ଜ୍ଜନ କୋଠରୀଟିରେ ବସି ନୀରବ ଏକ ମଧ୍ୟାହ୍ନରେ ଚିନ୍ତା- କରେ । ଖାଲି ବସି ବସି ନିଜ ଭାବନାରେ ନିଜେ ଛନ୍ଦି ବାନ୍ଧି ହୁଏ

ସଂସାର ଭିତରେ ତା'ର ସ୍ଥାନ କେଉଁଠି ? ସଂସାରରେ ତାର ମୂଲ୍ୟ କ'ଣ ? ସେ କାହିଁକି ଏହି ନିର୍ଲଜ୍ଜ ଜୀବନ ଧରି ବଞ୍ଚି ରହିବ- ଏ ଅଲୋଡ଼ା ପ୍ରାଣ ଧରି ଜୀଇଁ ରହିବ ? ଏ ସଂସାରରେ ତା'ର କି ପ୍ରୟୋଜନ ଅଛି ?

ଭାଇ ଭାଉଜଙ୍କ ସଂସାରରେ ତା'ର ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ— ତାକୁ କେହି ଦରକାର ନାହିଁ । ସେଠି ସେ ଅଲୋଡ଼ା—ଆବର୍ଜ୍ଜନା— ଜଞ୍ଜାଳ । ଭାଉଜଙ୍କ କଥାରେ ସେ ଅଲକ୍ଷଣୀ, ଡାଆଣୀ । ବାଟରୁ

ଖାଇଛି, ସ୍ୱାମୀକୁ ଖାଇଛି—ଶେଷରେ ଭାଇକୁ ଖାଇବ । ଭାଇ ଭାଉଜଙ୍କ ସଂସାରରେ ତା'ର ସ୍ଥାନ ନାହିଁ ।

ନିଜ ସ୍ୱାମୀ ଘରେ ମଧ୍ୟ ତା'ର ସ୍ଥାନ ନାହିଁ । ଶ୍ୱଶୁର ହଳଧର ବାବୁ ସାମାନ୍ୟ କିରାଣି । ଟଙ୍କା ଶହେଟା ରୋଜଗାର କରନ୍ତି । କଟକ ସହରରେ ଭଡ଼ାଘରେ ରହି ଏହି ସ୍ୱଳ୍ପ ରୋଜଗାରରେ ବିରାଟ ପରିବାର ଚଳାଉଛନ୍ତି । ସେଠି ସୁଷମାକୁ ପୋଷିବ ପାଳିବ କିଏ ? ସେଠି ମଧ୍ୟ ତା'ର ସ୍ଥାନ ନାହିଁ ।

ତା'ର ସ୍ୱାମୀ ମରିଛି—ତା'ର ସଂସାର ସରିଛି । ଆଜି ସେ ସ୍ୱାମୀ ମରିବା ପରେ ସବୁରି ନିକଟରେ ଅଲୋଡ଼ା ଆବର୍ଜନାରେ ପରିଣତ ହୋଇଛି । ପୁରୁଣା ଭଙ୍ଗା ହାଣ୍ଡିରେ ପରିଣତ ହୋଇଛି । କାହାରି ପାଖରେ ସୁଷମାର ଆଉ କାଣି କଉଡ଼ିରେ ବି ମୂଲ୍ୟ ନାହିଁ ।

ସୁଷମା ଅଜା ସଂସାର ଦାଣ୍ଡରେ ଚାଲିବ କେଉଁ ଭରସାରେ ? କ'ଣ ଆଶ୍ରାକରି ସେ ବଞ୍ଚି ରହିବ ? କି ଅବଲମ୍ବନ ତା'ର ଅଛି ? କିଏ ତା'ର ସାହା ଭରସା ?

ଶାଶୁ ଜାହ୍ନବୀ ଦେବୀ କହନ୍ତି, ମୋ ପୁଅ ତ ମଲା, ତୁଅାଉ କାହିଁକି ଅଛୁ ? ତୁ ଅଉ କାହିଁକି ଅଟିକୁ ? କିଏ ଯାଇଥିଲା ତତେ ଆଣିବାକୁ ? ଚାଲିଯା' ତୋ ବାପ ଘରକୁ—ଚାଲିଯା' ତୋ ଭାଇ ଭାଉଜ ପାଖକୁ । ସେମାନେ ନହିଁ ନ ରଖିବେ, ନ ପୋଷି ପାରିବେ ଚାଲିଯା, ମହାନଦୀରେ ବୁଡ଼ି ମରିବୁ ।

ଶାଶୁ ଜାହ୍ନବୀ ଦେବୀ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସହାନୁଭୂତିଶୀଳା । ଶେଷରେ ସେହି ଏକା ସୁଷମାକୁ ଗୋଟାଏ ଅବଲମ୍ବନ ଦେଖାଇ ଦେଲେ । ବଞ୍ଚିବା ଲାଗି ସେହି ଏକା ଗୋଟାଏ ଉପାୟ ବତେଇ ଦେଲେ

ସଂସାର ସମୁଦ୍ର ମଝିରେ ବୁଡ଼ି ଯାଉଥିବା ବେଳେ ସେହି ଏକା କୂଳ କିନାରା ଦେଖାଇ ଦେଲେ ।

ବାସ୍ତବିକ୍ ସୁଷମା ମଲେ କ୍ଷତି କ'ଣ ? ସୁଷମା ଲାଗି କାହାର କଅଣ ଅଟକି ଯିବ ? ତା' ଅଭାବରେ କାହାର ଜୀବନ-ଚକ ଟଳିବ ନାହିଁ । ତା' ବିଚ୍ଛେଦରେ କାହା ଆଖିରୁ ଲୁହ ଗଡ଼ିବ ? କିଏ କାନ୍ଦିବ ତା' ପାଇଁ ?

ବିଧବା ମା' ହେମା ଦେବୀ । ସେ ସାମୟିକ ଟିକିଏ ଲୁହ ଟଳେଇବେ । ଅନ୍ୟପାଡ଼ି ଜନ୍ମ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଆଖିରୁ ସୁଷମା ଲାଗି କେଇବିନ୍ଦୁ ଲୁହ ଝରିବ । ମାତ୍ର କାଳର ଖର ନିଶ୍ୱାସରେ ତାହା ବି ଦିନେ ଶୁଖିଯିବ । ଅଭାଗିନୀଠାଏ ସେଥିକୁ ଉଦ୍ଧାର ପାଇଲା ମନେକରି ସ୍ୱସ୍ତିର ନିଶ୍ୱାସ ଛାଡ଼ିବେ ।

ଭାଇ ଭାଉଜ, ଶାଶୁ ଶଶୁର ତା' ମରଣରେ ଦୁଃଖ ବି କରିବେ ନାହିଁ କି ସୁଖ ବି କରିବେ ନାହିଁ । କଳଙ୍କଠାଏ ଗଲାମନେ କରି ସେମାନେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ହେବେ—ବୋଝଠାଏ ଗଲା ମନେକରି ସେମାନେ ଉଶ୍ୱାସ ଅନୁଭବ କରିବେ । ନଦୀ ସ୍ରୋତରେ କାଠିକୁଟା ଭାସିଆସେ—ପୁଣି ଭାସିଯାଏ । କେହି ତାକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ସୁଷମାର ଜୀବନ— ମରଣକୁ କେହି ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ କରିବେ ନାହିଁ ।

ରାତି ପ୍ରାୟ ଆଠଟା ବାଜିବ । ହଳଧରବାବୁ ଏତେବେଳ ଯାଏ ଅଫିସରୁ ଫେରି ନାହାନ୍ତି । ବୋଧହୁଏ କେଉଁ ସତୀର୍ଥଙ୍କ ଘରେ ତାସ ଖେଳୁଛନ୍ତି କିମ୍ବା ଗପ କରୁଛନ୍ତି । ନ'ଟା ବାଜିଲେ, ଖାଇବା ବେଳ ହେଲେ ବସାକୁ ଫେରିବେ ।

କାଳୁବୀ ଦେବୀ କେନ୍ଦୁପାଟଣା ଯାଇଛନ୍ତି । ଝିଅଘରର ବାହାଘରକୁ । ପିଲାଙ୍କୁଆମାନଙ୍କୁ ସଙ୍ଗରେ ନେଇଛନ୍ତି ।

ଘର ଭିତରେ ସୁଷମା ଏକୁଟିଆ ବସିଛି । ରାଜ୍ୟଯାକର ଚିନ୍ତା ତାକୁ ଆଚ୍ଛନ୍ନ କରିଛି । ନିଜର ଅତୀତ, ବର୍ତ୍ତମାନ, ଭବିଷ୍ୟତକୁ ସେ ବିଶ୍ଳେଷଣ କରି ଦେଖୁଛି । ଅତୀତ ତାକୁ ଦୁଃଖ ଦେଇଛି— ବର୍ତ୍ତମାନ ତାକୁ ନିର୍ଯ୍ୟାତିତ କରିଛି ଆଉ ଭବିଷ୍ୟତ ତାକୁ ଡରାଉଛି । ଏହି ଦୁଃଖ, ଏହି ନିର୍ଯ୍ୟାତନା, ଏହି ଆଶଙ୍କା ତା'ର ମାନସ ରାଜ୍ୟରେ ବିପ୍ଳବ ସୃଷ୍ଟି କରିଛି । ସେ କ୍ରମେ ଉନ୍ମାଦିନୀ ହୋଇ ଉଠିଛି ।

ଉନ୍ମାଦିନୀ ହେବା ପରେ ତା'ର ବୋଧଶକ୍ତି ଲୋପ ପାଇଛି । ତା'ର ବୁଦ୍ଧିବୃତ୍ତି, ବିବେକ, ସଂଜ୍ଞା—ସବୁ ଲୋପ ପାଇଛି । ତା'ର ଅବସ୍ଥିତି, ସ୍ଥାନ, କାଳ, ସବୁକିଛି ସେ ଭୁଲି ଯାଇଛି । ତା' ଦୃଷ୍ଟିରେ ଆଉ କିଛି ପଡୁନାହିଁ—କେବଳ ଦିଶୁଛି, ଅଦୂରରେ ମହାନଦୀର ନୀଳ ଗଭୀର ଜଳରାଶି ତାକୁ ହାତଠାରି ଡାକୁଛନ୍ତି ।

ସେହି ଆହ୍ୱାନରେ, ସେହି ଆମନ୍ତ୍ରଣରେ ସୁଷମା ଆତ୍ମ-ବିଭୋର ହେଉଛି, ସେ ପାଗଳିନୀ ହୋଇଛି । ତା'ପରେ ଗୋଟାଏ ଗଭୀର ଉତ୍ତେଜନାରେ, ଦୁର୍ବାର ଉନ୍ମାଦନାରେ ସେ କ୍ଷିପ୍ର ଗତିରେ ଘରୁ ବାହାରି ଆସି ରାଜପଥରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇଛି । ଦଣ୍ଡକ ପରେ ସେ ରାଜପଥର ଜନ ସମୁଦ୍ର ଭିତରେ ନିଶ୍ଚିହ୍ନ ହୋଇ ଯାଇଛି ।

ତା'ପରେ ସେ କିପରି ଆଉ କେତେବେଳେ ଆସି ମହାନଦୀ କୂଳରେ ପହଞ୍ଚିଲା, ତା' ସେ ନିଜେ ଜାଣେ ନାହିଁ । କେଉଁ ଦୁର୍ବାର ଶକ୍ତି, କେଉଁ ଦୁର୍ଲଙ୍ଘ୍ୟ ଆକର୍ଷଣୀ ତାକୁ ଏଠାକୁ ଟାଣି ଆଣିଛି, ତାହା ସୁଷମା ନିଜେ କହି ପାରିବ ନାହିଁ । ସେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ ବୋଧଶକ୍ତି ହରାଇଥିଲା ।

ନଦୀକୂଳରେ ଠିଆ ହୋଇ ଗଭୀର ଜଳରାଶି ଉପରେ ଦୃଷ୍ଟି ନିକ୍ଷେପ କଲା । ଏକଟି ଛିଡ଼ା ହେଇ ସାଧବ ଯୁଗରେ

ବୋଇତଯାତ୍ରାର ଛବି ସେ ମାନସ ଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖିଛି । ଆଜ ଆଜ ସେହିଠି ଛିଡ଼ା ହୋଇ ସେ ଦେଖୁଛି, ମହାନଦୀର ଅତଳ କଳା ଭଅଁର ଜଳରାଶି ତାକୁ ଅନେଇ କଳ କଳ ହୋଇ ହସୁଛି, ତାକୁ ହାତଠାରି ଡାକୁଛି । ଆ, ଆ, ଡେଇଁପଡ଼ ମୋର କୋଳକୁ । ମୋର କୋଳରେ ଶାନ୍ତି ଅଛି, ସୁଖ ଅଛି ଆଉ ଅଛି ନିର୍ଯ୍ୟାତିତ ଜୀବନର ମୁକ୍ତି ।

ଏ ଲୋଭନୀୟ ଆକର୍ଷଣ, ଏ ଦୁର୍ବାର ଆହ୍ୱାନ, ଏ ଆନ୍ତରିକ ଆମନ୍ତ୍ରଣ ସୁଷମା ଏଡ଼ାଇ ଦେଇ ପାରିବ ନାହିଁ ।

କୃଷ୍ଣ ପକ୍ଷର କଳାରାତି କ୍ରମେ ଗଭୀର ହେଉଛି । ନଦୀ କୂଳ ନୀରବ ନିସ୍ତବ୍ଧ । ଜନପ୍ରାଣୀର ଚିହ୍ନ ନାହିଁ । ଦୂରରେ ରାଜପଥ ଉପରେ ଜନ କୋଳାହଳ କମି ଆସୁଛି । ଯାନବାହାନ ଚଳାଚଳର ଶବ୍ଦ ବେଶୀ ଶୁଭୁ ନାହିଁ ।

ଖଣ୍ଡିଏ ବିରାଟକାୟ ପ୍ରସ୍ତର ଉପରେ ସୁଷମା ଛିଡ଼ା ହୋଇଛି । ପଲକ ହୀନ ଦୃଷ୍ଟିରେ ମହାନଦୀକୁ ଚାହିଁ ରହିଛି । ତା'ର କଳା ଭଅଁର ଅଥଳ ପାଣିର ଆହ୍ୱାନ-ସଙ୍ଗୀତ ଶୁଣୁଛି । ସେ ସଙ୍ଗୀତର ମୂର୍ଚ୍ଛନାରେ ସେ ବଶୀଭୂତା ହେଲା, ଆତ୍ମ ବିସ୍ମୃତ ହେଲା । କ୍ରମେ ସେ ଉନ୍ମାଦିନୀ ହେଲା । ତା'ପରେ ଧୀରେ ଧୀରେ ସେ ବୋଧଶକ୍ତି ରହିତ ହେଲା । ଚେତନା ହରାଇ ବସିଲା । ସେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ ଚେତନା ହରାଇବା ପୂର୍ବରୁ ସାମାନ୍ୟ ଅନୁଭବ କରିଥିଲା ଯେ, ତା'ର ମଥା ଭୀଷଣ ଭାବରେ ଘୂରୁଛି—ଆଉ କ୍ରମେ କ୍ରମେ ସେ ମହାନଦୀର ଅଥଳ ଜଳ ଆଡ଼କୁ ଆକର୍ଷିତ ହୋଇ ପଡ଼ି ଯାଉଛି । କିନ୍ତୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଜଳରେ ପଡ଼ିବା ପୂର୍ବରୁ କିଏ ଯେପରି ତାକୁ ପଛରୁ ଦୃଢ଼ ହସ୍ତରେ ଭିଡ଼ି ଆଣିଲା । ଆଉ ଠିକ୍ ସେହି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ତା'ର ଚେତନା ଲୋପ ପାଇଲା ।

ସୁଷମା ପୁଣି ଯେତେବେଳେ ଆଖି ଫିଟାଇ ଚାହିଁଲା, ଦେଖିଲା ସେ ଗୋଟିଏ ଘରେ ବିଛଣା ଉପରେ ଶୋଇ ରହିଛି । ଖଟ କଡରେ ବସି ଜଣେ ବର୍ଷିୟସୀ ମହିଳା ତାକୁ ବିଞ୍ଚଣାରେ ବିଞ୍ଚୁଛନ୍ତି । ସୁଷମା ଆଖିଫିଟାଇ ଚାହିଁଲାରୁ ତାଙ୍କ ମୁହଁରେ ହସ ଫୁଟିଲା । ସେ କାହାକୁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କରି ଡାକ ଛାଡ଼ିଲେ, କମଳ, ଝିଅଟି ଚାହିଁଲାଣିରେ !

ନାରୀ କଣ୍ଠରୁ କଥା ଶୁଣି ସୁଷମାର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଚେତନା ଫେରି ଆସିଲା । ସେ ଧଡ଼ପଡ଼ ହୋଇ ବିଛଣାରେ ଉଠି ବସିଲା । ଘର ଭିତରେ ଚାରି ଆଡ଼କୁ ବିସ୍ମିତ ବିହ୍ୱଳିତ ଭଙ୍ଗୀରେ ଚାହିଁଲା ।

ଠିକ୍ ସେହି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଘର ଭିତରକୁ ଜଣେ ଚାରୁ ଦର୍ଶନ ଯୁବକ ପ୍ରବେଶ କଲା । ସୁଷମାକୁ ଦେଖି ପୁଲକିତ କଣ୍ଠରେ କହିଲା, ବାଃ, ବେଶ୍ ଉଠି ବସିଲେଣି ମା ! ଆଉ ଭୟ କରିବାର କିଛି ନାହିଁ । ତୁମେ ତାଙ୍କୁ ଆଗ ଗିଲାସେ ଗରମ ଦୁଧ ପିଇବାକୁ ଦିଅ ମା ! ଦେହରେ ଶକ୍ତି ଆସିଲେ ମାନସିକ ଦୁର୍ବଳତା ଦୂର ହୋଇ ଯିବ । ସେ ସବଳ ଓ ସୁସ୍ଥ ଅନୁଭବ କରିବେ ।

ମହିଳାଟି ଦୁଧ ଆଣିବାକୁ ରୋଷେଇ ଘରକୁ ଉଠିଗଲେ । ସୁଷମା ଦେହ ମୁଣ୍ଡରେ ଭଲକରି ଲୁଗା ସଜାଡ଼ି ବସିଲା । ଏହି ଅପରିଚିତ ଯୁବକ ନିକଟରେ ସେ ସଙ୍କୋଚତା ଅନୁଭବ କରୁଥିଲା ।

କମଳ ଖଣ୍ଡିଏ ଚୌକିରେ ବସି ସୁଷମାକୁ ସିଧା ସଳଖ ଚାହିଁଲା । ଆଖିରେ ତା'ର କରୁଣ ସ୍ନିଗ୍ଧ ଦୃଷ୍ଟି । କଣ୍ଠରେ ସହାନୁଭୂତିର ବାଣୀ । ଟିକିଏ ହସି କହିଲା, ଆପଣ ଭୟ କରିବେ ନାହିଁ । ଆପଣ ଏଠି ନିରାପଦରେ ରହିବେ । ଏଠି ମୋର ସ୍ନେହମୟୀ ମା' ଅଛନ୍ତି ଆଉ ମୁଁ ଅଛି । ଆପଣଙ୍କର କୌଣସି ଅସୁବିଧା ହେବ ନାହିଁ ।

ସୁଷମା କରୁଣ ଶଙ୍କିତ ଦୃଷ୍ଟି ତୋଳି ଥରେ ଏହି ଅପରିଚିତ ଯୁବକଟିକୁ ଚାହିଁଲା । ସତେ କ'ଣ ଏହି ଯୁବକଟି ବିଶ୍ୱାସୀ ଜନ ? ଏହି ଅପରିଚିତ ଯୁବକକୁ ବିଶ୍ୱାସ କରି ତାଙ୍କର ଅଯାଚିତ ଆଶ୍ରୟ ଦାନକୁ ସେ ଗ୍ରହଣ କରି ପାରିବତ ?

ମହିଳାଟି ଗିଲାସେ ଗରମ ଦୁଧ ଧରି ଘରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ । କହିଲେ, ନିଅ ମା, ଦୁଧ ଟିକିଏ ପିଇଦିଅ ।

ସୁଷମା ନୀରବରେ ତାଙ୍କ ହାତରୁ ଗିଲାସ ନେଇ ଦୁଧ ପିଇଲା । ତା'ପରେ ଧୀର କଣ୍ଠରେ କହିଲା, ମା, ଆପଣ କିଏ ? ମୁଁ କେଉଁଠି ଅଛି ?

ମହିଳାଟି ହସିଲେ । କହିଲେ, ମୁଁ ପରା ତମର ମା' ! ଆଉ ତୁମେ ତ ତମ ମା' ପାଖରେ ଅଛ । ବ୍ୟସ୍ତ ହେଉଛ କାହିଁକି ?

ସୁଷମା ପରିତୃପ୍ତ ଦୃଷ୍ଟିରେ ମହିଳାଟିକୁ ଚାହିଁଲା । ଦେଖିଲା, ଆଖିରେ ତାଙ୍କର କରୁଣ ସ୍ନିଗ୍ଧ ଚାହାଣୀ । ଅଧରରେ ସ୍ମିତ । ଯେପରି ଦୟାର ଏକ ଜ୍ୱଳନ୍ତ ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତି—ଯେପରି ମୂର୍ତ୍ତିମତୀ ବିଶ୍ୱଭୟ ତା ସମ୍ମୁଖରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇଛନ୍ତି ।

ମତେ କିଏ ଏଠିକି ଆଣିଲା ମା' !

ଯୁବକଟି କହିଲା, ମୁଁ ଆଣିଛି ଭଉଣୀ ।

ଭଉଣୀ ! ଯୁବକଟି କ'ଣ ତାର ଭାଇ ନରହରି ? ମହିଳାଟି କ'ଣ ତାର ମା' ହୋଇବେ ? ସୁଷମାର ମୁଣ୍ଡ ଭିତର ପୁଣି ଗୋଳମାଳ ହୋଇଗଲା । ତା' ଭାଇର କଣ୍ଠରେ କ'ଣ ଏତେ ସ୍ନେହ ଏତେ କରୁଣା ? ତା' ଭାଇର ହୃଦୟରେ କ'ଣ ଏତେ ସହାନୁଭୂତି ? ଆଉ ତାର ବିଧବା ମା ! ତା ଅଟିରେ କଣ ଏତେ କଲ୍ୟାଣ ପ୍ରାପ୍ତ ନିର୍ଭରତା—ଏତେ ଆଶୀର୍ବାଦ !

ସୁଷମାର ମନେ ପଡ଼ୁଛି, ତା ଭାଇ ନରହରିର କଣ୍ଠରେ ଏପରି ସ୍ନେହ—କରୁଣା ବାଣୀ ଝରୁନଥିଲା । ସେଠିଥିଲା ଉଦାସୀନତା, ଅବହେଳା ଆଉ ହତାଦର । ଆଉ ମା' ପଦ୍ମା ଦେବୀଙ୍କ ନୟନରେ ଏପରି କଲ୍ୟାଣ-ଦୀପ୍ତ ନିର୍ଭରତା ନଥିଲା । ସେଠି ଥିଲା ଖାଲି ହା ହୁତାଶର ଅଶ୍ରୁ ।

ତା ହେଲେ କିଏ ଏହି ମା'—କିଏ ଏଇ ଭାଇ ? ଏମାନେ ଆଜିଯାଏ ଥିଲେ କେଉଁଠି ? ଏମାନେ ମୋର ବା ସନ୍ଧାନ ପାଇଲେ କିମିତି ?

ସୁଷମାର ମନେ ହେଉଛି, ସେହି ପୁରୁଣା ହତଭାଗିନୀ ସୁଷମା ବୋଧହୁଏ ସତରେ ଆତ୍ମହତ୍ୟା କରି ମରି ସାରିଛି । ଆଜିର ସୁଷମା ସେଦିନର ସୁଷମା ନୁହେଁ । ଆଜି ତା'ର ନବଜନ୍ମ ହୋଇଛି । ଆଉ ଏ ଜନ୍ମରେ ସେ ଏହି ମହିଳାଟିକୁ ମା'ରୂପରେ ପାଇଛି । ଏହି ଯୁବକଟିକୁ ଭାଇ ରୂପରେ ପାଇଛି ।

ପଦ୍ମାଦେବୀଙ୍କ ଝିଅ, ନରହରିଙ୍କ ଭଉଣୀ ଆଉ ଜାହ୍ନବୀ ଦେବୀଙ୍କ ବୋହୂ ସେଦିନ ମହାନଦୀରେ ଆତ୍ମହତ୍ୟା କରିସାରିଛି । ଆଜିର ସୁଷମା ସାବିତ୍ରୀ ଦେବୀଙ୍କ ଝିଅ ରୂପେ, କମଳର ଭଉଣୀ ରୂପେ ନବଜନ୍ମ ଲଭ କରିଛି ।

—ଆଠ—

ରବିବାର । କମଳ ଅଜ ଆଉ ସ୍କୁଲକୁ ଯିବ ନାହିଁ ସେ ମଧ୍ୟାହ୍ନ ଭୋଜନ ପରେ ନିଜ ଘରେ ଶୋଇ ଶୋଇ ଖଣ୍ଡେ ଇଂରେଜୀ ବହି ପଢୁଛି । ସାବିତ୍ରୀ ଦେବୀ ଆଉ ସୁଷମା ଦୋହେଁ ଘର ପିଣ୍ଡାରେ ଖାଇ ବସିଛନ୍ତି । ସାବିତ୍ରୀ ଦେବୀ ପୁଅକୁ ଡାକିଦ କରୁଛନ୍ତି, ଶୋଇ ପଡ଼ିବୁ ନାହିଁ କମଳ ! ମୁଁ ଖାଇସାରି ଯାଉଛି । ଆଜ ସୁଷମା ବିଷୟରେ ସବୁକଥା ତୋଠୁଁ ଶୁଣିବି ।

କମଳ କହିଲା, ଖାଇସାରି ଆସ ମା ! ସବୁ କଥା କହିବି । ସାଙ୍ଗରେ ସୁଷମାକୁ ମଧ୍ୟ ଆଣିବ । ସେ ବି ଶୁଣିବେ ।

ଝିଆପିଆ ସରିଲାରୁ ସାବିତ୍ରୀ ଦେବୀ ସୁଷମାକୁ ସଙ୍ଗରେ ଧରି କମଳ ଘରକୁ ଆସିଲେ । ଦୁହେଁ ଦୁଇଟି ଚୌକିରେ ବସିଲେ । କମଳ ବିଛଣାରୁ ଉଠି ବସିଲା । କହିଲା, ହଁ କ'ଣ କହିବ ମା' ସୁଷମା ବିଷୟରେ ?

ପ୍ରଥମେ କହ, ସୁଷମାକୁ କେଉଁଠୁ ପାଇଲୁ ? ସେଦିନ ରାତିରେ ଅଚେତନ ଅବସ୍ଥାରେ ତାକୁ ଯେପରି ଟେକ୍ସୀରେ ଆଣିଲୁ, ମୁଁ ତ ଦେଖି ଛାନିଆ ହେଇଗଲି । ଭାବିଲି, ଏ ପୁଣି କ'ଣ ? ଏଝିଅଟିକୁ ଏମିତି ଅଚେତନ ଅବସ୍ଥାରେ ତୁ କେଉଁଠୁ ପାଇଲୁ ?

କମଳ ଥରେ ସୁଷମା ଆଡ଼କୁ ଚାହିଁଲା । ସୁଷମା ଅପରାଧିନୀ ପରି ତଳକୁ ଦୃଷ୍ଟିକରି ବସି ରହିଥାଏ । କମଳ ସାମାନ୍ୟ ହସିଲା । କହିଲା, ସେଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟାଟା ଟିକିଏ ଗରମ ଥିଲା । ଓକିଲବାବୁଙ୍କ ଘରୁ ଟିଉସନ୍ ସାରି ଫେରିଲା ବେଳକୁ ରାତି ନ'ଟା ବାଜି ସାରିଥିଲା ।

ହଠାତ୍ ମନେହେଲା ମୁଣ୍ଡଟା ଭାରି ଧରିଛି । ଭାବିଲି ଟିକିଏ ଖୋଲା ଜାଗାରେ ବୁଲିବୁଲି କରି ଘରକୁ ଫେରିଲେ ମୁଣ୍ଡଧରା ଚାଲିଯିବ । ରାତିରେ ଭଲ ନିଦ ହେବ । କଲି ପଡ଼ିଆ ଆଡ଼େ ଧୀରେ ଧୀରେ ଚାଲିଲି ।

ସେଠି ଖୋଲା ପଡ଼ିଆରେ କିଛିକ୍ଷଣ ବସିଲି । ମହାନଦୀର ଶୀତଳ ପବନ ସନ୍ ସନ୍ ହୋଇ ଛୁଟିଥାଏ । ଗଛ ଗୁଡ଼ାକ ପବନ ଆଘାତରେ ଦୋହଲୁ ଥାଆନ୍ତି । ଡାଳରୁ ପାଚିଲା ପତ୍ର ଗୁଡ଼ାକ ଝର ଝର ହୋଇ ପଡ଼ୁଥାଏ । ଭାରି ଭଲ ଲାଗୁଥାଏ । ମୁଣ୍ଡଧରା କ୍ରମେ କ୍ରମେ ଛାଡ଼ି ଆସୁଥାଏ ।

ହଠାତ୍ ଦେଖିଲି, ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକଟିଏ ଏକାକିନୀ ଚାଲି ଯାଉଛି । ପ୍ରଥମେ ଟିକିଏ ଚମକି ପଡ଼ିଲି । ଏକୁଟିଆ ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକଟିଏ ନିଛାଟିଆ ପଥରେ ଯାଉଛି କୁଆଡ଼େ ? ମନ ଭିତରେ ପ୍ରଥମେ ଟିକିଏ କୁତ୍ସିତ ସନ୍ଦେହ ଜନ୍ମିଲା । ଭାବିଲି, ଯାଉ ସିଏ ଯୁଆଡ଼େ । ମୋର ସେଥିରେ କ'ଣ ଅଛି ? ମୁଁ ମଧ୍ୟ ସେଠାରୁ ଉଠି ଫେରିବାକୁ ବାହାରିଲି ।

ମାତ୍ର ହଠାତ୍ ଦେଖିଲି, ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକଟି ସଦର ରାସ୍ତା ଛାଡ଼ି ଟାଙ୍ଗରିଆ ବାଟକୁ ଯେଉଁ ସରୁ ରାସ୍ତାଟି ଯାଇଛି, ସେହି ଆଡ଼କୁ ଚାଲିଛି । ମନରେ ଅନ୍ୟ ଏକ ସନ୍ଦେହ ଜନ୍ମିଲା । ରାତି ନଅଟା ପରେ ସେ କ'ଣ ଗଙ୍ଗେଶ୍ୱରଙ୍କ ମନ୍ଦିରକୁ ପୂଜା ଦେବାକୁ ଯାଉଛି ? ତା ଯଦି ହୁଏ, ତା'ହେଲେ ପୂଜା ସାମଗ୍ରୀ କାହିଁ ? ମନରେ ମୋର ଅନ୍ୟ ଗୋଟାଏ ସନ୍ଦେହ ଉଙ୍କି ମାରିଲା ।

ମୁଁ ଅଲକ୍ଷ୍ୟରେ ଧୀରେ ଧୀରେ ତାକୁ ଅନୁସରଣ କଲି । ମନ୍ଦିର ପାଖରେ ପହଞ୍ଚି ଯାହା ଦେଖିଲି, ମୋର ଆଖି ଖୋସି

ହୋଇଗଲା । ମୋର ସନ୍ଦେହ, ମୋର ଅନୁମାନ ସତ୍ୟରେ ପରିଣତ ହେଲା ।

ଦେଖିଲି, ସେହି ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକଟି ମନ୍ଦିରର କିଛି ଦୂରରେ ଏକ ବିରାଟକାୟ ପ୍ରସ୍ତର ଉପରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇଛି । ଆଉ ଗୋଟାଏ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ଡେରି କରିଥିଲେ ସେ ମହାନଦୀର ଅତଳ ଜଳରେ ମିଳେଇ ଯାଇଥାଆନ୍ତା । ମାତ୍ର ଗଡ଼ଗଡ଼େଶ୍ୱରଙ୍କ ଅସୀମ ଦୟା । ସେ ଯଥା ସମୟରେ ମୋତେ ସେଠାରେ ପହଞ୍ଚାଇ ଦେଲେ ଆଉ ଦେହରେ ସିଂହର ପରାକ୍ରମ ଭରି ଦେଲେ । ମୁଁ ସେହି ପତନୋନ୍ମୁଖୀ ସ୍ତ୍ରୀଟିକୁ ସବଳେ ଭିଡ଼ି ଆଣିଲି ।

ମାତ୍ର ହାୟ, ଦେଖିଲି, ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକଟି ଅଚେତନ ହୋଇ ପଡ଼ିଛି । ସେଠାରେ ଆଉ ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ଛିଡ଼ା ହେବାକୁ ମୋର ଇଚ୍ଛା ନଥିଲା । ବିଶେଷତଃ ଭୂଇଁ ଉପରେ ଗୋଟିଏ ଅଚେତନା ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକ ଗଡ଼ୁଛି । ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ପୁଲିସ କିମ୍ବା ଅନ୍ୟ କେହି ମତେ ଦେଖିଥିଲେ, ଭଦ୍ର ଲୋକ ବୋଲି ମନେ କରି ନଥାନ୍ତା । ମୁଁ ସ୍ତ୍ରୀଟିକୁ କାନ୍ଧରେ ପକାଇ ଦୌଡ଼ିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲି ।

କୂଳରେ ପହଞ୍ଚି ପ୍ରଥମେ ସେହି ଅଚେତନା ସ୍ତ୍ରୀ ଦେହଟିକୁ ଗୋଟିଏ ଗଛମୂଳେ ଲମ୍ବାଇ ଦେଲି । ଖଣ୍ଡିଏ ରିକ୍‌ସା ବା ବଗି ଆଶାରେ କିଛିକ୍ଷଣ ଅପେକ୍ଷା କଲି । ମାତ୍ର ସେପରି କୌଣସି ଯାନର ସନ୍ଧାନ ପାଇଲି ନାହିଁ । ତା' ପରେ ଟିକିଏ ଷ୍ଟାଡ଼ିୟମ ଦିଗକୁ ଆସିବାରୁ ଖଣ୍ଡେ ଖାଲି ରିକ୍‌ସାର ସନ୍ଧାନ ମିଳିଲା ।

ତେଲିଙ୍ଗୀ ରିକ୍‌ସା ଗୃଳକ ପ୍ରଥମେ ଅଚେତନା ସ୍ତ୍ରୀଲୋକଟିକୁ ଦେଖି ମନରେ କ'ଣ ଭାବି ପଳାଇ ଯାଇଥିଲା । ମୁଁ ଜୋରକରି ତାକୁ ଧରି ରଖିଲି । ଆଉ ବସାରେ ପହଞ୍ଚାଇ ଦେଲେ ପାଞ୍ଚଟଙ୍କା

ବକ୍‌ସିସ୍‌ ଦେବାକୁ କହିଲି । ତୈଲଙ୍ଗୀ ବାପୁଡ଼ା ଖୁସି ହେଲା ଶେଷକୁ ।

କମଳ ଏଇଠି ତା' କଥା ବନ୍ଦ କରିଦେଲା । ସାବିତ୍ରୀଦେବୀ ଆଉ ସୁଷମା ଉଭୟେ ଉତ୍କର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ତା' କଥା ଶୁଣୁଥିଲେ । ଏହି ଭୟଙ୍କର ରୋମାଞ୍ଚକର କାହାଣୀ ଉଭୟେ ନିର୍ବାକ୍ ବିସ୍ମୟରେ ଶୁଣୁଥିଲେ । କମଳ ହଠାତ୍ ମଝିରେ କଥା ବନ୍ଦକରି ଦେବାରୁ ସାବିତ୍ରୀ କହିଲେ, ତା' ପରେ—

ଏଥର କମଳ ହସି ଉଠିଲା । କହିଲା, ତା'ପରେ ଆଉ କ'ଣ ମା' ! ତା'ପରେ ସେହି ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକଟି ତୁମର ଝିଅ ହୋଇ ତୁମ କୋଳକୁ ଫେରି ଆସିଲେ ।

ସାବିତ୍ରୀଦେବୀ ଟିକିଏ ଲଜ୍ଜିତ ହେଲେ । ସେ ଥରେ ସୁଷମାକୁ ଚାହିଁଲେ । ତା'ପରେ ତା' ମଥାରେ ସ୍ନେହ କରୁଣ ସ୍ପର୍ଶ ବୁଲାଇ କହିଲେ, ହଁ କମଳ ! ମୋ ଝିଅ ମୋ କୋଳକୁ ଫେରି ଆସିଲା । ଶେଷକୁ ଜଗନ୍ନାଥ ମୋ ଝିଅକୁ ମୋତେ ଫେରେଇ ଦେଲେ ।

ଏହି ସାବିତ୍ରୀଦେବୀ କମଳର ବିଧବା ମା ! ସଂସାରରେ ଏକମାତ୍ର ପୁତ୍ର କମଳ ଛଡ଼ା ଆଉ ତାଙ୍କର କୌଣସି ଅବଲମ୍ବନ ନାହିଁ । କମଳ ଯେତେବେଳେ ସତର ବର୍ଷର ତରୁଣ, ସାବିତ୍ରୀ ଦେବୀ ସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ହରେଇଲେ । ସେ ଅଳ୍ପକୁ ଆଠବର୍ଷ ତଳର କଥା । ଆଉ ତା' ପୂର୍ବରୁ ତାଙ୍କର ପାଞ୍ଚବର୍ଷର ଝିଅଟି ବସନ୍ତରେ ବାହୁଡ଼ି ଯାଇଥିଲା । ସେଇ ଅଳ୍ପକୁ ଦଶ ବାରବର୍ଷ ତଳର ଘଟଣା ।

-ସାବିତ୍ରୀ ଦେବୀଙ୍କ ଝିଅଟି ଆଜି ଥିଲେ ବୋଧହୁଏ ସୁଷମା ବୟସର ହୋଇ ଥାଆନ୍ତା— ବୋଧହୁଏ ସୁଷମା ପରି ଦେଖା ଯାଉ

ଥାଆନ୍ତା । ଆଜି ସୁଷମାକୁ ପାଇ ମନେହେଲା, ଦୀର୍ଘ ବାର ବର୍ଷତଳେ ହରାଇଥିବା ସେହି ପାଞ୍ଚ ବର୍ଷର ଝିଅଟି ସୁଷମା ରୂପରେ ପୁଣି ତାଙ୍କ କୋଳକୁ ଫେରି ଆସିଛି କି ?

ସାବନୀ ଦେବୀ ପୁଣି ଥରେ ସୁଷମାର ମଥାରେ ହାତ ବୁଲାଇଲେ । ସ୍ନେହ—କରୁଣ ଦୃଷ୍ଟିରେ ପୁଣି ଥରେ ଚାହିଁଲେ । କଣ୍ଠରେ ସହାନୁଭୂତି ଢାଳି କହିଲେ—ଝିଅ, ତୁମର ବେଶଭୂଷାରୁ ଆଜି ନିରାଭରଣ ଦେହରୁ ମନେ ହେଉଛି, ତୁମର କପାଳ ଜଳି ପୋଡ଼ି ସାରିଛି । କିନ୍ତୁ ତୁମର ମନ, ତୁମର ଆତ୍ମା ଜଳି ପୋଡ଼ି ନାରଖାର ହେଇ ନାହିଁ କି ? ଏପରି କଣ ତୁମର ଦୁଃଖ, ଯାହା ସହି ନପାରି ତୁମେ ଆତ୍ମହତ୍ୟା କରିବାକୁ ଧାଇଁଥିଲ ?

ସାବନୀ ଦେବୀଙ୍କ ପ୍ରଶ୍ନରେ, ସୁଷମାର ଆଖିକୋଣ ଜଳେଇ ଆସିଲା । ସାବନୀ ଦେବୀଙ୍କ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ଦେବାକୁ ହେଲେ, ତାର ଅତୀତ ଜୀବନର ପୃଷ୍ଠା ଗୁଡ଼ିକ ପୁଣି ଲେଉଟାଇବାକୁ ପଡ଼ିବ । ସେହି ଅତୀତ ଦିନର ପୃଷ୍ଠାଗୁଡ଼ିକ, ଯାହା ଦୁଃଖରେ, ବେଦନାରେ ଦୀର୍ଣ୍ଣହେଇଛି—ଯାହା ନିର୍ଯ୍ୟାତନା ଘୃଣାରେ ଜର୍ଜରିତ ହେଇଛି । ପୁଣି ତାହା ସ୍ମରଣ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ପୁଣି ତାହା ଗୋଟି ଗୋଟି ସାବନୀ ଦେବୀଙ୍କୁ କହିବାକୁ ପଡ଼ିବ ।

ସୁଷମା ଅଖି କୋଣରେ ଲୁହ ଜମି ଆସିଲା । ସେ ନମ୍ରମୁଖୀ ହେଇ ବସି ରହିଲା ।

କମଳ କହିଲା, ତୁମର ଦୁଃଖ ଯଦି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗୋପନୀୟ, ତେବେ କହିବା ଦରକାର ନାହିଁ ସୁଷମା ! ତୁମ ମନରେ କଷ୍ଟ ଦେବା ମୋର କିମ୍ବା ମା’ଙ୍କର ଇଚ୍ଛା ନୁହେଁ ।

ସୁଷମା ସିଧାସଳଖ ଦୃଷ୍ଟିରେ କମଳକୁ ଚାହିଁଲା । କହିଲା, ଆପଣମାନେ ମୋର ପ୍ରାଣରକ୍ଷା କରିଛନ୍ତି, ମୋତେ ଆଶ୍ରୟ

ଦେଇଛନ୍ତି—ମୋତେ ଆତ୍ମୀୟ-ସୁଲଭ ସ୍ନେହ ଆଦର ଦେଇଛନ୍ତି । ଆପଣମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ମୋର କିଛି ଗୋପନୀୟ ହେଇନାହିଁ ।

ସାବିତ୍ରୀ ଦେବୀଙ୍କୁ କହିଲି, ମା' ମୋ ଜୀବନ ପୋଡ଼ିଜଳି ସାରିଛି । ଏ ପୋଡ଼ା ଜୀବନ ଧରି ତିଳ ତିଳ ହେଇ ମରିବା ଅପେକ୍ଷା ଏକାଥରେ ମରିବା ଶ୍ରେୟସ୍କର । ସେଇଥି ପାଇଁ ଆତ୍ମହତ୍ୟା କରିବାକୁ ଯାଉଥିଲି ।

ସାବିତ୍ରୀ ଦେବୀ ପ୍ରତିବାଦ କଲେ । କିଏ କହିଲା, ତୋ ଜୀବନ ପୋଡ଼ି ଜଳି ଯାଇଛି ? ମିଛକଥା । ତୋ ଭାଗ୍ୟ ପୋଡ଼ି ଯାଇଛି—ତୋ କରମ ବାମ ହେଇଛି । ଜୀବନ ପୋଡ଼େ ନାହିଁରେ ପାଗଳୀ—ଆତ୍ମା ଅଜର, ଅମର ।

ସାବିତ୍ରୀଦେବୀ ଅତ୍ୟଧିକ ଭାବୋଚ୍ଛ୍ୱାସରେ ସୁଷମାକୁ ଝିଅ, ସମ୍ବୋଧନ କରି ତାଙ୍କର ଆହୁରି ନିକଟକୁ ଭିଡିନେଲେ ।

ସୁଷମା କହିଲା, ଜୀବନ ଅମର ହେଇ ପାରେ—ଆତ୍ମାର ମରଣ ନଥାଇ ପାରେ । ମାତ୍ର ଏହା ବଡ଼ ଦୁର୍ବିସହ, ବଡ଼ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଦାୟକ ମା !

ସୁଷମା ତାର ଅତ୍ମକଥା ଗୋଟି ଗୋଟି କରି ସାବିତ୍ରୀ ଦେବୀଙ୍କୁ ଶୁଣାଇଲା । ତାର ଆତ୍ମଲିପିର ପ୍ରତି ପୃଷ୍ଠା କମଳା ନିକଟରେ ଖୋଲି ଦେଲା । ସେହି ପୃଷ୍ଠା ଗୁଡିକ, ଯାହା ଅଶେଷ ଦୁଃଖ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶାରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ, ଘୃଣା ନିର୍ଯ୍ୟାତନାରେ ଜର୍ଜ୍ଜରିତ ।

ସୁଷମା ତାର ଅତୀତ ଜୀବନର ସବୁ କଥା ଗୋଟି ଗୋଟି କରି ଶୁଣାଇଲା । କିପରି ସେ ଆଜନ୍ମରୁ ପିତାଙ୍କୁ ହରାଇଛି, କିପରି ସେ ଭାଇ ଭାଉଜଙ୍କ ହତାଦର, ଅନାଦର ଭିତରେ ବଢିଉଠିଛି । ପୁଣି କିପରି ସେ ବିଧାତାର ପରମ ଆଶୀର୍ବାଦ ରୂପେ ଶରତ ପରି ସ୍ୱାମୀ ପାଇଥିଲା ଆଉ କିପରି ତାକୁ ଅକସ୍ମାତ ହରାଇ ବସିଲା ।

ସ୍ୱାମୀ ମରିଯିବା ପରେ ସେ କପର ଅକୂଳରେ ଭାସିଲା । ଭାଇ ଭାଉଜଙ୍କ ସଂସାରରେ ତା ଲାଗି ସ୍ଥାନ ନାହିଁ—ପୁଣି ଶଶୁର ଘରେ ମଧ୍ୟ ବିଧବା ବୋହୂ ପାଇଁ ସ୍ଥାନ ନାହିଁ । ଦୁଇ କୂଳରେ ଆଶ୍ରା ନାହିଁ । ଖାଲି ଅଛି ହତାଦର, ଘୃଣା ଆଉ ନିର୍ଯ୍ୟାତନା ।

ଶେଷରେ ଶାଶୁ ଜାହ୍ନବୀ ଦେବୀଙ୍କର ଗଞ୍ଜଣା । ଆଉ ବୃଦ୍ଧ ମର ଏଇ ଅଭାଗିନୀ ଜୀବନର ପରିସମାପ୍ତି ଲାଗି ଆଦେଶ । ସବୁ-କଥା ସୁଷମା ଗୋଟି ଗୋଟି କରି କହିଗଲା ।

ଆଖିରୁ ତାର ଧାର ଧାର ହୋଇ ଲୁହ ବହି ଯାଉଥାଏ । ହୃଦୟ ବେଗରେ ଅଧର ପ୍ରାନ୍ତ କମ୍ପିତ ହେଉଥିଲା । ଆଉ ଅସହ୍ୟ କୋହ ଗୁଡିକ ଉଠି ଆସି କଣ୍ଠରୋଧ କରୁଥିଲା ।

ସାବିତ୍ରୀ ଦେବୀ ସଜଳ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଚାହିଁ ରହି ସୁଷମାର କଥା ଶୁଣୁଥିଲେ । କ୍ଷଣି ସେ ମଧ୍ୟ ଝର ଝର କରି କାନ୍ଦି ପକାଇଲେ । ତାଙ୍କ ଆଖିର ଲୁହ ଆଉ ସଂଯମ ବନ୍ଧ ମାନିଲା ନାହିଁ ।

ଏହି ଚିରଦୁଃଖିନୀ, ଅଭାଗିନୀ ଝିଅଟିର ମର୍ମନ୍ତୁଦ ଜୀବନ କାହାଣୀ ଶୁଣି ସାବିତ୍ରୀ ଦେବୀଙ୍କ ବୁକୁତଳ ବେଦନାରେ କରୁଣ ହେଲା । ଏତେ ଦୁଃଖ, ଏତେ ବେଦନା, ଏହି ଝିଅଟି ଭିତରେ ଲୁଚି ରହିଛି ! ଏତେ ନିର୍ଯାତନା, ଏତେ ଗଞ୍ଜଣା ଏହି ଝିଅଟିର ଆତ୍ମା ସହିଛି !

ସାବିତ୍ରୀ ଦେବୀ ନାରୀସୁଲଭ ସମବେଦନାରେ ଝର ଝର ହୋଇ କାନ୍ଦି ପକାଇଲେ ।

ଆଉ କମଳ ନିର୍ବାକ, ନିସ୍ପନ୍ଦ ଭାବରେ ଖଟ ଉପରେ ବସି ରହିଥିଲା । ବିସ୍ମିତ—ବିସ୍ଫାରିତ ଦୃଷ୍ଟିରେ ସୁଷମା ମୁହଁକୁ ଚାହିଁ ରହିଥିଲା । ଆଜି ତା'ର ବୁକୁତଳେ ବିଦ୍ରୋହର ଦାବାନଳ ଦାଉ ଦାଉ ହୋଇ ଜଳୁଥିଲା ।

କମଳ ଭାବୁଥିଲା, ସଂସାରରେ ବିଧବା ଜୀବନର କ'ଣ କୌଣସି ମୂଲ୍ୟ ନାହିଁ ? ସମାଜରେ ବିଧବା ଜୀବନ କ'ଣ ଏତେ ହୀନ, ଏତେ ଅଲୋଡ଼ା ? କାଣି କଉଡ଼ିର ମଧ ମୂଲ୍ୟ କେହି ଦେବେ ନାହିଁ ! ବିଧବା ଲାଗି କ'ଣ କାହାରି ହୃଦୟରେ ସମବେଦନା ନାହିଁ, ସହାନୁଭୂତି ନାହିଁ, ଦୟା ନାହିଁ—କରୁଣା ନାହିଁ ? ବିଧବାର କ'ଣ ଖାଲି ପ୍ରାପ୍ୟ ହତାଦର, ଘୃଣା ନିର୍ଯ୍ୟାତନା ?

ତରୁଣ କମଳର ନୟନରୁ ଅଗ୍ନି ସ୍ଫୁରଣ ହେଉଥିଲା । ତା'ର ନିଶ୍ୱାସ ପ୍ରଶ୍ୱାସ ଦ୍ରୁତତର ହେଉଥିଲା । ଆଜି ତା'ର ସ୍ମୃତି ଭିତର ପ୍ରତିଶୋଧ ଲାଗି, ଏହି ଅନ୍ୟାୟର ପ୍ରତିରୋଧ ଲାଗି ଫୁଲି ଫୁଲି ଉଠୁଥିଲା ।

ସେ ତରୁଣ ସୁଲଭ ଉତ୍ତେଜନାରେ ଖଟରୁ ଓହ୍ଲାଇ ଆସି ସୁଷମା ନିକଟରେ ଠିଆ ହେଲା । ଅତ୍ୟନ୍ତ ହୃଦୟାବେଗରେ ସେ ସୁଷମାକୁ ହଠାତ୍ ଆପଣ ବଦଳରେ ତୁ ସମ୍ବୋଧନ କରି ବସିଲା । ଅତ୍ୟନ୍ତ ଭାବପ୍ରବଣ କଣ୍ଠରେ ସେ କହିଲା, ସୁଷମା, ତୋର ଦୁଃଖ ଦିନ ପାହି ସାରିଛି । ତୋର ନବଜନ୍ମ ହୋଇଛି । ଏ ଜନ୍ମରେ ଆଉ ତୋ ଭାଗ୍ୟରେ ଦୁଃଖ ନାହିଁ ।

ସୁଷମା ବିହ୍ୱଳିତ ଭଙ୍ଗୀରେ କମଳକୁ ଚାହିଁ ରହିଲା । ମା' ସାବିତ୍ରୀ ଦେବୀ ବିସ୍ମିତ ଦୃଷ୍ଟିରେ ପୁଅକୁ ଅନେଇ ରହିଲେ ।

କମଳ କହିଲା, ହଁ ସୁଷମା । ମୋତେ ବିଶ୍ୱାସ କର । ଏ ଜନ୍ମରେ ଆଉ ତୋ ଭାଗ୍ୟରେ ଦୁଃଖ ନାହିଁ । ସଂସାର ଚକ୍ରର ନିର୍ମମ ପେଷଣ ଯନ୍ତ୍ରଣା ତୁ ତେର ସହ୍ୟ କରିଛୁ—ସମାଜର ନିର୍ଦ୍ଦୟ ନିର୍ଯ୍ୟାତନା ତୁ ଯଥେଷ୍ଟ ସହିଛୁ । ଆଉ ନୁହେଁ । ଏତିକରେ ତାହା ଶେଷ ହେଲା ।

ମୋ ହାତରେ ତୁ ନବଜନ୍ମ ଲଭ କରିଛୁ । ସଂସାର ଦାଣ୍ଡରେ ମୁଁ ତୋତେ ନୂଆ ମଣିଷ କରି ଛିଡ଼ା କରିବି । ସମାଜ ପୀଠରେ ତୋତେ ନୂଆ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ଦେଇ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବି ।

ସୁଷମାର ଛାତି ଦାଉଁ ଦାଉଁ ହେଲା । ମନତଳେ ଗୋଟାଏ ଅନାଗତ ଆଶଙ୍କା, ଗୋଟାଏ ଦୁର୍ବାର ଉତ୍ତେଜନା ଜାଗିଲା । କମଳ ତାକୁ କ'ଣ କହିବ ? ସେ କି ନୂଆଁ କଥା ତାକୁ ଶୁଣାଇବ ? ସେ କପରି ତାକୁ ନୂଆ ମଣିଷଟେ, ନୂଆ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବ ?

କମଳ କହିଲା, ହଁ ସୁଷମା । ମୋତେ ବିଶ୍ୱାସ କର । ମୁଁ ତୋତେ ସଂସାର ଦାଣ୍ଡରେ ନୂଆ ମଣିଷ କରି ଠିଆ କରିବି । ସମାଜରେ ବିଧବା ଜୀବନର ମୂଲ୍ୟ ଅଛି କି ନାହିଁ, ତା' ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଅଛି କି ନାହିଁ ମୁଁ ତୋର ଜରିଆରେ ଦେଖାଇ ଦେବି ।

ସୁଷମା ସ୍ୱସ୍ତିର ନିଃଶ୍ୱାସ ଛାଡ଼ିଲା । କହିଲା, ମୋଡ଼ିଗଲା ଜୀବନରେ ଆଉ କ'ଣ ଅଛି ? କାହିଁକି ମୋ ପାଇଁ ଏତେ ଭାବୁଛନ୍ତି ।

କମଳ କ୍ଷିପ୍ର ହୋଇ ଉଠିଲା । କହିଲା, କିଏ କହେ ତୋର ଜୀବନ ମୋଡ଼ି ଯାଇଛି ବୋଲି ? କିଏ କହେ, ତୋ ଜୀବନ ଶେଷ ହୋଇଛି ବୋଲି ? ତୋର ଅତୀତ ପୋଡ଼ି ଯାଇଛି—ତୋର ଅତୀତରେ ପରିସମାପ୍ତି ଘଟିଛି । ଆଉ ତୋର ଭବିଷ୍ୟତ ମୋ ହାତରେ । ମୁଁ ଯେପରି ଚାହିଁବି, ସେପରି ତାକୁ ଗଢ଼ିବି । ତୋତେ ଉନ୍ମୁକ୍ତ ମଣିଷ କରି ସଂସାର ଦାଣ୍ଡରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ନ କରିବା ଯାଏ ମୁଁ ସ୍ଥିର ହୋଇ ବସି ପାରିବି ନାହିଁ । ଏହି ମୋର ଜୀବନର ବ୍ରତ । ଆଉ ଏହି କାର୍ଯ୍ୟ ଲାଗି ମୁଁ ତୋର ଆନ୍ତରିକ ସହଯୋଗ ଲୋଡ଼ୁଛି ।

ଆପଣ ମୋତେ କ'ଣ କରିବାକୁ କହୁଛନ୍ତି ?

ତୁ ମୋତେ ଆପଣ ଡାକି ପାରିବୁ ନାହିଁ । ମୁଁ ତୋର ବଡ଼ ଭାଇ । ତୋର ଅଗ୍ରଜ । ଆମ ଭିତରେ ଗଭୀର ଆତ୍ମିକ ସମ୍ପର୍କ ଅଛି । ତୁ ମତେ 'ଆପଣ' ସମ୍ବୋଧନ କରି ସେ ସମ୍ପର୍କର ଅମର୍ଯ୍ୟାଦା କରିବୁ ନାହିଁ ।

ଆଜି କାଲିଠାରୁ ତତେ ଆଣି କେତେକ ବହି ଦେବି । ମାଟ୍ରିକ୍‌ର ପଢ଼ା ବହି । ତୁ ମୋର ପାଖରେ ପଢ଼ିବୁ । ଏହି ବର୍ଷ ଘରୋଇ ଭାବରେ ମାଟ୍ରିକ୍ ପରୀକ୍ଷା ଦେବାକୁ ହେବ । ବୁଝିଲୁ ?

ସୁଷମା ମୁହଁରେ ହସ ଫୁଟିଲା । ନିର୍ମଳ, ଅକଳଙ୍କ ଶରତର ହସ । ଯାହା ସେ ବହୁତ ଦିନରୁ ହଜେଇ ସାରିଥିଲା । ଆଜି ସୁଷମା ସେହି ହସ ହସିଲା । ନିଜ ଆସନରୁ ଉଠି ଆସି ପ୍ରଥମେ ସାବିତ୍ରୀ ଦେବୀଙ୍କୁ ପ୍ରଣାମ କଲା । ତା' ପରେ କମଳର ପାଦତଳେ ପ୍ରଣାମ କରି ତା ମୁହଁକୁ ଚାହିଁଲା ।

କମଳ କହିଲା, ତୁ ସତରେ ମୋର ଭଉଣୀ ସୁଷମା !

—ନଅ—

ସକାଳ ଦଶଟାରେ କମଳ ସ୍କୁଲ୍‌କୁ ଯାଏ । ସେ ଭକ୍ତକବି ବିଦ୍ୟାପୀଠର ଜଣେ ସହକାରୀ ଶିକ୍ଷକ । ଟ୍ରେନିଂ ପାଶ କରି ପ୍ରାୟ ତିନି ବର୍ଷ ହେଲା ଶିକ୍ଷକତା କରୁଛି । କମଳ ସ୍କୁଲ୍‌କୁ ଯାଉଛି । ଫେରିବ ସନ୍ଧ୍ୟା ପାଞ୍ଚଟାରେ ।

କମଳର ବାପା ରାଜୀବଲୋଚନବାବୁ ମଧ୍ୟ ସେହି ସ୍କୁଲରେ ଶିକ୍ଷକତା କରୁଥିଲେ । ସେ ଥିଲେ ଜଣେ ଆଦର୍ଶ ଶିକ୍ଷକ । ଯେପରି ସତ୍ୟନିଷ୍ଠ, ସେହିପରି ଧର୍ମଭୀରୁ । ତାଙ୍କର ନିରାଡ଼ମ୍ବର ବେଶଭୂଷା, ସରଳ ବ୍ୟବହାର ଆଉ ସ୍ନେହ କରୁଣ ଉପଦେଶ କଥା ଏବେବି ସେହି ସ୍କୁଲର ପୁରାତନ ଛାତ୍ରଗଣ ମନେ ରଖିଛନ୍ତି ! ରାଜୀବ ବାବୁଙ୍କ ଚରିତ୍ରର ପ୍ରଭାବ କମଳ ଉପରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ପଡ଼ିଛି ।

କମଳ ମଧ୍ୟ ବାପା ପରି ନିରାଡ଼ମ୍ବର ଓ ସରଳ । କମଳ ମଧ୍ୟ ବାପା ପରି ସତ୍ୟନିଷ୍ଠ ଓ ନ୍ୟାୟବନ୍ତ । ଅନ୍ୟାୟ ଦେଖିଲେ, ଅବିଚାର ଦେଖିଲେ ସେ ମଧ୍ୟ ବାପା ପରି ନିଆଁ ହୋଇଉଠେ— ଠିକ୍ ରାଜୀବବାବୁଙ୍କ ପରି ବିଦ୍ରୋହୀ ହୋଇ ଉଠେ । ଅନ୍ୟାୟ, ଅବିଚାରର ଘୋର ପ୍ରତିବାଦ କରେ । ତା' ବିରୁଦ୍ଧରେ ଖଡ୍‌ଗହସ୍ତ ହୋଇ ପ୍ରାଣପାତ କରିବାକୁ ସୁଦ୍ଧା ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଏ ।

ଏହି ସେହି କମଳ । ବିଧବା ମା' ସାବିତ୍ରୀଦେବୀ କହନ୍ତି, ବୁଝିଲୁ ମା' ସୁଷି ! ଏହି କମଳ, ମୋର ଗୋଟିଏ ବୋଲି ପୁଅ ଠିକ୍ ବାପ ପରି ହୋଇଛି—ଭାରି ଜିଦ୍‌ଖୋର । ଠିକ୍ ବାପ ପରି ଯେଉଁ କଥାରେ ଜିଦ୍ ଧରିଥିବ, ତାହା ଶେଷ କରି ଛାଡ଼ିବ । କାହାରି ମନା ମାନିବ ନାହିଁ । କାହାରି ବାରଣ ଶୁଣିବ ନାହିଁ । କାନ୍ଦକାଟି ଏକାକାର କଲେ ବି ତା' ମନ ତରଳିବ ନାହିଁ । ଠିକ୍ ବାପ ପରି ଜିଦ୍‌ଖୋର, ଅବୁଝା ହୋଇଛି ।

ସୁଷମା ସାବିତ୍ରୀଦେବୀଙ୍କୁ ରୋଷେଇ କାର୍ଯ୍ୟରେ ସାହାଯ୍ୟ କରେ । କମଳ ଦଶଟାରେ ଖାଇସାରି ସ୍କୁଲକୁ ଯାଇଛି । ସାବିତ୍ରୀ ଦେବୀଙ୍କର ଅଲଗା ରୋଷେଇ ହୁଏ । ସେ ହବିଷାନ୍ନ କରିବେ । ତାଙ୍କର ଆମିଷ ପ୍ରଭୃତି ତାମସିକ ଖାଦ୍ୟ ଚଳିବ ନାହିଁ । ସେ

ଗାଧୋଇ ସାରି ପୂଜା ଅର୍ଚ୍ଚନା ଶେଷ କରି ନିଜ ହାତରେ ହବିଷାନ୍ନ ରାନ୍ଧୁଛନ୍ତି । ସୁଷମା ଦୂରରେ ବସି ତାଙ୍କ ପାଇଁ ପରିବା କାଟୁଛି ।

ସାବିତ୍ରୀଦେବୀ କହିଲେ, ବୁଝିଲୁ ମା'—ଏଇ କମଳ ! ମୋର ଗୋଟିଏ ବୋଲି ପୁଅ । ହେଲେ ଯାହା ପାଇଁ ମୁଁ କମ୍ ଦହଗଞ୍ଜ ହେଇନାହିଁ । ଏହି ଛୁଆଟା ମୋତେ ଢେର ଭୋଗେଇଛି । ଠିକ୍ ତା ବାପ ମରିବାର ଦି' ବର୍ଷ ଆଗରୁ—ପଡ଼ିଲା ସେ ଟାଇଫଏଡ ବେମାରରେ । ସେ କି ଦହଗଞ୍ଜି ମା !

ସବୁ ଆଜି ମନେ ପଡ଼ୁଛି । କାଲିର ଘଟଣା ପରି ସବୁ ଆଖି ଆଗରେ ଜଳ ଜଳ ହେଇ ଦିଶି ଯାଉଛି । କେତେ ଡାକ୍ତର, କେତେ ବଇଦ, କେତେ ଔଷଧ—କେତେ ପ୍ରକାରର ପଥ୍ୟ ! ସବୁ ମନେ ଅଛି ମା' ! ତା' ବାପ ଖାଲି ପାଗଳ ପରି ହେଉଥାଆନ୍ତି— ପାଟିରୁ କଥା ବାହାରୁ ନ ଥାଏ । ଆଉ ମୋ ଆଖିରୁ ଖାଲି ଧାରା ଛୁଟିଥାଏ । ସେ କଣ ଦିନେ ଦି' ଦିନର କଥା ! ଏକୋଇଶି ଦିନ କାଳ ସେ ବିଛଣା ଉପରେ ଅଚେତ ହେଇ ପଡ଼ିଥାଏ । ତା' ପରେ ଭଲ ହେଇସୁଦ୍ଧା ଦାଣ୍ଡରେ ବୁଲିବୁଲି କରିବା ଲଗି ତାକୁ ପୂରା ଚାରିମାସ ଲାଗିଥିଲା ।

ଆମେ କ'ଣ ଆଉ ତା' ଭରସା ରଖିଥିଲୁ ? ସବୁ ଆଶା ଛାଡ଼ି ବସିଥିଲୁ । ସେହି ମା' କଟକଚଣ୍ଡୀ ତାକୁ ରକ୍ଷାକଲେ ।

ସେହି ରୋଗରୁ ଉଠିବା ଦିନୁ ପୁଅଟାର ସ୍ୱଭାବ—ପ୍ରକୃତି କେମିତି ବଦଳି ଗଲା । ତା'ର ଚଞ୍ଚଳ ଛଟଛଟ ପ୍ରକୃତି କୁଆଡ଼େ ଉଭେଇ ଗଲା । ଆଉ ସେ କ୍ରମେ ଧୀରସ୍ଥିର, ଗମ୍ଭୀର ପ୍ରକୃତିର ହେଇଗଲା । ସେହି ଦିନୁ, ସେହି ରୋଗରୁ ଉଠିଲା ଦିନୁ ସେ ଟିକିଏ ଜିଦ୍‌ଖୋର ବି ହେଇ ଯାଇଛି ।

ବୁଝିଲୁ ଝିଅ ! ସେ ଜିଦ୍ ଧରିଛି, ତେବେ ପାଠ ପଢ଼ିବ । ତୁ ମନଦେଇ ପଢ଼ିବୁ ଝିଅ—ଭା' କଥା ମାନିବୁ । ନ ହେଲେ ସେ ଘର ଭିତରେ ଲଙ୍କା କାଣ୍ଡ ସୃଷ୍ଟି କରିଦେବ ।

ସୁଷମା ପନିକିରେ କଞ୍ଚା କଦଳୀ ଦେହରୁ ଚୋପା ଛଡ଼ାଉ ଛଡ଼ାଉ ସାବିତ୍ରୀଦେବୀଙ୍କୁ ଚାହିଁ ହସେ । କହେ, ହଁ ମା' ! ମୁଁ ଭାଇଙ୍କ କଥା ମାନିବ—ମନଦେଇ ପଢ଼ିବ ।

ସାବିତ୍ରୀ ଦେବୀ ଖୁସି ହୁଅନ୍ତି । ହସି ଦେଇ କହନ୍ତି, ହଁ ତୁ ମୋର ସୁନା ଝିଅ । ଜିଦ୍‌ଖୋର ଭାଇର ଶାନ୍ତଶିଷ୍ଟ ଭଉଣୀ ।

ସୁନା ଝିଅ ! କଥା ପଦକ କହୁସାରି ସାବିତ୍ରୀଦେବୀ ହଠାତ୍ ଅଟକି ଗଲେ । ତାଙ୍କ ମାନସ ଚକ୍ଷୁରେ ଦୀର୍ଘ ବାର ବର୍ଷ ତଳର ଗୋଟିଏ ସୁନା ଝିଅର ଛବି ଫୁଟି ଉଠିଲା । ସେ ସାବିତ୍ରୀ ଦେବୀଙ୍କର ନିଜ ଝିଅ । ତାଙ୍କର ଡାକ ନାମ ଥିଲା ସୁନା ।

ଦୀର୍ଘ ବାରବର୍ଷ ତଳେ ହଜେଇଥିବା ସେହି ଝିଅଟି ଆଜି ବଞ୍ଚି ରହିଥିଲେ ଠିକ୍ ସୁଷମା ପରି ଏଡ଼େଟିଏ ହୁଅନ୍ତାଣି । ଦୀର୍ଘ ବାରବର୍ଷ ତଳର ସେହି ଛୋଟ ଝିଅଟି କଥା ଆଜି ସାବିତ୍ରୀ ଦେବୀଙ୍କର ମନେ ପଡ଼ୁଛି । ସେ ଚୁଲି ପାଖରେ ଗୁମ୍ ମାରି ବସି ରହିଲେ । ତାଙ୍କ ଆଖି କୋଣ ଜକେଇ ଆସିଲା ।

ସାବିତ୍ରୀଦେବୀଙ୍କ ଭାତ ବୋଧହୁଏ ହୋଇ ଯିବଣି । ଅରୁଆ ଭାତ ଏତେବେଳଯାଏ ଚୁଲିରେ ବସେ ନାହିଁ । ସୁଷମା କହିଲା, ମା ଭାତ ହେବଣି, ଗାଳି ପକାଅ ।

ସାବିତ୍ରୀ ଦେବୀ ସୁଷମାର ଡାକରେ ଚମକି ପଡ଼ିଲେ । ତାଙ୍କର ସମ୍ବିତ୍ ଫେରିଲା । ଭାତଟାକୁ ଶୀଘ୍ର ଗାଳି ପକାଇ ଛୋଟ ଟିଣଲ ହାଣ୍ଡିରେ ଡାଲମା ବସେଇ ଦେଲେ । ସୁଷମାକୁ ଚାହିଁ

ଗୋଟାଏ ଦୀର୍ଘ ନିଃଶ୍ୱାସ ଛାଡ଼ିଲେ । କହିଲେ, ତୋ'ରି ପରି ମୋର ଗୋଟିଏ ସୁନାନାକୀ ଝିଅଟିଏ ଥିଲା ଲୋ ସୁଷୀ ! ସେ ଆଜି ବଞ୍ଚିଥିଲେ ଠିକ ତୋରି ପରି ହୋଇଥାନ୍ତାଣି । ମାତ୍ର ପାଞ୍ଚୋଟି ବରଷ ମୋ ପାଖରେ ରହି ଶେଷକୁ ସବୁ ମାୟା କାଟି ପଳେଇଲା । ସେ ଆଜିକ ବାର ବରଷ ତଳର କଥା ।

ଆଜି ତୋତେ ଦେଖିଲେ ତା' କଥା ମୋର ମନେ ପଡ଼ୁଛି ! ତାକୁ ବି ସଭିଏଁ ଡାକୁଥିଲେ—ସୁନା । ହେବ ମୋର ସୁନା ଝିଅ ଥିଲା । ସେ ବି ତା ବାପ ମା' କଥା, ବଡ଼ଭାଇ କଥା ମାନୁଥିଲା । ହେଲେ, ଶେଷକୁ ସବୁ ମାୟା ମମତା କାଟି ପଳାଇଲା ।

ସାବିତ୍ରୀ ଦେବୀଙ୍କ ଗଣ୍ଡ ଉପରକୁ ଦୁଇ ଧାର ଲୋତକ ଗଡ଼ି ଆସିଲା । ସେ ଝିଅଟ ଲୁଗା କାନିରେ ତାହା ପୋଛି ପକାଇଲେ । ସେ ସୁଷମାକୁ ଚାହିଁ ଅଧର କୋଣରେ କରୁଣ ହସ ଫୁଟାଇଲେ । କହିଲେ, ସେ ଅଭିମାନୀ ଝିଅଟି ଆଜି ବାର ବରଷ ପରେ ତା' ମାଆ କୋଳକୁ ଫେରି ଆସିଛି । ସେ ଝିଅଟିକୁ ଆଜି ତୋ'ରି ଭିତରେ ମୁଁ ପାଇଛି ସୁଷମା !

ସୁଷମା ସାବିତ୍ରୀ ଦେବୀଙ୍କୁ ଚାହିଁଲା । ବିଚାରୀ ସାବିତ୍ରୀ ଦେବୀ ! ତା'ରି ପରି ଅଳ୍ପ ବୟସରୁ ବିଧବା ହୋଇଛନ୍ତି । ସ୍ୱାମୀକୁ ହରାଇଛନ୍ତି, ସନ୍ତାନକୁ ହରାଇଛନ୍ତି । କେବଳ ଏକମାତ୍ର ପୁତ୍ରକୁ ଆଶାବାଡ଼ି କରି ବଞ୍ଚି ରହିଛନ୍ତି । ଜୀବନର ଅଧେ ଆନନ୍ଦ ନିଭି ଯାଇଛି । ଅଧେ ଆଶା ଅଭିଳାଷ ମଉଳି ପଡ଼ିଛି । ଏହି ସ୍ନେହମୟୀ, ବାତ୍ସଲ୍ୟ ମୟୀ ବର୍ଷିୟସୀ ବିଧବାଟି ଲାଗି ସୁଷମା ଅନ୍ତରରେ ସମବେଦନା ଜାଗିଥିଲା । ତା'ର ଆଖି ମଧ୍ୟ ଛଳ ଛଳ ହୋଇ ଉଠିଥିଲା ।

ପ୍ରିୟ, ପ୍ରିୟଜନ ହରାଇ ସୁଦ୍ଧା, ଅଳ୍ପ ବୟସରୁ ବୈଧବ୍ୟ ଯନ୍ତ୍ରଣା ସହ୍ୟ କରି ସୁଦ୍ଧା ସାବିତ୍ରୀଦେବୀ ଅଭାଗିନୀ ନୁହନ୍ତି । ତାଙ୍କର ସାନ୍ତ୍ଵନା ଅଛି—ତାଙ୍କର ଅବଲମ୍ବନ ଅଛି । ତାଙ୍କର ଏକମାତ୍ର ପୁତ୍ର କମଳକୁ ନିର୍ଭର କରି ସେ ଏହି ତପ୍ତ ବୈତରଣୀ ପାରି ହୋଇ ପାରିବେ ।

ମାତ୍ର ସୁଷମା ! ସୁଷମାର କ'ଣ ଅଛି ? ତା' ପାଇଁ କି ସାନ୍ତ୍ଵନା ଅଛି—କେଉଁ ଅବଲମ୍ବନ ଅଛି ? କାହାକୁ ନିର୍ଭର କରି, କାହା ଭରସାରେ ସେ ତା'ର ଅନିଶ୍ଚିତ—ଭବିଷ୍ୟତ—ସାଗରରେ ଜୀବନ ତରଣୀଟି ବାହିନେବ ?

ସେ ଅବଲମ୍ବନ, ସେ ନିର୍ଭରତା, ସେ ଭରସା କ'ଣ କମଳ ? ସାବିତ୍ରୀ ଦେବୀଙ୍କର ଆଶା—ଭରସା ଯିଏ, ସେହି କ'ଣ ସୁଷମାକୁ ମଧ୍ୟ ସଂସାର ସମୁଦ୍ରରେ ବାଟ ଦେଖାଇବ ? ଭବିଷ୍ୟତର ଘନ କୃଷ୍ଣ ଅନ୍ଧକାର ଭିତରେ କମଳ କ'ଣ ତାକୁ ଆଲୋକ ଦେଖାଇବ ?

ମନେ ପଡ଼ୁଛି, କମଳ ସେଦିନ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରିଥିଲା ତାକୁ ସଂସାର ଦାଣ୍ଡରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବ ବୋଲି । ଏହି ଦୁନିଆ ଭିତରେ ସେ ପୁଣି ତାକୁ ନୂଆ ମଣିଷ କରି ଗଢ଼ିବ ତୋଳିବ । ନୂଆ ଜନମ, ନୂଆ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ଵ ସେ ଆଣି ଦେବ । ସମାଜରେ ବିଧବା ଜୀବନର ମଧ୍ୟ ମୂଲ୍ୟ ଅଛି, ଏହା ସେ ପ୍ରମାଣ କରି ଦେଖାଇ ଦେବ ।

ସେ ଦିନ କମଳ ବିଧବା ମା' ସମ୍ମୁଖରେ ଆଉ ବିଧବା ସୁଷମା ସମ୍ମୁଖରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇ ଏଇ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରିଥିଲା । ବିଧବା—କଲ୍ୟାଣ ତା ଜୀବନର ବ୍ରତ ହେଉ ବୋଲି ସେ ବିଧାତାର ଆଶୀର୍ବାଦ ଲୋଡ଼ିଥିଲା ।

ମନେ ପଡ଼ୁଛି, ସେଦିନ କମଳ ତରୁଣ ସୁଲଭ ଉତ୍ତେଜନାରେ ଭାବ ପ୍ରବଣ ହୋଇ ଉଠିଥିଲା । ସମାଜର ଅନ୍ୟାୟ ଅବିଚାରର ପ୍ରତି ଖଡ୍‌ଗ ହସ୍ତ ହୋଇ ସେ ଘୋଷଣା କରିଥିଲା, କିଏ କହେ, ବିଧବାର ମୂଲ୍ୟ ନାହିଁ ? କିଏ କହେ, ସ୍ୱାମୀର ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ବିଧବା ସ୍ତ୍ରୀର ମୃତ୍ୟୁ ଘଟେ ବୋଲି ? କିଏ କହେ, ବିଧବା ନାରୀ ସମାଜର ଅଲୋଡ଼ା ଆବର୍ଜନା ବୋଲି ?

ବିଧବା ମଧ୍ୟ ସମାଜର ଗୋଟିଏ ଅବିଚ୍ଛେଦ୍ୟ ଅଙ୍ଗ— ବିଧବା ଜୀବନର ମଧ୍ୟ ମୂଲ୍ୟ ଅଛି । ତାକୁ ମଧ୍ୟ ଭଗବାନ ସୃଷ୍ଟି କରିଛନ୍ତି । ତାକୁ ମଧ୍ୟ ସେହି ଏକା ପାଣି ପବନରେ ବଢ଼ାଇଛନ୍ତି । ତା'ର ମଧ୍ୟ ଜୀବିବ ଅଛି ।

ବିଧବା କେବଳ ଭଗବାନ ସୃଷ୍ଟ ଗୋଟିଏ ଜୀବନ୍ତ ପ୍ରାଣୀ ନୁହେଁ, ସେ ମଧ୍ୟ ସମାଜର ଗୋଟିଏ ଅଂଗ—ରାଷ୍ଟ୍ରର ଜଣେ ସ୍ୱାଧୀନ ନାଗରିକା । ପ୍ରକୃତି ଦତ୍ତ ପାଣି ପବନ, ମାଟି ଆକାଶରେ ଯେପରି ତା'ର ଅଧିକାର ଅଛି, ସମାଜ ଓ ରାଷ୍ଟ୍ରରେ ମଧ୍ୟ ତାର ସେହିପରି ଦାବୀ ଅଛି । ତାକୁ ସେ ଦାବୀରୁ କେହି ବଞ୍ଚିତ କରି ପାରିବ ନାହିଁ ।

ସେଦିନ କମଳର ଦୃଷ୍ଟିରେ ଅଗ୍ନି ସ୍ଫୁଲିଙ୍ଗ ଝରୁଥିଲା । ବାକ୍ୟରେ ତେଜୋଦୀପ୍ତ ଦାମ୍ଭିକତା ପ୍ରକଟିତ ହେଉଥିଲା । ତରୁଣ ସୁଲଭ ଉତ୍ତେଜନାରେ ସେଦିନ ତା'ର ବୁକୁ ତଳ ଉଦ୍‌ବେଳିତ ହୋଇଥିଲା ।

ସେ ଦୃଶ୍ୟ ଅଜିବ ସୁଷମାର ମନେ ପଡ଼ୁଛି । କମଳର ସେହି ତେଜୋଦୀପ୍ତ ବାଣୀ ଏବେ ବି କାନରେ ବାଜୁଛି, କିଏ କହେ, ତୋ ଜୀବନ ପୋଡ଼ି ଯାଇଛି ବୋଲି ? ତୋର ଅତୀତଟା ପୋଡ଼ି ଜଳି ଛାରଖାର ହୋଇଛି । ଆଉ ତୋର ଭବିଷ୍ୟତ ମୋ

ହାତରେ । ମୁଁ ଯେପରି ଇଚ୍ଛା କରିବ, ସେପରି ତାକୁ ଗଢ଼ିବ । ଏହି ମୋର ଜୀବନର ବ୍ରତ । ଏହି କାର୍ଯ୍ୟ ଲଗି ମୁଁ ତୋର ଆନ୍ତରିକ ସହଯୋଗ ଲୋଡ଼ୁଛି ସୁଷମା !

ହଁ, ସୁଷମା ତାକୁ ସହଯୋଗ ଦେବ । ଏହି ନିର୍ଭୀକ ତରୁଣକୁ ତା' ବ୍ରତ ପୂରଣ ଲଗି ସାହାଯ୍ୟ କରିବ । ସେହି ଏକା ତାକୁ ନୂଆ ମଣିଷ କରି ଗଢ଼ି ପାରିବ । ଏହି ସଂସାର ସମୁଦ୍ରରେ କେବଳ କମଳ ହିଁ ତାକୁ ନବ ଜୀବନର ସନ୍ଧାନ ଦେଇ ପାରିବ ।

କମଳର ଆଦେଶ, କମଳର ଉପଦେଶ ସେ ଶିରୋଧାର୍ଯ୍ୟ କରିଛି । କମଳ ତାକୁ ମାଟ୍ରିକର ସବୁ ପାଠ୍ୟ ପୁସ୍ତକ କିଣି ଦେଇଛି । ସନ୍ଧ୍ୟାଠାରୁ ରାତି ଦଶଟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ ସୁଷମା ନିକଟରେ ବସି ରହୁଛି । ଘଣ୍ଟା ଘଣ୍ଟା ଧରି ଧ୍ୟାନମଗ୍ନ ଯୋଗୀ ପରି ସେ ବସି ରହୁଛି ।

ଘଣ୍ଟା ଘଣ୍ଟା ବ୍ୟାପି ସୁଷମାକୁ ସେ ଇଂରେଜୀ କବିତା ବୁଝେଇଛି । ଅସୀମ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧରି ସେ ବୀଜଗଣିତର ଫର୍ମୁଲା ବୁଝାଇଛି । ଆଉ ଜ୍ୟାମିତିର ଉପପାଦ୍ୟ ପ୍ରମାଣ କରୁଛି । ସୁଷମାକୁ ନୂଆ ମଣିଷ କରି ଗଢ଼ିବା ଲଗି ସେ ଯେପରି ପ୍ରାଣପାତ କରୁଛି ।

ପାଠ୍ୟ—ପୁସ୍ତକର ସ୍ତୂପ ମଧ୍ୟରେ ଗଭୀର ଭାବରେ ନିମଗ୍ନ ହୋଇଥିବା ଏଇ ଦୁଇଟି ତରୁଣ ତରୁଣୀଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ ସନ୍ଦେହ ଜନ୍ମେ, କିଏ ପ୍ରକୃତରେ ସାଧନା କରୁଛି ? କମଳ ନା ସୁଷମା ? ଢେରେ ମନେ ହୁଏ, ବିଦ୍ୟାର୍ଥୀଠାରୁ ବିଦ୍ୟାଦାତା ହିଁ ଅଧିକ ସାଧନାରେ ନିପ୍ତ—ଅଟେକ ତପସ୍ୟାରେ ନିମଗ୍ନ ।

ଯେପରି ଏ ପରୀକ୍ଷା ସୁଷମାର ମାଟ୍ରିକ ପରୀକ୍ଷା ନୁହେଁ— ଏହା ସୁଷମାର ଜୀବନ—ପରୀକ୍ଷା ଆଉ କମଳର ବ୍ରତ—ପରୀକ୍ଷା । ଉଭୟ ପରୀକ୍ଷାର୍ଥୀ ପ୍ରତିଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟାଠାରୁ ରାତି ଦଶଟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେହି ପାଠ୍ୟ—ପୁସ୍ତକ ଅରଣ୍ୟରେ ନିଜର ପଥ ହରାଇ ଦେଉଥିଲେ ।

ସାବିତ୍ରୀ ଦେବୀ ଉଭୟଙ୍କୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରନ୍ତି । ଜଣେ ତପସ୍ୱୀ— ଅନ୍ୟଜଣେ ତପସ୍ୱିନୀ । ଏହି ଉଭୟ ସାଧକଙ୍କର ଏକାଗ୍ରତା ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ସେ ମନେ ମନେ ଖୁସି ହୁଅନ୍ତି ।

ଦିନେ ଦିନେ ସୁଷମାକୁ କହନ୍ତି, କମଳର ଏଇ ଜିଦ୍‌ଖୋର ପଣିଆ କଥା ଶୁଣିବୁ ମା ! ତା' ବାପ ଯେତେ ବେଳେ ମରିଗଲେ, ଏହି କମଳ ସ୍କୁଲରେ ପଢ଼ୁଥାଏ । ତା ଆଗରୁ ସୁନା ତ ବସନ୍ତରେ ବାହୁଡ଼ି ସାରିଥିଲା । ବାପ ମଲାପରେ ମୁଁ ଖାଲି ଚାରିଆଡ଼ି ଅନ୍ଧାର ଦେଖିଲି । କମଳକୁ କୋଳରେ ଧରି ଖାଲି ଆଖିରୁ ଲୁହ ଗଡ଼ାଇଲି ।

କମଳ ସେତେବେଳେ ସ୍କୁଲରେ ପଢ଼ୁଥାଏ । ମାଟ୍ରିକ୍ ପାଶ କରିବାକୁ ଅଳ୍ପ ଦି' ବରଷ ବାକି ଥାଏ । ସେତେବେଳେ ସେ ପନ୍ଦର ଷୋଳ ବର୍ଷର ପିଲା । କହିଲା, ମା' କାନ୍ଦ ନାହିଁ । ବାବା ସିନା ଚାଲିଗଲେ—ମୁଁ ତ ଅଛି । ତୁମେ ଏମିତି ସବୁବେଳେ ବସି କାନ୍ଦିଲେ, ମୁଁ ବଞ୍ଚିବି କିପରି ? ତୁମ ଆଖିର ଲୁହ ଦେଖିଲେ, ମୋର ସବୁ ଆଶା ଭରସା ଚୂନା ହୋଇ ଯାଉଛି—ସବୁ ଦମ୍ଭ ସାହସ ଉଡ଼ି ଯାଉଛି ।

ପୁଅର କଥା ଶୁଣି ମୁଁ ଆଖିରୁ ଲୁହ ପୋଛିଥିଲି । ଆଉ କେବେ ତା' ସାମନାରେ ଲୁହ ଗଡ଼ାଇ ନାହିଁ । କହିଲି କମଳ, ତୁ ଏଣିକି ସ୍କୁଲ ଛାଡ଼ି ଦେ । ବାପା ତ ଚାଲିଗଲେ । ବାପା

ସେମିତ କିଛି ସାଇତ ରଖି ଯାଇ ନାହାନ୍ତି । ଯାହା ସାମାନ୍ୟ ବ୍ୟାଙ୍କରେ ଅଛି, ବସି ଖାଇଲେ ନଇବାକୁ ସରିଯିବ । ସମ୍ପତ୍ତି ଭିତରେ ଏଇ ଘର ଖଣ୍ଡିକ । ଏତକ ସେ ତାଙ୍କ ଜୀବନ କାଳରେ କରିଛନ୍ତି । ତୋ ପଢ଼ା ପଢ଼ି ଖର୍ଚ୍ଚ କିମିତ ତୁଲାଇବ ?

ମୋ କଥା ଶୁଣି କମଳ ହସି ଉଠିଥିଲା । କହିଲା, ମା' ତୁମକୁ କିଏ ଟଙ୍କା ମାଗୁଛି ? ତୁମେ ସେ ସବୁ ଚିନ୍ତା କାହିଁକି ମୁଣ୍ଡରେ ପୂରାଉଛ ? ମୋର ଟଙ୍କା ପଇସା ଲୋଡ଼ା ନାହିଁ । ତେବେ ସ୍କୁଲ ମୁଁ ଛାଡ଼ି ପାରିବ ନାହିଁ । ଖାଲି ସ୍କୁଲ ନୁହେଁ ମା' ସ୍କୁଲ ପଢ଼ା ସରିଲେ, କଲେଜରେ ମଧ୍ୟ ପଢ଼ିବ ?

କଲେଜରେ ପଢ଼ିବୁ ? କଲେଜରେ ପଢ଼ିବାକୁ ଟଙ୍କା କେଉଁଠୁ ଆଣିବୁ ? ମୋ ପାଖରେ ଏତେ ଧନ ନାହିଁ ।

ତୁମର ଧନ ମୋର ଲୋଡ଼ା ନାହିଁ ମା'—ତୁମର ଆଶୀର୍ବାଦ ମୋର ଧନ । ଧନ ଆପେ ଆପେ ଆସିଯିବ—ତୁମେ ସେଥିପାଇଁ ବ୍ୟସ୍ତ ହୁଅ ନାହିଁ ।

ମତେ ବ୍ୟସ୍ତ ନ ହେବା ଲାଗି କହି କମଳ ମତେ ଅଧିକ ବ୍ୟସ୍ତରେ ପକାଇଲା । ମାଟ୍ରିକ୍ ପାଶ୍ କରି ସେ ସତକୁସତ କଲେଜରେ ନାଁ ଲେଖାଇଲା । ସକାଳେ ଟିଉସନକୁ ଯାଏ, ଦଶଟାରେ କଲେଜ ଯାଏ, ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ପୁଣି ଟିଉସନ କରେ । ଆଉ ରାତି ନ'ଟା ପରେ ଖାଇପିଇ ସାରି ନିଜେ ବସି ପଢ଼େ । ରାତି ଗୋଟାଏ ଦେଡ଼ଟା ପୂର୍ବରୁ ସେ ଶୁଏ ନାହିଁ ।

ତା'ର ଏମିତ ବାଇଆ ଅବସ୍ଥା ଦେଖି ମୁଁ ଅଧିକ ବ୍ୟସ୍ତ ହେଲି । ଅଧିକ ଚିନ୍ତା ହେଲି । କହିଲି, ବାପ କମଳ ! ତୁ ଏ ବାଇଆ ବୁଦ୍ଧି ଛାଡ଼ । ଏମିତ ଖଟିଲେ ତୁ ବଞ୍ଚି ପାରିବୁ ନାହିଁ ।

ଟିଉସନ ବା'ଠା ଗୁଡ଼ା ଦେ'। ପଢ଼ ପଢ଼ୁଛି କଲେଜରେ, ହେଲେ ଟିଉସନ ଖଟି ଖଟି ତୋର ପ୍ରାଣ ବାହାରିଯିବ । ତାକୁ ଗୁଡ଼ାଇଦେ'।

କାହିଁକି ଶୁଣିବ ସେ ଟୋକା ! ମୋର ସବୁକଥା ଏ କାନରେ ପୂରାଇ ସେ କାନରେ ବାହାର କରିଦିଏ । ହସି ହସି ମୋ ପାଖରୁ ଉଠି ପଳାଏ । ମାସକୁ ମାସ ମୋ ହାତରେ ଆଣି ପଚାଶ ଟଙ୍କା ଧରେଇ ଦିଏ । ଦିନେହେଲେ ଅଧଲାଟାଏ ମତେ ମାଗି ନାହିଁ ।

ତା'ପରେ ସେ ବି. ଏ. ପାଶ୍ କଲା । ଟ୍ରେନିଂ ପାଶ୍ କଲା । ଭଗବାନଙ୍କ ଦୟାରୁ ଚାକିରିଟିଏ ପାଇଲା । ସଂସାରର ସବୁ ଅଭାବ ମେଣ୍ଟିଲା, ତେବେ ହେଲେ ସେ ଆଜି ଯୁଦ୍ଧା ଟିଉସନ କରିବା ଗୁଡ଼ା ନାହିଁ ।

ବୁଝିଲୁ ଝିଅ ! ଏମିତି ସେ ଜିଦ୍‌ଖୋର ! ଯାହା ଧରିଥିବ- ସେଇଆ । ଯାହା ବୁଝିଥିବ, ସେଇଆ । କାଢ଼ କାଟି ଏକାକାର କଲେ ବି ସେ ତରଳିବ ନାହିଁ ।

ସାବିତ୍ରୀ ଦେବୀ ନିଜ ପୁଅର କୀର୍ତ୍ତିକଳାପ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ପଞ୍ଚମୁଖ ହୋଇ ଉଠିଥିଲାବେଳେ ସୁଷମା ଅନ୍ୟ ଏକ ଭାବନାରେ ବୁଡ଼ି ଯାଇଥିଲା । ସେ ଭାବୁଥିଲା, ଏହି ଜିଦ୍‌ଖୋର କମଳଲୋଚନ ଭିତରେ ଖାଲି ତରୁଣ ସୁଲଭ ଭାବପ୍ରବଣତା ନାହିଁ, ତା' ଭିତରେ ନିରବଚ୍ଛିନ୍ନ ସାଧନା, ଅକ୍ଳାନ୍ତ କର୍ମପ୍ରେରଣା ଆଉ ପ୍ରାଣ-ପ୍ରାଚୁର୍ଯ୍ୟ ଦୃଢ଼ତା ମଧ୍ୟ ଭରି ରହିଛି ।

ସାବିତ୍ରୀ ଦେବୀ କହୁଥିଲେ, ସବୁହେଲା ଝିଅ ! ମୋର ଆଉ କିଛି ଅଭାବ ନାହିଁ, କିଛି ଦୁଃଖ ନାହିଁ । ତା' ବାପ ତାକୁ ଯାହା କରି ଆଶା କରୁଥିଲେ, ସେ ତା'ଠୁ ବଡ଼ ହୋଇଛି । ଆଉ ମୋର କିଛି ଚିନ୍ତା ନାହିଁ । କମଳ ମୋର ଘର, ମୋର ଅନ୍ତର ଭରି ଦେଇଛି ।

ଆଉ ଖାଲି ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦର ନାଁକା ବୋହୂ ଆଣି ଦେଲେ ମୁଁ ଶାନ୍ତିରେ ମରି ପାରିବି ।

କମଳକୁ ବହୁତ ବୁଝାଇଲଣି—ବହୁତ କହିଲଣି । ତା'ର ସେହି ଏକା ଜିଦ । ନା ମା' ଅବିକା ନୁହେଁ—ଅବିକା ଟିକୁ ତୁମେ ବାହାଘର ଲାଗି ଉଚ୍ଛନ ହୁଅ ନାହିଁ । ବାହାଘର ଲାଗି ଢେର ସମୟ ବାକି ଅଛି । ଆଗ କିଛି ସଞ୍ଚୟ ହେଉ ।

କହିଲୁ ଝିଅ, କି ବାଇଆ ବୁଦ୍ଧି ! ଧନ ମୋର କ'ଣ ହେବ ? ଧନ ସାଇତିବ କାହା ଲାଗି ? ବୟସ ଆସି ପଚିଶ ପଶିଲା-କହୁଛି ବାହାଘର ଲାଗି ଢେର ବେଳ ବାକି ଅଛି । କି ବାଇଆ କଥା—ଜିଦଖୋର କଥା ।

ଏଣିକି ଏ ଭାର ତୋ ଉପରେ ରହିଲା ସୁଷୀ ! ତୁ ତାକୁ ବୁଝେଇବୁ—ମୋର ଆଉ କେତେଦିନ ? ମରିବା ଆଗରୁ ମୁଁ ବୋହୂ ମୁହଁ ଦେଖିବି ନାହିଁ—ନାତି ନାତୁଣୀ ଦେଖିବି ନାହିଁ ? ତୁ ଟିକେ ତାକୁ ବୁଝେଇବୁ ଝିଅ !

ସାବିତ୍ରୀ ଦେବୀ ଉଦ୍ବେଗ ସ୍ୱରେ ଝର ଝର ହୋଇ କାନ୍ଦି ପକାଇଲେ ।

ସୁଷମା କହିଲା, ତୁମେ ବ୍ୟସ୍ତ ହେଉଛ କାହିଁକି ମା ! କମଳ ଭାଇ ଅବୁଝା ହେବେ ନାହିଁ । ସେ ନିଶ୍ଚୟ ବାହା ହେବେ । ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ବୁଝେଇବି । କମଳ ଭାଇଙ୍କ ପୁଅ ଝିଅର ମୁହଁ ମୂତ ନ ପୋଛି ତୁମେ ଯିବ କୁଆଡେ ? ତୁମକୁ ଛାଡ଼ିବ କିଏ ?

ସାବିତ୍ରୀ ଦେବୀ ସେହି ଅନାଗତ ସୁଖ—ସ୍ୱପ୍ନର କଳ୍ପନା କରି ଅନନ୍ଦାତିଶଯ୍ୟରେ ହସି ପକାଇଲେ । କହିଲେ, ତୋ ତୁଣ୍ଡ ସୁତୁଣ୍ଡ ହେଉ ଲେ ସୁଷୀ ।

—ଦଶ—

ବୈଶାଖର ଏକ ଅସ୍ୱସ୍ତିକର ସନ୍ଧ୍ୟା । ଘର ଭିତରେ ଅସହ୍ୟ ଗରମ । ବାହାରେ ମଧ ଶୁଷ୍କ ନୀରସ ବାତାବରଣ । ତଥାପି ଘର ଭିତରେ ବସି ହେଉନାହିଁ । ଘର ଅପେକ୍ଷା ବାହାର ଅପେକ୍ଷାକୃତ ଶୀତଳ—ଘର ଅପେକ୍ଷା ବାହାରର ବାତାବରଣ ଟିକିଏ ସହ୍ୟକର ।

ସୁଷମା ସେଥିପାଇଁ ଘରୁ ବାହାରି ଆସି ଖଞ୍ଜା ଭିତର ଅଗଣାରେ ବସିଲା । ଅଗଣାଟା ମଧ ମଧ୍ୟାହ୍ନର ପ୍ରଖର ତାତରେ ଉତ୍ତପ୍ତ ହୋଇ ରହିଛି । ସନ୍ଧ୍ୟା ଆଠଟା ବାଜିଲାଣି । ଏତେବେଳ ଯାଏ ଅଗଣା ଶୀତଳ ହେଲାନାହିଁ ।

ଆକାଶରେ ଚାନ୍ଦ ଉଠିଛି । ବୋଧହୁଏ ଦଶମୀର ଚାନ୍ଦ । ଆକାଶସାରା ମଳିନ ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନା ବିଛେଇ ହୋଇ ପଡ଼ିଛି । ଏଠି ସେଠି ଗୋଟିଏ ଯୋଡ଼ିଏ ତାରା ମିଟି ମିଟି ଚାହୁଁଛନ୍ତି ।

ଅଗଣା ଭିତରେ ଦୁଇଟି ଛୋଟ ଛୋଟ ଆମ୍ବଗଛ । ପନ୍ଦର ବର୍ଷ ତଳେ ନିଜେ ସଜୀବଲୋଚନ ବାବୁ ଗଛ ଦୁଇଟି ଲଗାଇ-ଥିଲେ । ଆଜି ସଜୀବବାବୁ ମରି ହଜି ଗଲେଣି । ମାତ୍ର ଆମ୍ବଗଛରେ ପେନ୍ଥି ପେନ୍ଥି ହୋଇ ଲଙ୍କା ଆମ୍ବ ଝୁଲୁଛି । ଗଛପାଚିଲା ଆମ୍ବର ମଧୁର ଗନ୍ଧ ଅଗଣାଟିରେ ଭାସି ଭାସି ବୁଲୁଛି ।

ଅଗଣାର ସେପାଖ କଡ଼ରେ ସାବିତ୍ରୀ ଦେବୀ ଖଣ୍ଡେ ଆରାମ ଚୌକିରେ ବିଶ୍ରାମ କରୁଛନ୍ତି । ବୋଧହୁଏ ନିଦରେ ଶୋଇ ପଡ଼ିଲେଣି । ସେ ରାତିରେ ଖାଆନ୍ତି ନାହିଁ । ହବିଷାନ୍ନ କରନ୍ତି ।

ଅପରାହ୍ନ ଉତ୍ତାପରେ ତାଙ୍କ ଝିଅପିଲା ବଡ଼ିଛନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ ନିଶ୍ଚିନ୍ତରେ ଶୋଇ ଯାଇଛନ୍ତି ।

ସୁଷମା ଅଗଣା ଭିତରେ କୂଅ ଉପର ସ୍ତମ୍ଭଦାରେ ଯାଇଁ ବସିଲା । ଦେହ ମୁଣ୍ଡରୁ ଲୁଗା ଖସାଇ ପକାଇଲା । ଆମ୍ବଗଛର ଶୀତଳ ପବନ ଟିକିଏ ତା' ଦେହରେ ବାଜୁ । ଅସହ୍ୟ ଗରମରେ ଦେହଟାରୁ ଚମଗମ ହେଇ ଝାଳ ବୋହୁଛି । ସେଥିପାଇଁ ଘରର ନିଆଁ ଧାସରେ ଦେହଟା ଶିଝି ଯାଉଛି । ସୁଷମା ଲୁଗା କାନିରେ ଦେହ ମୁହଁରୁ ଝାଳ ପୋଛିଲା ।

ଉଃ, କି ଗରମ ! ମନେ ପଡ଼ୁଛି, ସେଦିନ ବି ଏମିତି ଅସହ୍ୟ ଗରମ ପଡ଼ିଥିଲା । ସେଦିନ ବି ଏମିତି ଦେହ ମୁହଁରୁ ଝାଳ ନିଗିଡ଼ି ପଡ଼ୁଥିଲା । ଘରେ ଶାଶୂ ନଥିଲେ—ଶଶୁର ନଥିଲେ—କେହି ନଥିଲେ । ଶାଶୂ ଛୁଆ ପିଲାଙ୍କୁ ଧରି କେନ୍ଦୁପାଟଣା ଯାଇଥିଲେ । ଶଶୁର ଅଫିସରୁ ଫେରି ନଥିଲେ ।

ସେଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ସେହି ଅସହ୍ୟକର ବାତାବରଣ, ସେହି ନିର୍ଜନ ପରିସ୍ଥିତିର ସୁଯୋଗ ନେଇ ତା' ମଥାରେ ସଇତାନ ଚଢ଼ିଥିଲା । ସେ ଉନ୍ମାଦିନୀ ହେଇ ଆତ୍ମହତ୍ୟା କରିବାକୁ ଦୌଡ଼ି ଯାଇଥିଲା ।

କିନ୍ତୁ ସତରେ କ'ଣ ସଇତାନ ତାକୁ ବାଟ କଢ଼େଇ ଥିଲା ? ସଇତାନ କ'ଣ ତା' ମଥାରେ ବସିଥିଲା ?

ହେଉଟେଚ୍ଛେ ସେ ସଇତାନ—ସେ ମୋର ନମସ୍ୟ । କେବଳ ତାରି ଯୋଗୁ ମୁଁ ସେଦିନ ଦେବତାର ସନ୍ଧାନ ପାଇଲି । ସେହି ସଇତାନ ମୋତେ ବାଟ କଢ଼େଇ କମଳ ଭାଇ ନିକଟରେ ପହଞ୍ଚାଇ ଦେଲା ।

ସେ ଆଜକୁ ଠିକ୍ ଏକବର୍ଷ ତଳର କଥା ।

ଏହି ଏକବର୍ଷ ଭିତରେ ତା'ର କେତେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହେଲାଣି । ସେ ଆଜି ଜାହ୍ନବୀ ଦେବୀଙ୍କର ଅଲକ୍ଷଣୀ ବିଧବା ବୋହୂ ନୁହେଁ—ସେ ଆଉ ନରହରିର ଅଭାଗିନୀ ଭଉଣୀ ନୁହେଁ । ସେ ଆଜି କମଳଲୋଚନର ଆଦରର ଭଉଣୀ — ସାବିତ୍ରୀ ଦେବୀଙ୍କର ଆଖିର ପିତୁଳା ।

ସାବିତ୍ରୀଦେବୀଙ୍କର ସ୍ନେହ ବାତ୍ସଲ୍ୟରେ, କମଳଲୋଚନର ଆଦର ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ସେ ଆଜି ନୂଆ ମଣିଷ ପାଲଟିଛି । ତା'ର ଏ ସଂସାରରେ ନୂଆ ଜନ୍ମ ହୋଇଛି ।

ନରହରିର ଅଭାଗିନୀ ଭଉଣୀ, ଜାହ୍ନବୀ ଦେବୀଙ୍କ ଅଲକ୍ଷଣୀ ବୋହୂ, ବର୍ଷକ ତଳେ ମହାନଦୀରେ ମରି ସାରିଛି । ଆଜିର ସୁଷମା ଭିତରେ ତା'ର ଚିହ୍ନବର୍ଣ୍ଣ ନାହିଁ ।

ଆଜିର ସୁଷମା ସାବିତ୍ରୀ ଦେବୀଙ୍କ ଝିଅ—କମଳର ଭଉଣୀ । ସାବିତ୍ରୀ ଦେବୀ ତାକୁ ସ୍ନେହ ବାତ୍ସଲ୍ୟରେ ପ୍ରତିପାଳିତ କରିଛନ୍ତି— କମଳ ତାକୁ ଶିକ୍ଷା ଓ ପ୍ରେରଣା ବଳରେ ଉଜ୍ଜୀବିତ କରିଛି ।

ସୁଷମା ଗତ ଫେବୃୟାରି ମାସରେ ମାଟ୍ରିକ ପରୀକ୍ଷା ଦେଇଛି । ଫଳ ବାହାରି ନାହିଁ । ବୋଧହୁଏ ଆଜିକାଲି ଭିତରେ ବାହାରିବ । ଏକୁଟିଆ ବସିଥିଲା ବେଳେ । ପରୀକ୍ଷା ଫଳ କଥା ଚିନ୍ତା କରି ତା' ଛାତି ତଳ ଦପ୍ ଦପ୍ ହୁଏ । ସତେ କଣ' ସେ ପରୀକ୍ଷାରେ ପାଶ କରିବ ?

ସେ ଜାଣେ, ପରୀକ୍ଷାରେ ପାଶ କଲେ ସେ ଖୁସି ହେବ । କିନ୍ତୁ ତା'ଠୁ ଅଧିକ ଖୁସି ହେବ, ଅଧିକ ଉଲ୍ଲସିତ ହେବ ଆଉ ଜଣେ—ସେ ତାର ଜୀବନ ଦାତା—ସେ ତା'ର ମନ୍ତ୍ରଗୁରୁ— ସେ ତା'ର କମଳ ଭାଇ ।

ସୁଷମା ମନେ ମନେ ତାର ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ପ୍ରଣତ ବାଢ଼ିଲା—ହେ ଭଗବାନ ! ମୋର କମଳ ଭାଇଙ୍କ ସ୍ୱପ୍ନ ସାର୍ଥକ ହେଉ—ତାଙ୍କ ସାଧନା ସାଫଲ୍ୟମଣ୍ଡିତ ହେଉ । ମୋତେ ପରୀକ୍ଷାରେ ପାଶ୍ କରାଇ ତାଙ୍କୁ ସେତକ ଆନନ୍ଦ ଦିଅ ପ୍ରଭୁ ! ସେତକ ପୁରସ୍କାର ଦିଅ—ମୋର ଆଉ କିଛି ଭିକ୍ଷା ନାହିଁ ।

ଠିକ୍ ସେହି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ କମଳଲୋଚନ ଗୋଟାଏ ଦୁରନ୍ତ ଝଡ଼ପରି ଘରେ ପ୍ରବେଶ କଲା । ହାତରେ ଧରିଛି ଖଣ୍ଡେ ଖବର କାଗଜ । ଆଉ ଘର ଭିତରେ ଛୁଆଁ ହୋଇ ଏଣିକି ତେଣିକି ଚାହିଁ ଚିତ୍କାର କରୁଛି—ସୁଷମା, ସୁଷମା ! ମା'—ମା' ।

ଘର ଭିତରେ ସେ କାହାରି ସନ୍ଧାନ ନ ପାଇ, ସେହିପରି ପାଟି କରି କରି ଅଗଣାରେ ଅସି ପହଞ୍ଚିଲା । ସୁଷମା, ମିଠେଇ ! ସୁଷମା, ମିଠେଇ !

ସୁଷମା ଚମକି ପଡ଼ି କମଳକୁ ଚାହିଁଲା । ସାବିତ୍ରୀ ଦେବୀଙ୍କ ନିଦ ଏ ବିକଟ ଚିତ୍କାରରେ ଭାଙ୍ଗିଗଲା । ସେ ହାଉଳି ଖାଇ ଉଠି ପଡ଼ିଲେ—କଅଣ ହେଲା କମଳ ! କ'ଣ ହେଲା ସୁଷମା !

ମା' ମା' ! ମିଠେଇ ! ଯଲଦି ଆଣ ମିଠେଇ ! ସୁଷମା, ମିଠେଇ !

ସାବିତ୍ରୀ ଦେବୀ ଭକୁଆ ହୋଇ ଚାହିଁ ରହିଲେ । କମଳ ଏମିତି ମିଠେଇ ମିଠେଇ ହୋଇ ପାଟି କରୁଛି କାହିଁକି ? ତା'ର ହେଲା କ'ଣ ? ତା'ପରି ସରଳ ଗମ୍ଭୀର ପ୍ରକୃତିର ପିଲା ଏମିତି ଥେଇ ଥେଇ ହୋଇ ନାଚୁଛି କାହିଁକି ? କ'ଣ ତାକୁ ଭୂତ ଲାଗିଛି ?

ସାବିତ୍ରୀଦେବୀ ପଚାରିଲେ, କିରେ କଥା କ'ଣ କମଳ ! କାହିଁକି ଏମିତି ପାଟି କରୁଛୁ ?

ପାର୍ଟି କରିବ ନାହିଁ ? ନାଚିବ ନାହିଁ ? ମିଠେଇ ଖାଇବ ନାହିଁ ? ତୁମ ଭଣ୍ଡାର ଘରେ ଯେତେ କୋଗ ମିଠେଇ ରଖିଛ ମା'—ଯେତେ କାକର ପିଠା ରଖିଛ—ସବୁ ମତେ ଦିଅ ମା' ! ସବୁ ମୁଁ ଖାଇବି । ବହୁତ ଦିନର ଭୋକ ମୋର ଆଜି ମେଣ୍ଟିବ । ବହୁତ ଦିନରୁ ମୁଁ ଅପେକ୍ଷା କରିଥିଲି ।

କରେ କାହିଁକି ଏମିତି ବାଇଆ ପରି ହେଉଛୁ ?

ହେବି ନାହିଁ ? ହେଇ ଦେଖ—କାଗଜ ଦେଖ ମା ! ଏହି କାଗଜ ମତେ ବାଇଆ କରିଛି—ଉନ୍ମତ୍ତ କରିଛି । ଏଇ କାଗଜରେ ତୋ ଝିଅର ନାଁ ଛପା ଅକ୍ଷରରେ ବାହାରିଛି । ସୁଷମା ପାଶ୍ କରିଛି ।

ସାବିତ୍ରୀ ଦେବୀଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବିସ୍ମିତ ଭାବ କଟିଗଲା—ମନରୁ ଆଶଙ୍କା ଲିଭିଗଲା । ତାଙ୍କ ଅଧର କୋଣରେ ସ୍ମିତ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା । ନୟନ ସଜଳ ହେଲା । କଣ୍ଠ ଆବେଗଜଡ଼ିତ ହେଲା । ସେ କହିଲେ, କ'ଣ କହିଲୁ କମଳ ! ସୁଷମା ମୋର ପାଶ୍ କରିଛି ?

ହଁ ସୁଷମା ପାଶ୍ କରିଛି ।

ସୁଷମା ଗୃହିଣୀ ଉପରୁ ଉଠି ଆସି ସାବିତ୍ରୀ ଦେବୀଙ୍କ ପାଦ ଛୁଇଁ ପ୍ରଣାମ କଲା ।

ସାବିତ୍ରୀ ଦେବୀ କହିଲେ, ମା' ଶେଷରେ ତୁ କମଳର ମାନ ରଖିଲୁ । ମୁଁ ଆଶୀର୍ବାଦ କରୁଛି, ତୋର ମନବାଞ୍ଛା ପୂରଣ ହେଉ । ତୁ ସଂସାରରେ ନାଁ ଯଶ ଅରଜିବୁ ।

ସାବିତ୍ରୀ ଦେବୀଙ୍କ ପାଖରୁ ଯାଇଁ ସୁଷମା କମଳର ପାଦତଳେ ପ୍ରଣାମ କଲା । କମଳ କହିଲା, ତୋ'ର ସାଫଲ୍ୟରେ ମୁଁ ଭାରି ଖୁସି ହୋଇଛି ସୁଷମା !

ସୁଷମା କହିଲା, ଏ ମୋର ସାଫଲ୍ୟ ନୁହେଁ ଭାଇ ! ଏ ତୁମର ସାଫଲ୍ୟ । ତୁମର ଅକ୍ଳାନ୍ତ ପରିଶ୍ରମର ପୁରସ୍କାର । ଏହା ମୋର କୃତିତ୍ୱ ନୁହେଁ - ତୁମର ।

କମଳ ରହସ୍ୟ କରି କହିଲା, କ'ଣ କହିଲୁ ? ମୋର କୃତିତ୍ୱ ? ମୁଁ ତା' ହେଲେ କ'ଣ ମାଟ୍ରିକ୍ ପରୀକ୍ଷା ଦେଇଥିଲି ? ତୁ ଜାଣିଚୁ, ମୁଁ ବି.ଏ. ଫାଷ୍ଟ କ୍ଲାସରେ ପାଶ୍ କରିଚି । ଟ୍ରେନିଂ ବି ପାଶ୍ କରିଚି—ଆଜି ତୋ ନାଁଟା ତ ମାଟ୍ରିକ୍ ସେକେଣ୍ଡ ଡ଼ିଭିଜନରେ ବାହାରିଚି । ଆଉ କହୁଚୁ, ମୋର କୃତିତ୍ୱ ?

ହଁ ଭାଇ, ତୁମର କୃତିତ୍ୱ । ମୁଁ ତ ମୋଟେ ନବମ ଶ୍ରେଣୀ ଯାଏ ସ୍କୁଲରେ ପଢ଼ିଥିଲି । ତୁମେ ଗୋଟାଏ ବର୍ଷରେ ମୋତେ ଆଣି ମାଟ୍ରିକ୍ ସେକେଣ୍ଡ ଡ଼ିଭିଜନରେ ପହଞ୍ଚାଇ ଦେଲ । ଏହା ତୁମରି ଶିକ୍ଷା ଓ ପ୍ରେରଣାର ଫଳ ।

ଆଣ ତା' ହେଲେ ମିଠେଇ !

ମିଠେଇ ଖାଇବ ଭାଇ ! ଏତେ ବ୍ୟସ୍ତ ହେଉଚ କାହିଁକି ?

ବ୍ୟସ୍ତ ହେବି ନାହିଁ ? କେବେ ଆଉ ମିଠେଇ ଖାଇବି ? ଆଜି ମୋ ଜୀବନର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଆନନ୍ଦ ଦିନ । ଆଜି ଖାଇବି ନାହିଁ ତ କେବେ ଖାଇବି ?

ସୁଷମା ଖିଲି ଖିଲି ହୋଇ ହସି ଉଠିଲା । କହିଲା, ତୁମ ଜୀବନର ଆନନ୍ଦ ଦିନରେ ମୁଁ କାହିଁକି ମିଠେଇ ଖୋଇବି ? ତୁମର ଆନନ୍ଦ ! ତୁମେ ଖୋଇବ । ଆଉ ମୋ ଜୀବନର ଆନନ୍ଦ ଦିନରେ ମୁଁ ବି ମିଠେଇ ଖୋଇବି ।

ତୋ ଜୀବନର ଆନନ୍ଦ ଦିନରେ ତୁ ଖୋଇବୁ ? ସେ ଦିନ ପୁଣି ତୋର କେବେ ଆସିବ ? କେତେ ଦିନ ଯାଏ ଅପେକ୍ଷା କରିବି ?

ଅପେକ୍ଷା କରିବ କାହିଁକି ଭାଇ ! ସେ ଦିନଟି ତୁମରି ହାତରେ । ତୁମେ ଇଚ୍ଛା କଲେ ଆଜି ଆସିବ, ଇଚ୍ଛା କଲେ କାଲି ସେଦିନ ଆସିବ ।

କମଳ ବିସ୍ମିତ ଦୃଷ୍ଟିରେ ସୁଷମାକୁ ଚାହିଁଲା । କହିଲା, ମୁଁ ଇଚ୍ଛା କଲେ ? ସେ ପୁଣି କିମିତି ?

ହଁ ଭାଇ ! ତୁମେ ଇଚ୍ଛା କଲେ । ସେ ଦିନଟି ତୁମରି ବାହାଘର ଦିନ । ମୋ ଜୀବନର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଆନନ୍ଦ ଦିନ । ସେହି ଦିନ ମୁଁ ତୁମକୁ ମିଠେଇ ଖୋଇବି । ଅଜ ସେ ଦିନଟି ଆସିବ ତୁମରି ଇଚ୍ଛାରେ । ତା'ର ବିଳମ୍ବ କିମ୍ବା ସହଳ—ତୁମରି ଇଚ୍ଛା ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ ।

କ'ଣ କହିଲୁ ? ମୋ ବାହାଘର ଦିନ ? ମୋ ବାହାଘର ଦିନଟା ତୋର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଆନନ୍ଦର ଦିନ !

ନିଶ୍ଚୟ !

କମଳ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଏହି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟମୟୀ ତରୁଣୀଟିକୁ ଚାହିଁଲା । ସେ ବୁଝି ସାରିଛି । ଏହା ମା'ଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ । ମା' ବୋଧହୁଏ ସୁଷମା ନିକଟରେ ପୁଣି ଆଖି ଲୁହ ଢାଳିଛନ୍ତି । ବିବାହ ଲାଗି ମତେଇବା ଲାଗି ସୁଷମାକୁ ବୁଦ୍ଧି ଦେଇଛନ୍ତି ।

ଏଥର କମଳ ହୋ ହୋ ହୋଇ ହସି ଉଠିଲା । କହିଲା, ଓ ! ତୁ ମା'ଙ୍କ ତରଫରୁ ଓକିଲତି କରୁଛୁ ?

ଖାଲି ମା'ଙ୍କ ତରଫରୁ ନୁହେଁ—ମୋ ତରଫରୁ ମଧ୍ୟ । ମୁଁ ମଧ୍ୟ ନୂଆବୋହୂଟିଏ ପାଇବାକୁ ବ୍ୟାକୁଳ । ଏ ଘରେ ନୂଆବୋହୂ ଯେଉଁଦିନ ପଦ ପକାଇବ, ସେ ଦିନଟି ମୋର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଆନନ୍ଦର ଦିନ ହେବ । ଆଉ ସେହି ଦିନ ମୁଁ ତୁମକୁ ମିଠେଇ ଖୋଇବି ।

କମଳ ହସିଲା । କହିଲା, ଆଉ ମୁଁ କ'ଣ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରିଛି, ଜାଣିଛୁ ? ଯେତେଦିନଯାଏ ମୋର ବ୍ରତ ପୂରଣ ନ ହୋଇଛି, ମୁଁ ବିବାହ କରିବି ନାହିଁ । ତେଣୁ ତୋର ଔତ୍ସୁକ୍ୟ ବୃଥା ହୋଇଛି ।

ତୁମ ବ୍ରତ ତ ପୂରଣ ହୋଇ ସାରିଛି । ମୁଁ ତ ପାଶ୍ କରି ସାରିଛି । ତୁମର ସବୁ ପରିଶ୍ରମ ସଫଳ ହୋଇଛି ।

ନା, ସୁଷମା । କେବଳ ସେତିକି ମୋର ଆକାଂକ୍ଷା ନୁହେଁ । ମୋର ପରିଶ୍ରମ ସଫଳ ହୋଇଛି—ମୋର ସ୍ୱପ୍ନ ସଫଳ ହୋଇ ନାହିଁ । ତା'ର ସଫଳତା ଦେଖିବା ଲାଗି ମୋତେ ଆହୁରି କିଛି ଦିନ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧରିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ତୋ'ର ନୂଆବୋହୂ ଦେଖିବାକୁ ମଧ୍ୟ ତୋତେ ଅପେକ୍ଷା କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ ।

ମୁଁ ନୂଆବୋହୂ ପାଇଁ ଆଉ ଏତେଦିନ ଅପେକ୍ଷା କରି ପାରିବି ନାହିଁ । ମୁଁ ସଫା ସଫା କହି ଦେଉଛି । ମାତ୍ର ତୁମର ସେ ଆକାଂକ୍ଷା—ସେ ସ୍ୱପ୍ନ କ'ଣ କମଳ ଭାଇ ! ସେହି ସ୍ୱପ୍ନର ସଫଳ ରୂପ ଦେଖିବା ଲାଗି କେତେ ଯୁଗ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧରିବାକୁ ପଡ଼ିବ ?

ତାହା ତୋର ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ ଜାଣନ୍ତି । ମୁଁ କହିବି କିପରି ? ତେବେ ମୋର ସେହି ସ୍ୱପ୍ନର ସଫଳତା ଲାଗି ତୋର ସାହାଯ୍ୟ ଆଉ ସହଯୋଗ ଲୋଡ଼ା । ତୋର ଆନ୍ତରିକ ଇଚ୍ଛା ଓ ଉତ୍ସାହ ଉପରେ ମୋ ସଫଳତା ନିର୍ଭର କରୁଛି ।

ସୁଷମା ବିସ୍ମିତ ଦୃଷ୍ଟିରେ କମଳକୁ ଚାହିଁଲା । କହିଲା, ଭାଇ, ତୁମର ଇଚ୍ଛା ହିଁ ମୋର ଇଚ୍ଛା—ତୁମର ପ୍ରେରଣା ହିଁ ମୋର ଗୁରୁ । ମୋର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଇଚ୍ଛା କିଛି ନାହିଁ । ମୋତେ କ'ଣ କରିବାକୁ ହେବ କୁହ ?

ତତେ ପେଡ଼ିପେଟରା ସଜାଡ଼ି, ବିଛଣା ପତ୍ର ବାନ୍ଧି ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବାକୁ ପଡ଼ିବ । ତତେ ଏ ଘରୁ ଯିବାକୁ ହେବ ।

ମତେ ତଡ଼ିଦେବ କମଳ ଭାଇ !

ହଁ, ତତେ ଏ ଘରୁ ତଡ଼ିବି । ଯେତେଦିନ ଯାଏ ତତେ ଏଠୁ ନ ତଡ଼ୁଛି, ସେତେଦିନ ଯାଏ ମୁଁ ସ୍ଥିର ହୋଇ ପାରିବି ନାହିଁ—ସେତେଦିନ ଯାଏ ମୋର ଆହାର ନିଦ୍ରା ନାହିଁ ।

ମାତ୍ର ଭାଇ, ତୁମେ ତଡ଼ିଦେଲେ, ମୁଁ ଯିବି କୁଆଡ଼େ ? ସୁଷମା କଣ୍ଠରେ ହତାଶ—ଆଖିରେ ଅଶ୍ରୁ ।

ଯିବୁ ଅନୁଗୁଳ ।

ଅନୁଗୁଳ ! ସେଠି କିଏ ଅଛି ? ସେଠି ମୁଁ କାହା ପାଖରେ ରହିବି ?

କାହାର ପାଖରେ ନୁହେଁ । ସେଠି ତୁ ହଷ୍ଟେଲରେ ରହିବୁ । ଆଉ ଟ୍ରେନିଂ ପଢ଼ିବୁ ।

ଏଥର ସୁଷମା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବିସ୍ମିତ, ଶଙ୍କିତ ଭାବ କଟିଗଲା । ଅଧର କୋଣରେ କରୁଣ ସ୍ମିତ ଉକୁଟିଲା । ଛାତି ତଳ ଅନାଗତ ଆନନ୍ଦରେ ଉଦ୍‌ବେଳିତ ହେଲା ।

କମଳ କହିଲା, ଆଉ ମାତ୍ର ଗୋଟାଏ ମାସ ପରେ ତୁ ଅନୁଗୁଳ ଯିବୁ । ଏହା ଭିତରେ ତୋତେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବାକୁ ପଡ଼ିବ । ସବୁ ଦରକାରୀ ଜିନିଷ ସଜାଡ଼ି ନେ । କ'ଣ କ'ଣ ଦରକାର ମୋତେ କହ । ଆଉ ଡେରିକଲେ ଚଳିବ ନାହିଁ ।

ଆନନ୍ଦାତିଶଯ୍ୟାରେ ସୁଷମାର ଛାତି ତଳ ଦପ୍ ଦପ୍ ହେଲା । ଆଖି କୋଣ ଢଳେଇ ଆସିଲା । କଣ୍ଠରୁ ଭାଷା ଫୁଟିଲା ନାହିଁ ।

କମଳ ତା' ମଥାରେ ହାତ ରଖି କହିଲା, ଦୁଃଖ କରନୁ ନାହିଁ ସୁଷୀ ! ଦିନ କେଇଟା ଗୃହୁଁ ଗୃହୁଁ କଟିଯିବ । ତୁ ଫେରି ଆସିବୁ । ମୋ ସ୍ୱପ୍ନର ସଫଳ ରୂପ ତୋର ହାତରେ । ତାହା ତୁ ମୋତେ ଆଣିଦେବୁ ସୁଷମା !

—ଏଗାର—

କମଳ ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖିଥିଲା, ସୁଷମାକୁ ସେ ନୂଆ ମଣିଷ କରି ଗଢ଼ି ତୋଳିବ । ସଂସାର ଦାଣ୍ଡରେ ତାକୁ ନୂଆ ମଣିଷ ରୂପରେ ଛିଡ଼ା କରିବ । ସମାଜରେ ତାକୁ ନୂଆ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଦେଇ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବ ।

ସେ ଅନ୍ତକୁ ତିନିବର୍ଷ ତଳର କଥା ।

ଏହି ତିନିବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ କମଳ ତା'ର ପ୍ରତିଜ୍ଞା କଥା ଭୁଲି ଯାଇନାହିଁ । ସେ ତା'ର ବ୍ରତ ପାଳନରେ ଦୃଢ଼ ରହି, ସ୍ଥିର ମନ ହୋଇଛି । ତା'ର ପ୍ରତିଜ୍ଞା ରକ୍ଷା ଲାଗି ଆପ୍ରାଣ ଚେଷ୍ଟା କରିଛି । ଆହାର ନିଦ୍ରା ଭୁଲି ଅକ୍ଳାନ୍ତ, ନୀରବଚ୍ଛିନ୍ନ ପରିଶ୍ରମ କରିଛି ।

ସୁଷମା ତାକୁ ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଯଥେଷ୍ଟ ସାହାଯ୍ୟ କରିଛି—ତେର ସହଯୋଗ ଦେଇଛି । ଏହି ତିନିବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ସେ କୃତିତ୍ୱ ସହକାରେ ମାଟ୍ରିକ ପାଶ୍ କରିଛି—ଅନୁକୂଳରୁ ଫେମିନଂ ମଧ୍ୟ ପାଶ୍ କରି ଫେରି ଆସିଛି ।

ସୁଷମାର ସଫଳତାରେ କମଳ ଖୁସି ହୋଇଛି, ଉତ୍ଫୁଲ୍ଲ ହୋଇଛି । ତା'ର ସ୍ୱପ୍ନ ନିଶ୍ଚୟ ସଫଳ ହେବ । ତା'ର କଳ୍ପନା ସତରେ ଫଳବତୀ ହେବ । ସେ ସୁଷମାକୁ ବାସ୍ତବିକ୍ ନୂଆ ମଣିଷ କରି ପାରିଛି । ସତରେ ତାକୁ ନୂଆ ଜୀବନର ସନ୍ଧାନ ଆଣି ଦେଇଛି । ଏ ଆନନ୍ଦ, ଏ ଗର୍ବ ସେ ଲୁଚାଇ ରଖି ପାରୁନାହିଁ ।

ତଥାପି ତା'ର ପ୍ରତିଜ୍ଞା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ ରକ୍ଷା ହୋଇନାହିଁ । ତା'ର ଆଶା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଫଳବତୀ ହୋଇନାହିଁ । ସେ ପ୍ରାଣପାତ ଚେଷ୍ଟା କରୁଛି, ଆନ୍ତରିକ ଉଦ୍ୟମ କରୁଛି । ସୁଷମାକୁ ସେ ନୂଆ ମର୍ଯ୍ୟାଦାରେ ସମାଜ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବ । ଏହି ତାର ପ୍ରତିଜ୍ଞା ।

କମଳ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧରି ସେହି ଦିନକୁ ଅପେକ୍ଷା କରିଛି— ଯେଉଁଦିନ ସୁଷମା କେବଳ ନୂଆ ମଣିଷ ରୂପରେ ନୁହେଁ, ନୂଆ ମର୍ଯ୍ୟାଦାରେ ମଧ୍ୟ ଭୂଷିତା ହୋଇ ସମାଜ ଭିତରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତା ହେବ । ସଂସାର ଦାଣ୍ଡରେ ନିଜ ଗୋଡ଼ରେ ନିଜେ ଠିଆ ହେବ । ନିଜେ ନିଜର ଅବଲମ୍ବନ ହେବ ।

କମଳ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରିଛି, ସୁଷମା ଜରିଆରେ ବିଧବାର ମୂଲ୍ୟ ସେ ପ୍ରମାଣିତ କରିବ । ବିଧବାର ମଧ୍ୟ ଜୀବନ ଅଛି—ତା' ଜୀବନର ମଧ୍ୟ ମୂଲ୍ୟ ଅଛି । ଘୃଣା ହତାଦର ତା'ର ପ୍ରାପ୍ୟ ନୁହେଁ—ତା'ର ମଧ୍ୟ ଆତ୍ମସମ୍ମାନ ଅଛି । ସୁଷମା ମାଧ୍ୟମରେ କମଳ ତାହା ପ୍ରମାଣିତ କରିବ ।

ଏହି ତା'ର ପ୍ରତିଜ୍ଞା—ଏତିକି ତାର ଜୀବନର ବ୍ରତ ।

କମଳ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ସହକାରେ ସେହି ଦିନଟିକୁ ପ୍ରତୀକ୍ଷା କରିଛି—ଯେଉଁ ଦିନ ତା'ର ପ୍ରତିଜ୍ଞା ପୂରଣ ହେବ, ତା'ର ବ୍ରତ ଉଦ୍‌ଯାପନ ହେବ ।

ସୁଷମା ତାହା ବୁଝି ପାରୁଛି । କମଳର ପ୍ରତିଜ୍ଞା କଥା— କମଳର ବ୍ରତ ପାଳନ କଥା ସେ ଅନୁମାନ କରି ପାରୁଛି । କମଳ କାହିଁକି ଆହାର ନିଦ୍ରା ଭୁଲିଛି, କାହିଁକି ସେ ଅସ୍ଥିର ଚଞ୍ଚଳ ଚିତ୍ତ ଧରି ବାଇଆପରି ବୁଲୁଛି, ତାହା ସୁଷମା ଜାଣି ପାରୁଛି ।

ଆହା ! ବିଚରା କମଳଭାଇ ! ତା' ପାଇଁ ଯଥେଷ୍ଟ କରିଛନ୍ତି । ଢେର ପରିଶ୍ରମ କରିଛନ୍ତି । ତା' ପ୍ରତି ଯଥେଷ୍ଟ ଉଦାରତା ଦେଖାଇଛନ୍ତି । ଏକା ପେଟର ଭାଇ ତା ପାଇଁ ଯାହା କରି ନଥିଲେ, କମଳ ତା'ଠୁଁ ଢେର ବେଶୀ କରିଛି ।

ଏହି ଉଦାର ସ୍ନେହ-ପ୍ରବଣ କମଳ ପ୍ରତି ସୁଷମାର ମଥା ଭକ୍ତିରେ ନଇଁ ପଡୁଛି । ତା ଲାଗି ସୁଷମା ହୃଦୟରେ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଭରି ଉଠୁଛି ।

ବେଳେ ବେଳେ ସେ ଅଭିମାନ କରି କହେ, ଭାଇ, ତୁମ ତାଡ଼ନାରେ ମୁଁ ମାଟ୍ରିକ୍ ପାଶ୍ କଲି । ତୁମ ନାଲି ଆଖି ଭୟରେ ଟ୍ରେନିଂ ମଧ୍ୟ ପାଶ୍ କଲି । ତୁମ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ରକ୍ଷା ହେଲା, ତୁମ ବ୍ରତ ମଧ୍ୟ ପୂରଣ ହେଲା । ଆଉ କେତେ କାଳ ଅପେକ୍ଷା କରିବ ? ମୋ ନୂଆବୋହୂ ଆଣି ଦିଅ ।

କମଳ ସୁଷମାକୁ ଅନେଇ ହସେ । କହେ, ନୂଆବୋହୂ, ନୂଆବୋହୂ ହେଇ ମୋତେ ବସେଇ ଉଠେଇ ଦେବୁନାହିଁ । ଶେଷକୁ ମୋତେ ପାଗଳ କରି ଛାଡ଼ିବୁ । ନୂଆବୋହୂ ଆସିବ । ରହ । ଏମିତି ଅଥୟ ହେଉଛୁ କାହିଁକି ?

ମୁଁ ଆଉ ସବୁରି କରି ପାରିବି ନାହିଁ । ଆଉ ମୋର ଧୈର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ । ତୁମେ ଭାଇ, ଜଣେ ଠକ୍କା ଠକ ! କହିଥିଲ, ତୁମ ସ୍ୱପ୍ନ ସଫଳ ହେଲେ, ନୂଆବୋହୂ ଆଣି ଦେବବୋଲି ।

ତୁମ ସ୍ୱପ୍ନ ତ ସଫଳ ହୋଇ ସାରିଛି । ତୁମ ହାତରେ ମୋର ତ ନବଜନ୍ମ ଲାଭ ହୋଇଛି । ଆଉ କ'ଣ ଗୃହ—ଆଉ କାହିଁକି ମୁଁ ଅପେକ୍ଷା କରିବି ?

କମଳ ହସେ । କହେ, ତୁ'ଠା ନିପଟ ଦୁଷ୍ଟୀ ! ଦି'ଠା ଗାଳି କରି ପକାଇଲୁ ବୋଲି ମୋର ସ୍ୱପ୍ନ ସଫଳ ହୋଇଗଲା ? ଏତିକି ବୁଝିଲୁ ! ସ୍ୱପ୍ନ ମୋର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ସଫଳ ହୋଇନାହିଁ ସୁଷମା ! ସେଥିପାଇଁ ଆଉ କିଛିଦିନ ଅପେକ୍ଷା କରିବାକୁ ହେବ ।

ତେବେ କ'ଣ ତୁମର ସ୍ୱପ୍ନ—କ'ଣ ତୁମର ପ୍ରତିଜ୍ଞା ?

ସେ କଥା ତୁ ଜାଣିଛୁ ସୁଷମା—ବହୁତ ପୂର୍ବରୁ ଜାଣିଛୁ । ମନେନାହିଁ ମୋର ପ୍ରତିଜ୍ଞା କଥା ? ସଂସାର ଦାଣ୍ଡରେ ତୋତେ ନୂଆ ମଣିଷ କରି ଛିଡ଼ା କରିବି—ସମାଜରେ ତୋତେ ନୂଆ ମର୍ଯ୍ୟାଦାରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବି । ମନେନାହିଁ ସେ କଥା ?

ମନେ ଅଛି ଭାଇ ! ସବୁ କଥା ମନେଅଛି ।

ତେବେ ? ଉଚ୍ଛନ୍ନ ହେଉଛୁ କାହିଁକି ? ନୂଆବୋହୂ ପାଇଁ ଏତେ ନାଚକୁଦ କରୁଛୁ କାହିଁକି ? ଅପେକ୍ଷା କରିବାକୁ ହେବ । ମୋର ପ୍ରତିଜ୍ଞା ରକ୍ଷା ନହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ, ମୋର ବ୍ରତ ପୂରଣ ନହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧରିବାକୁ ପଡ଼ିବ ।

କିନ୍ତୁ ଭାଇ, ତୁମର ପ୍ରତିଜ୍ଞା ରକ୍ଷା ଫଳରେ ମୋ ଜୀବନରେ ଯେଉଁ ନୂଆ ପରିସ୍ଥିତି—ନୂଆ ବାତାବରଣ ସୃଷ୍ଟି ହେବ, ତାହା ମୁଁ ସହ୍ୟ କରି ପାରିବି ତ ? ମୁଁ ଜଣେ ଦୁର୍ବଳା ନାରୀ—ଭାଗ୍ୟହୀନା, ଅନାଥିନୀ । ସେହି ନୂଆ ପରିସ୍ଥିତିର ସମସ୍ତ ଝଡ଼ ଝଂଜା ସହିବା ଲାଗି ମୋ ଛାତିରେ ସାହସ ନାହିଁ—ମନରେ ବଳ ନାହିଁ ?

କମଳ ସ୍ନେହ-କରୁଣ କଣ୍ଠରେ କହିଲା, ତୁଇ ପାଗଳ ! ସହି ପାରିବୁ ନାହିଁ କଣ ? ସମୁଦାୟ ଜୀବନଟା ତ ଝଡ଼ ଝଞ୍ଜାରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ—ଅତୀତ, ବର୍ତ୍ତମାନ, ଭବିଷ୍ୟତ, ସବୁଠି ଝଡ଼ ଝଞ୍ଜା । ସେଥିରୁ ମୁକ୍ତ କାହିଁ ? ମଣିଷ ତ ଜନ୍ମିଛି କେବଳ ଝଡ଼ ଝଞ୍ଜାର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେବାକୁ । ତାକୁ ସହିବାଟା ତ ଜୀବନର ଲକ୍ଷଣ । ତାକୁ ସହି ନ ପାରିଲେ ପରାଜୟ ମୃତ୍ୟୁ ।

ଆଉ ତୁ କହୁଛୁ, ତୁ ଦୁର୍ବଳା ନାରୀ—ଭାଗ୍ୟହୀନା, ଅନାଥିନୀ । କିନ୍ତୁ ମୁଁ କହୁଛି, ତୁ କେବଳ ନାରୀ—ଦୁର୍ବଳା ନୋହୁଁ । ମନକୁ ଦୁର୍ବଳ କଲେ, ଖାଲି ନାରୀ କାହିଁକି, ପୁରୁଷ ମଧ୍ୟ ଦୁର୍ବଳ ହୋଇ ପଡ଼ିବ ।

ପୁଣି ତୁ କୁଆଡ଼େ ଭାଗ୍ୟହୀନା ! ଭାଗ୍ୟକୁ ତ ତୁ ଗଢ଼ିବୁ—ଭାଗ୍ୟ ତୋତେ ଗଢ଼ିବ ନାହିଁ । ଭାଗ୍ୟ କିଛି ନୁହେଁ ଭଉଣୀ, ସେ ଗୋଟାଏ କୁହୁଡ଼ି । କର୍ମ ପ୍ରଚେଷ୍ଟାର ନବାରୁଣ ଉଦୟ ନହେଲେ, ତାହା ଆପେ ଆପେ ଭାସି ଯିବ ।

ତୁ ପୁଣି କୁଆଡ଼େ ଅନାଥିନୀ ! କଥାଟା ମୋ ଗୁଡରେ ଆସି ବାଜୁଛି । ତୋ କମଳ ଭାଇ ବଞ୍ଚି ଥାଉଁ ଥାଉଁ ତୁ ଅନାଥିନୀ ହେଲୁ କିପରି ? ତୁ ଅନାଥିନୀ ନୋହୁଁ ଭଉଣୀ । ମୁଁ ତୋର ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଅଛି । ମୋର ସ୍ନେହ, ମୋର ଶୁଭେଚ୍ଛା ତୋ ପଛେ ପଛେ ଅଛି ।

କମଳର କଥା ଶୁଣି ସୁଷମାର ଆଖି ଛଳ ଛଳ ହୋଇ ଉଠିଲା ।

ସତେ ତ ! ସେ ଦୁର୍ବଳା ନୁହେଁ—ଭାଗ୍ୟହୀନା ନୁହେଁ—ଅନାଥିନୀ ମଧ୍ୟ ନୁହେଁ । ତା'ର କମଳ ଭାଇ ଥିଲେ, ତାର ସବୁ

ଅଛି । ବଳ ଅଛି, ଭାଗ୍ୟ ଅଛି, ଭରସା ଅଛି । କମଳ ଭାଇ ତା'ର ଜୀବନ—କମଳ ଭାଇ ତାର ପ୍ରେରଣା ।

ସେ ଅଜଣା ଭବିଷ୍ୟତ ଲାଗି ଡରିବ କାହିଁକି ? ଜୀବନର ନୂଆ ପରିସ୍ଥିତି ଦେଖି ପଛେଇବ କାହିଁକି ? ସେ ଭବିଷ୍ୟତ ଜୀବନ ଲାଗି ନିଜକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବ । ସବୁ ଝଡ଼ ଝଂଜାର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେବା ଲାଗି ସାହସ ସଞ୍ଚୟ କରିବ । ସେ ପାହାଡ଼ ପରି ଅଟଳ ଅଚଳ ହେବ ।

ସେ କମଳର ପ୍ରତିଜ୍ଞା ରକ୍ଷା କରିବ—ତା'ର ବ୍ରତ ପୂରଣ କରିବ । ତାର ସମ୍ମାନ ରକ୍ଷା କରିବ । ସେ କମଳର ସ୍ୱପ୍ନକୁ ନିଜ ହାତରେ ସାର୍ଥକ କରିବ । ସେ ସଂସାର ଦାଣ୍ଡରେ ନିଜ ଗୋଡ଼ରେ ଛିଡ଼ା ହେବ ।

ସୁଷମା ମଧ୍ୟ କମଳ କଣ୍ଠରେ କଣ୍ଠ ମିଶାଇ ଚିତ୍କାର କରି ଘୋଷଣା କରିବ, ସେ ନାରୀ, ଜୀବନ୍ତ ନାରୀ । ତାର ମଧ୍ୟ ଜୀବନ ଅଛି । ସେ ବିଧବା ବୋଲି ମୃତା ନୁହେଁ । ସେ ବିଧବା ବୋଲି ମୂଲ୍ୟହୀନା ନୁହେଁ । ସେ ମଧ୍ୟ ଭଗବାନଙ୍କ ସୃଷ୍ଟିରେ ଗୋଟିଏ ଜୀବନ୍ତ ପ୍ରାଣୀ । ସେ ମଧ୍ୟ ସ୍ୱାଧୀନ ଦେଶର ଜଣେ ସ୍ୱାଧୀନ ନାଗରିକା ।

ଶେଷରେ ସୁଷମା ଜୀବନରେ ସେହି ସୁଦିନ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲା । ଯେଉଁ ଦିନଟିକୁ କମଳ ଅପଲକ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଅନେଇ ରହିଥିଲା— ଅଧୈର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ପ୍ରତୀକ୍ଷା କରିଥିଲା । ଶେଷରେ ସେହି ଚିର ଈପ୍ସିତ ଶୁଭ ଦିନଟି ଆସିଲା ।

ସେଦିନ ମଧ୍ୟାହ୍ନରେ କମଳ ଚିଠି ପଢ଼ିଆସି ସୁଷମାକୁ ପାଖକୁ ଡାକିଲା । କହିଲା, ସୁଷମା, ତୋର ଏ ଘରୁ ଦାନା ପାଣି ଉଠିଲା । ଚାଲ ତତେ ବାରିପଦାରେ ପହଞ୍ଚାଇ ଦେଇ ଆସେ ।

ସୁଷମା ବିସ୍ମିତ କଣ୍ଠରେ ପଚାରିଥିଲା, ବାରିପଦା ଯିବ ? କାହିଁକି ?

କାହିଁକି ମାନେ ? ବାରିପଦା ବାଳିକା ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଶିକ୍ଷୟିତ୍ରୀ ହେବୁ । ହେଇ, ଆଜି ଆସି ନିଯୁକ୍ତ ପତ୍ର ପହଞ୍ଚିଲା ।

କମଳ ସୁଷମା ହାତକୁ ଚିଠିଟି ବଢ଼ାଇ ଦେଲା । ସୁଷମା ତା' ଉପରେ ଥରେ ଦୃଷ୍ଟି ବୁଲାଇ ଆଣି କମଳକୁ ଚାହିଁଲା । ଆନନ୍ଦାତିଶଯ୍ୟରେ ଦୃଷ୍ଟି ତା'ର ସଜଳ ହୋଇ ଉଠିଲା ।

ସତରେ ସେ ଆଜି ନିଯୁକ୍ତ ପତ୍ର ପାଇଛି—ତା'ର କର୍ମକ୍ଷେତ୍ର ସୁଦୂର ବାରିପଦାରୁ । ସେଇଠି ସେ ବାଳିକା ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଶିକ୍ଷୟିତ୍ରୀ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବ । ତା'ର ଛାତି ତଳ ଆବେଗ ଓ ଉତ୍ତେଜନାରେ ଦପ୍ ଦପ୍ ହେଉଛି ।

ସତରେ କମଳ ଭାଇ ତାକୁ ସମାଜରେ, ସଂସାରରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କଲେ । ସଂସାର ଧାଣ୍ଡରେ ନିଜ ଗୋଡରେ ଛିଡ଼ା ହେବାଲାଗି ଅବଲମ୍ବନ ଯୋଗେଇ ଦେଲେ । ସମାଜରେ ମର୍ଯ୍ୟାଦାବନ୍ତ ସ୍ଥାନରେ ନେଇ ତାକୁ ବସାଇଲେ ।

ସତରେ ଆଜି କମଳର ସ୍ୱପ୍ନ ସାର୍ଥକ ହୋଇଛି । ତା'ର କଳ୍ପନା ଫଳବତୀ ହୋଇଛି । ତା'ର ପ୍ରତିଜ୍ଞା ରକ୍ଷା ହୋଇଛି—ଆଜ ବ୍ରତ ପୂରଣ ହୋଇଛି । ଆଜିର ଏଇ ନିଯୁକ୍ତ ପତ୍ର କମଳକୁ ଯେତିକି ଆନନ୍ଦ ଆଣି ଦେଇଛି, ସୁଷମାକୁ ତା'ଠୁ ବେଶୀ ଦେଇଛି ।

ଆଜିଠୁଁ କମଳ ଭାଇ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ହେବେ । ଆଉ ତା' ଲାଗି ଆହାର ନିଦ୍ରା ଭୁଲିବେ ନାହିଁ । ତା କଥା ଚିନ୍ତା କରି କାମନାଭୂତ ସାଜିବେ ନାହିଁ । ଏଥର ସେ ସ୍ୱସ୍ତିର ନିଃଶ୍ୱାସ ଛାଡ଼ିବେ ।

ଖାଲି ସେତିକି ନୁହେଁ, ଏଥର କମଳ ଭାଇ ନୂଆ ବୋହୂଟିଏ ଘରକୁ ଆଣିବେ। ସାବିତ୍ରୀ ଦେବୀଙ୍କ ଲାଗି ସୁନା ନାକୀ ବୋହୂ— ନିଜ ପାଇଁ ସହଧର୍ମିଣୀ ଆଉ ସୁଷମା ଲାଗି ନୂଆବୋହୂ। କେବଳ ସୁଷମା ଲାଗି ଆଜିଯାଏ କମଳ ବାହା ହୋଇ ପାରୁ ନ ଥିଲା। ତା'ର ବ୍ରତ ପୂରଣ ହୋଇ ନଥିଲା।

ଆଜି କମଳର ବ୍ରତ ପୂରଣ ହୋଇଛି। ଆଉ ସୁଷମାର ଚିନ୍ତା ନାହିଁ। ଆଉ ସେ ନୂଆବୋହୂ ବାଟରେ ବାଡ ପକାଇବ ନାହିଁ। ଏଥର ସେ ଆନନ୍ଦରେ ବାଟ ଛାଡି ଦେବ। ଏଥର ନିର୍ବିଘ୍ନରେ କମଳ ଭାଇ ସୁନା ନାକୀ ବୋହୂ ଆଣିବେ।

ବିଦାୟ ଦିନରେ ସୁଷମା ସାବିତ୍ରୀ ଦେବୀଙ୍କ ପାଦ ଛୁଇଁ ପ୍ରଣାମ କଲା। ଛୁଆଡା ହୋଇ ନୀରବରେ ସେହି ସ୍ନେହମୟୀ ନାରୀ-ଟିକୁ ଥରେ ଚାହିଁଲା। ଏହି ସାବିତ୍ରୀ ଦେବୀ ତା'ର ନିଜ ମା' ନୁହନ୍ତି—ତାକୁ ନିଜ ପେଟରୁ ଜନ୍ମ କରି ନାହାନ୍ତି। କିନ୍ତୁ ସାବିତ୍ରୀ ଦେବୀ ତା' ପାଇଁ ଯାହା କରିଛନ୍ତି, ତାହା ସୁଷମାର ନିଜ ମା' ମଧ୍ୟ ପାରି ନଥିଲେ।

ଆଜି ବିଦାୟ ଲଗ୍ନରେ ସୁଷମା ସାବିତ୍ରୀଙ୍କୁ ପ୍ରଣାମ କରି କହିଲା, ମା' ! ଶେଷରେ ତୁମେ ବି ମୋତେ ଘରୁ ତଡିଦେଲ !

ସାବିତ୍ରୀ ଦେବୀଙ୍କ ଆଖିରୁ ଝରଝର ହୋଇ ଲୁହ ଗଡିଲା— ଆଉ ଅଧର କୋଣରେ ହସ ଫୁଟିଲା। କହିଲେ, ତୋତେ ଏଘରୁ ତଡି ଦେବ କିଏ ମା ! ଏ ଘର ତ ତୋର—ଯେତେବେଳେ ଇଚ୍ଛା ହେତେବେଳେ ଆସିବୁ। ଆମେ ତ ତୋର ପର ନୋହୁଁ ? ଘରୁ ତଡି ଦେଲେ ଏ ଛାତି ଭିତରୁ ତ ତଡି ହେବ ନାହିଁ। ସେଠି ତ ସବୁଦିନ ଲାଗି ତୋର ଦଖଲ।

ଘରର ବାହାଘର ବେଳେ ମୋ'ତେ ଖୋଜିବ ନାଁ ମନରୁ ଧୋଇ ପୋଛି ଦେବ ମା !

ଦେଖ୍ ! ତୁଣି ସେମିତି ଅଭିମାନିଆ କଥା କହୁଛୁ ? ତୋ କଥା ଶୁଣିଲେ ମୋ ଛାତି ଭିତର ବାନ୍ଧି ଉଠୁଛି । 'କୋହ'ବଢ଼ି ଯାଉଛି । ସେମିତି ଆଉ କହ ନାହିଁ ସୁଷୀ ! କାଲେ, ତୁ ନ ଆସିଲେ ଘରର ବାହାଘର ହେବ କମିତି ? ତତେ ତ ସବୁ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ମୁଁ ବୁଢ଼ୀ ମଣିଷ—ବାହାଘରର ସବୁ ଝଂଝଟ ତୁଲେଇବ କମିତି ?

ସାବିତ୍ରୀ ଦେବୀ ନିଜ ପଣତ କାନିରେ ସୁଷମା ଆଖିରୁ ଲୁହ ପୋଛି ଦେଲେ । କହିଲେ, ସୁଷୀ ! ତୁ ମୋର ପନ୍ଦର ବର୍ଷ ତଳର ହଜି ଯାଇଥିବା ସୁନା । ତତେ ହଜେଇ ପାଖ ବାରବର୍ଷ ପରେ ପାଇଛି । ଆଉ ତତେ ଛାଡ଼ିବ କୁଆଡ଼େ ? ତୁ ତ ସବୁଦିନ ଲାଗି ମୋର ହୋଇ ରହିଲୁ ।

ସାବିତ୍ରୀ ଦେବୀ ସୁଷମାକୁ କୋଳ କରି ଆଣି ରିକ୍ସାରେ ବସାଇଲେ । ସତେ ଯେପରି ଅଳିଅଳି ଝିଅଟିକୁ ତାଙ୍କର ଆଜି ଶଶୁର ଘରକୁ ପଠାଇ ଦେଉଛନ୍ତି । ଆଖିରୁ ତାଙ୍କର ଶ୍ରାବଣର ବାରଧାର ଛୁଟିଛି ।

ରିକ୍ସା ଛାଡ଼ିବା ପୂର୍ବରୁ ସାବିତ୍ରୀଦେବୀ କହିଲେ, ସେଠାରେ ପହଞ୍ଚି ଆଗ ମତେ ଚିଠି ଲେଖିବୁ । ଆଉ ଖରା ଛୁଟି ହେଲେ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଫେରି ଆସିବୁ ।

ରିକ୍ସା ଚାଲିଗଲା । ଦୃଷ୍ଟି ପଥରୁ ଦୂର ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସାବିତ୍ରୀ ଦେବୀ ଦାଣ୍ଡ ପିଣ୍ଡାରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇ ଅନେଇ ଥାଆନ୍ତି । କ୍ରମେ ରିକ୍ସା ଅଦୃଶ୍ୟ ହେଲା । ସାବିତ୍ରୀ ଦେବୀଙ୍କ ବକ୍ଷ ପଞ୍ଜର

ଦୋହଲଇ ଗୋଟାଏ ଦୀର୍ଘ ନିଶ୍ୱାସ ଉଠି ଆସିଲା । ସେ ଲୁଗା କାନିରେ ଲୁହ ପୋଛୁ ପୋଛୁ ଘର ଭିତରକୁ ପଶିଲେ ।

ବାରିପଦାରେ ପହଞ୍ଚି କମଳ ସୁଷମାର ରହିବା ବିଷୟରେ ସମସ୍ତ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରିଦେଲା । ସେଥିଲାଗି ବିଶେଷ ପରିଶ୍ରମ କରିବାକୁ ପଡ଼ି ନାହିଁ । କାରଣ ସୁଷମା ଲାଗି ହଷ୍ଟେଲ ଭିତରେ ଘର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ହୋଇଥିଲା । ସେ ସେଇଠି ରହିବ—ଖାଇବ ମଧ୍ୟ ହଷ୍ଟେଲରେ ।

ତା'ର ଚଳିବା ଲାଗି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରୟୋଜନୀୟ ଜିନିଷ କେଇଟି ଯୋଗାଡ଼ କରି ସାରି କମଳ କଟକ ଫେରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଲା ।

ବିଦାୟ କାଳରେ ସୁଷମା କମଳ ସମ୍ମୁଖରେ ଆସି ଛିଡ଼ା ହେଲା । ନୀରବରେ କେବଳ କମଳକୁ ସେ ଚାହିଁ ରହିଲା । କଣ୍ଠରେ ତା'ର ଭାଷା ନାହିଁ । ଅଧର ପ୍ରାନ୍ତରେ ମୃଦୁ କମ୍ପନ—ଆଖିରେ ଟଳମଳ ଅଶ୍ରୁ ।

କମଳ ଏହି ଅଶ୍ରୁମୁଖୀ ଦୁଃଖିନୀ ନାରୀଟିକୁ ଦୃଷ୍ଟି ତୋଳି ଚାହିଁଲା । ହଠାତ୍ ତା'ର ନଅ ବର୍ଷ ତଳର ଗୋଟିଏ ଦୁର୍ଯୋଗ ସନ୍ଧ୍ୟା କଥା ମନେ ପଡ଼ିଲା । ସେଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ସେ ଏହି ଦୁଃଖିନୀ ଝିଅଟିକୁ ପଥପ୍ରାନ୍ତରୁ ଟୋକେଇ ଆଣିଥିଲା । ଆଜି ପୁଣି ତାକୁ ପଥ ପ୍ରାନ୍ତରେ ଛାଡ଼ି ଯାଉଛି ।

କିନ୍ତୁ ଦୁଇଟି ଯାକ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭିନ୍ନ ପଥ···ଗୋଟିଏ ପଥରେ ଥିଲା ମରଣର ଦୁର୍ବାର ଆହ୍ୱାନ···ଅନ୍ୟ ପଥରେ ଜୀବନର ସନ୍ଧାନ···।

ଆଜି ଏହି ବିଦାୟ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ କମଳର ଚିତ୍ତ କୋଣରେ ଦୁଃଖ ଆଉ ଆନନ୍ଦ ଏକା ଧାରରେ ବହୁଛି । ସୁଷମାର ଆଖୁ

ବିଚ୍ଛେଦ ଜନିତ ଦୁଃଖ—ଆଜ ତା'ର ପ୍ରାଣ—ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଜନିତ ଆନନ୍ଦ...।

କମଳ ନିଜର ହୃଦୟ ବେଗକୁ ସଂଯତ କରି ମୁହଁରେ ହସ ଫୁଟାଇଲା । କହିଲା, କାନ୍ଦୁଛୁ କାହିଁକି ସୁଷମା ! ଆଜି ତ ଆନନ୍ଦର ଦିନ—ଆଜି ତ ହସିବାର ଦିନ । ଏତେ ଦିନ ପରେ ମୋର ପ୍ରତିଜ୍ଞା ରକ୍ଷା ହୋଇଛି—ମୋର ବ୍ରତ ଉଦ୍‌ଯାପିତ ହୋଇଛି । ଆଜି ତ ମୋର ଖୁସିର ଦିନ !

ଆଜି ତତେ ସଂସାର ଦାଣ୍ଡରେ ନିରାଶ୍ରୟ, ଅସହାୟ କରି ମୁଁ ଛାଡ଼ି ଯାଉନାହିଁ । ଆଜି ତତେ ସଂସାରରେ, ସମାଜରେ ଉପଯୁକ୍ତା, ସ୍ୱାବଲମ୍ବିନୀ, ସ୍ୱାଧୀନ ନାଗରିକା ରୂପରେ ଗଢ଼ି ଦେଇ ଚାଲି । ଏହି ଆନନ୍ଦ ମୋର ଜୀବନର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପୁରସ୍କାର ସୁଷମା !

ସୁଷମା ଆଖିରୁ ଲୁହ ପୋଛି କମଳର ପାଦତଳେ ପ୍ରଣାମ

୧୦-୧୭, ମାର୍ଚ୍ଚ ୧୯୬୨
ଜାମସେଦପୁର